

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Επιστήμες της Αγωγής

Διπλωματική Εργασία

Γονικές πρακτικές, προβλήματα προσαρμογής και
φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής ηλικίας

Βεσκούκη Σταυρούλα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μαρκοδημητράκη Μαρία

Πάτρα, Μάιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Γονικές πρακτικές, προβλήματα προσαρμογής και φιλοκοινωνική
συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής ηλικίας

Βεσκούκη Σταυρούλα

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαρκοδημητράκη Μαρία

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ανδρέου Ελένη

Καθηγήτρια Παιδαγωγικής Ψυχολογίας

Π.Τ.Δ.Ε Θεσσαλίας

Πάτρα, Μάιος 2024

«Ευχαριστίες ή Αφιέρωση»

Η ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την βοήθεια και την υποστήριξη πολλών ανθρώπων, στους οποίους θέλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες. Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα Μαρκοδημητράκη Μαρία για την καθοδήγηση καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της Διπλωματικής μου εργασίας. Καθώς επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Διευθύντρια του Προγράμματος Σπουδών "Επιστημών της Αγωγής" κα Χατζηνικίτα Βασιλεία, τη Συντονίστρια του του Προγράμματος Σπουδών "Επιστημών της Αγωγής" κα Μισαηλίδη Πλουσία και τη συν-επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Ανδρέου Ελένη, για τη στήριξη που μου παρείχαν ώστε να ολοκληρώσω με επιτυχία τη ΔΕ μου. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη των οικογενειών της Πολεμικής Αεροπορίας, οι οποίοι συμμετείχαν ενεργά και άμεσα στην εκπόνηση της έρευνά μου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον αδελφό μου Δαμιανό Βεσκούκη, ο οποίος ήταν δίπλα μου σε αυτό το ταξίδι "κρατώντας μου το χέρι", δίνοντας μου τις συμβουλές και την αμέριστη υποστήριξή του, το σύζυγό μου Γιώργο Παπαστεφάνου και τα παιδιά μου Μαριάννα, Δημήτρη, Ελένη και Άννα, για την αμέριστη συμπαράσταση και τη κατανόηση που έδειξαν.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται στη μητέρα μου Ιωάννα, η οποία έφυγε λίγους μήνες πριν την ολοκλήρωση της ΔΕ, από τη ζωή. Της χρωστάω ένα "μεγάλο ευχαριστώ" γιατί με δίδαξε με το παράδειγμά της πως **"Πάντα πρέπει να αγωνιζόμαστε και να ελπίζουμε"**.

Περίληψη

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ψυχικής και συναισθηματικής υγείας του παιδιού διαδραματίζουν οι γονικές πρακτικές. Οι θετικές γονικές πρακτικές συνδέονται με την ανάπτυξη της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς του παιδιού, σε αντίθεση με τις αρνητικές γονικές πρακτικές οι οποίες συνδέονται με την ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής, επηρεάζοντας την ψυχική υγεία και την κοινωνικοποίηση. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των γονικών πρακτικών, των προβλημάτων προσαρμογής των παιδιών προσχολικής ηλικίας και της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς τους. Στην έρευνα συμμετείχαν 127 γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας (3-6 ετών), οι οποίοι είναι μέλη (μητέρα ή πατέρα) οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία. Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήθηκε ηλεκτρονικά μέσω google forms το Ερωτηματολόγιο Γονικότητας Αλαμπάμα (Ε.Γ.Α.), ένα ερωτηματολόγιο σταθμισμένο στα ελληνικά που απευθύνεται σε γονείς (Parental Form), σε συνδυασμό με το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (ΕΔΔ) (Bibou-Nakou et al., 2012), μέσω του οποίου αξιολογήθηκαν τα προβλήματα προσαρμογής και η φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, κατέδειξαν ότι οι γονικές πρακτικές αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη των παιδιών. Ο συνδυασμός παραγόντων όπως η ηλικία, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, παρουσίασαν υψηλή συσχέτιση με τις γονικές πρακτικές που εφαρμόζονταν, ενώ αντιθέτως οι γονικές πρακτικές δεν φάνηκε να επηρεάζονται από το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών τους. Επιπρόσθετα, η παρούσα έρευνα κατέδειξε τη θετική συσχέτιση μεταξύ των γονικών πρακτικών και της ανάπτυξης ενδοπροσωπικών και διαπροσωπικών προβλημάτων καθώς και τη θετική συσχέτιση μεταξύ των γονικών πρακτικών και της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών. Τέλος, μέσα από την έρευνα προέκυψαν δεδομένα για τη σχέση γονικών πρακτικών, προβλημάτων προσαρμογής και φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην υπό μελέτη ομάδα. Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας ανοίγουν τον δρόμο προς την υιοθέτηση καταλληλότερων πρακτικών γονικής μέριμνας, αλλά και για την μελέτη των γονικών πρακτικών, των προβλημάτων προσαρμογής και της φιλοκοινωνικής

συμπεριφοράς, μιας πληθυσμιακής ομάδας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, των οικογενειών
υπηρετούντων στην ελληνική Πολεμική Αεροπορία.

Λέξεις – Κλειδιά

Γονικές πρακτικές, προσχολική ηλικία, προσαρμογή, φιλοκοινωνική συμπεριφορά

Parenting practices, adjustment problems, and prosocial behavior of preschool-aged children

Stavroula Veskouki

Abstract

Parental practices play an important role in the development of a child's mental and emotional health. Positive parental practices are associated with the development of a child's prosocial behavior, in contrast to negative parental practices which are associated with the development of adjustment problems, affecting mental health and socialization. The purpose of the present research was to investigate the parental practices of parents who are members (mother or father) of families serving in the Air Force, the adjustment problems of preschool-aged children, and their prosocial behavior. For data collection, the Alabama Parenting Questionnaire (APQ), an instrument standardized in Greek and aimed at parents (Parental Form), was administered electronically via Google Forms, in combination with the Strengths and Difficulties Questionnaire (EDD) (Bibou-Nakou et al., 2012) through which the adjustment problems and prosocial behavior of the children were evaluated. The study included 127 parents of preschool-aged children (3-6 years old), who are members (mother or father) of families serving in the Air Force. The results of this research demonstrated that parental practices are a significant factor in the development of children. It was also shown that the combination of factors such as the age, gender, and educational level of the parents, are highly correlated with the parental practices applied, whereas, on the contrary, parental practices are not influenced by the gender, age, and birth order of their children. Additionally, the present research demonstrated the positive correlation between parental practices and the development of intrapersonal and interpersonal problems, as well as the positive correlation between parental practices and the prosocial behavior of children. Finally, the research provided data on the relationship

between parental practices, adjustment problems, and prosocial behavior in preschool-aged children, from the participation of parents who are members (mother or father) of families serving in the Air Force in Greece. The data from this research pave the way for the adoption of more appropriate parental care practices, as well as for the study of parental practices, adjustment problems, and prosocial behavior, in a population group with special characteristics, the families of those serving in the Greek Air Force.

Keywords:

Parenting practices, preschool age, adjustment, prosocial behavior

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vii
Περιεχόμενα	ix
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	xii
Κατάλογος Πινάκων	xiii
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xiv
Εισαγωγή.....	1
Θεωρητικό Πλαίσιο.....	8
Γονικές πρακτικές	8
Θετικές γονικές πρακτικές	14
Αρνητικές γονικές πρακτικές	16
Γονικές πρακτικές κατά την εφηβεία	18
Γονικές πρακτικές κατά την μέση παιδική ηλικία	21
Γονικές πρακτικές κατά την προσχολική ηλικία.....	21
Θετικές γονικές πρακτικές κατά την προσχολική ηλικία.....	24
Αρνητικές γονικές πρακτικές κατά την προσχολική ηλικία	25
Προβλήματα προσαρμογής κατά την προσχολική ηλικία	27
Φιλοκοινωνική συμπεριφορά κατά την προσχολική ηλικία	30
Η αξιοποίηση του Ερωτηματολογίου Γονικότητας Alabama στην προσχολική ηλικία	32
Η αξιοποίηση του Ερωτηματολογίου Δυνατοτήτων και Δυσκολιών στην προσχολική ηλικία.....	36
Η αναγκαιότητα της έρευνας	39

Σκοπός της έρευνας.....	48
Ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας.....	50
Μεθοδολογία.....	52
Μεθοδολογία της έρευνας.....	52
Συμμετέχοντες.....	52
Διαδικασία.....	53
Εργαλείο συλλογής δεδομένων.....	54
Αξιοπιστία και εγκυρότητα.....	57
Στατιστική Ανάλυση.....	62
Αποτελέσματα.....	63
Δημογραφικά δεδομένα συμμετεχόντων.....	63
Δημογραφικά Στοιχεία Γονέων.....	63
Δημογραφικά Στοιχεία Παιδιών.....	68
Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, παιδιών προσχολικής ηλικίας ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων.....	71
Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, παιδιών προσχολικής ηλικίας ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών.....	73
Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, παιδιών προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τα προβλήματα ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής των παιδιών.....	74
Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, παιδιών προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών.....	78
Συζήτηση - Συμπεράσματα.....	82

Περιορισμοί.....	88
Προτάσεις μελλοντικής έρευνας	88
Βιβλιογραφία.....	90
Παράρτημα Α: Ερωτηματολόγιο	112

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Σχήμα 1. Τα είδη γονικών πρακτικών.....	14
---	----

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων γονέων	66
Πίνακας 2. Δημογραφικά στοιχεία των παιδιών	69
Πίνακας 3. Multivariate Tests για Ηλικία, Φύλο και Μορφωτικό Επίπεδο.....	72
Πίνακας 4. Multivariate Tests για Ηλικία, Φύλο και Σειρά Γέννησης	73
Πίνακας 5. KMO και Bartlett's Test για Αξιολόγηση Δεδομένων	75
Πίνακας 6. Ενδοπροσωπικά και Διαπροσωπικά Προβλήματα	78
Πίνακας 7. KMO και Bartlett's Test για Αξιολόγηση Δεδομένων	79
Πίνακας 8. Δυσκολίες στην καθημερινότητα του παιδιού- Περιοχές της καθημερινής ζωής του παιδιού	81

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

APQ	Alabama Parenting Questionnaire
ΔΕΠΥ	Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας
Ε.Γ.Α.	Ερωτηματολόγιο Γονικότητας Αλαμπάμα
ΕΔΔ	Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών
Π.Α.	Πολεμική Αεροπορία
SDQ	Strengths and Difficulties Questionnaire
SAHP	Strength at Home – Parents

Εισαγωγή

Η γονική συμμετοχή αναφέρεται στην ενεργή συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους (Smith, 2011) και συνδέεται με τις πρακτικές που εφαρμόζουν οι γονείς στην ανατροφή τους (Spera, 2005). Μορφές γονικής συμμετοχής, αποτελούν η εμπλοκή των γονέων στη σχολική ζωή και στην επίδοση των παιδιών τους καθώς επίσης και η παρακολούθηση των κατ' οίκον εργασιών τους (Schukajlow et al., 2017· Smith, 2011· Yang & Chen, 2023). Ως γονικές πρακτικές ορίζονται οι συγκεκριμένες συμπεριφορές, που υιοθετούν οι γονείς για την ομαλή ένταξη των παιδιών τους στο κοινωνικό πλαίσιο (Darling & Steinberg, 1993· Spera, 2005). Όταν η γονική συμμετοχή περιλαμβάνει στόχους και κίνητρα, (Schukajlow et al., 2017) και χαρακτηρίζεται από διαρκή επικοινωνία και υποστήριξη (Yang & Chen, 2023), τα παιδιά προσαρμόζονται επιτυχώς στο κοινωνικό πλαίσιο (Schukajlow et al., 2017· Yang & Chen, 2023).

Οι Chen και συνεργάτες (2023) υποστηρίζουν πως οι γονείς που έχουν αναπτύξει δεξιότητες επικοινωνίας και ενθάρρυνσης, οδηγούν τα παιδιά τους προς την ακαδημαϊκή επιτυχία, καθώς τα παιδιά αναπτύσσουν δεξιότητες προσαρμογής και αυτοπεποίθησης. Σύμφωνα με τους Yang και Chen (2023), η επιτυχής σχολική επίδοση των μαθητών, συνδέεται με τη διαρκή γονική συμμετοχή. Επιπρόσθετα, οι Treviño και συνεργάτες (2021) υποστηρίζουν πως η θετική ανατροφοδότηση που παρέχουν οι γονείς προς τα παιδιά, οδηγεί στην ανάπτυξη ψυχικά υγείων και κοινωνικά ενσωματωμένων παιδιών, με ισχυρά διαμορφωμένες ακαδημαϊκές και κοινωνικές βλέψεις (Wilder, 2013). Έτσι, οι Chen και συνεργάτες (2023), οι Treviño και συνεργάτες (2021) και ο Wilder (2013), συμφωνούν στο ότι η ενεργή συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών, αντανακλάται στις γονικές πρακτικές που υιοθετούν και εφαρμόζουν.

Οι Jeong και οι συνεργάτες (2021), υποστηρίζουν πως οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από διάφορους παράγοντες, όπως η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των γονέων (Spera, 2005), το πολιτισμικό τους υπόβαθρο (Justino et al., 2023), το επίπεδο εκπαίδευσής τους (Chen et al., 2023) και η ποιότητα των γονικών σχέσεων (Prime et al., 2023). Η υψηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση των γονέων παρέχει ευκαιρίες ανάπτυξης υψηλών γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων στα παιδιά, καθώς τους παρέχονται περισσότερες

ευκαιρίες μάθησης και εξωσχολικών δραστηριοτήτων (Jeong et al., 2021). Το πολιτισμικό υπόβαθρο των γονέων, το οποίο σχετίζεται με τις κοινωνικές αξίες και τα κοινωνικά πρότυπα (Bernal et al., 2009), επηρεάζει τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές των γονέων και συνεπώς την ανατροφή των παιδιών τους (García et al., 2018), καθώς κουλτούρες που καλλιεργούν την ομαδικότητα και τη συνεργασία, ενισχύουν το ομαδικό και συνεργατικό πνεύμα των παιδιών. Αντιθέτως, κουλτούρες που καλλιεργούν την ατομική επιτυχία και την αυτονομία, ενισχύουν την ανεξαρτησία και τον ατομικισμό των παιδιών (Justino et al., 2023). Παράλληλα, το πολιτισμικό υπόβαθρο των γονέων επηρεάζει τις προσδοκίες τους ως προς το εκπαιδευτικό σύστημα και την ενεργητική συμμετοχή των ίδιων σε αυτό και συνεπώς τις επιδόσεις και τη συμμετοχή των παιδιών τους στην εκπαιδευτική διαδικασία (García et al., 2018). Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων σχετίζεται με την εφαρμογή πρακτικών που ενισχύουν αναλόγως τη μάθηση και την κριτική σκέψη των παιδιών τους, όπως η εμπλοκή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες ή δραστηριότητες φιλαναγνωσίας (Zhu et al., 2024). Τέλος, η ποιότητα των γονικών σχέσεων που χαρακτηρίζεται από θετική επικοινωνία, όταν δηλαδή οι γονείς αφογκράζονται τόσο τις δικές τους ανάγκες και συναισθήματα, όσο και των παιδιών τους (Collins et al., 2000), οδηγεί στη δημιουργία ενός ασφαλούς και συναισθηματικά υποστηρικτικού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο τα παιδιά αναπτύσσουν υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης (Prime et al., 2023).

Συνοψίζοντας, οι Jeong και συνεργάτες (2021) και ο Jeynes (2010), συμφωνούν στο ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν τις γονικές πρακτικές, ασκούν σημαντική επιρροή στην ανατροφή και την εξέλιξη των παιδιών, ενώ ο Jeynes (2010) υποστηρίζει πως οι γονικές πρακτικές περιλαμβάνουν διάφορες παραμέτρους, όπως οι προσδοκίες και οι πεποιθήσεις των γονέων, οι οποίες με τη σειρά τους επιδρούν στην ανατροφή και την εξέλιξη των παιδιών. Οι υψηλές προσδοκίες των γονέων σε σχέση με την εκπαίδευση των παιδιών τους και οι πεποιθήσεις τους ως προς την αξία της εκπαίδευσης, διαμορφώνουν τις στρατηγικές που ακολουθούν οι γονείς, με αποτέλεσμα τις υψηλές επιδόσεις των παιδιών (Epstein et al., 2002). Συνάμα, οι γονείς που προσδοκούν την ομαλή και πλήρη ενσωμάτωση των παιδιών τους στο κοινωνικό πλαίσιο, ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των παιδιών τους σε κοινωνικές δραστηριότητες, ενώ τους παρέχουν ευκαιρίες συνεργασίας με τους συνομηλίκους τους (Darling & Steinberg, 1993), όπως η συμμετοχή σε ομαδικές

δραστηριότητες, καθώς επίσης και συμβουλές για την επίλυση των συγκρούσεων, που μπορεί να προκύψουν κατά την αλληλεπίδραση μεταξύ των συνομηλίκων (Hill & Taylor, 2004), ενισχύοντας τις διαπροσωπικές τους σχέσεις (Darling & Steinberg, 1993).

Παράλληλα, οι Lanjekar και συνεργάτες (2022) υποστηρίζουν πώς οι γονικές πρακτικές, επηρεάζουν την προσαρμογή και την ανάπτυξη των παιδιών σε κάθε αναπτυξιακό τους στάδιο, τόσο σε γνωστικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, με σημαντικά αποτελέσματα (Justino et al., 2023). Ειδικότερα, ως προς τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών, αυτά προκύπτουν από τις γονικές πρακτικές, οι οποίες σχετίζονται με την ενθάρρυνση των παιδιών (Chen et al., 2023), καθώς επηρεάζουν θετικά την κριτική τους σκέψη και την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων (Chen et al., 2023), με αποτέλεσμα τα παιδιά να οδηγούνται σε ακαδημαϊκή επιτυχία (Zhu et al., 2024). Παράλληλα, θετικά αποτελέσματα ως προς την ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων και του γραμματισμού των παιδιών προκύπτουν από τις γονικές πρακτικές οι οποίες σχετίζονται με τις κατ' οίκον δραστηριότητες, όπου τα παιδιά διαβάζουν βιβλία ή παίζουν εκπαιδευτικά παιχνίδια (Prime et al., 2023), με αποτέλεσμα την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και εν γένει της ψυχικής τους υγείας (Justino et al., 2023).

Σημαντικά αποτελέσματα ως προς την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών εμφανίζουν οι γονικές πρακτικές οι οποίες σχετίζονται με την συνεχή υποστήριξη, επικοινωνία και συνεργασία, καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να αλληλεπιδρούν θετικά με όσους τα περιβάλλουν (ενηλίκους και συνομηλίκους) με αποτέλεσμα την επιτυχή κοινωνικοποίησή τους (Chen et al., 2023). Παράλληλα, οι γονικές πρακτικές που σχετίζονται με την ενσυναίσθηση και αναπτύσσονται σε ένα ενθαρρυντικό και φιλικό οικογενειακό περιβάλλον, ενισχύουν τη συναισθηματική ρύθμιση των παιδιών, με αποτέλεσμα τα παιδιά να αναπτύσσουν δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων (Zhu et al., 2024). Τέλος, οι γονικές πρακτικές, οι οποίες σχετίζονται με την ενεργό συμμετοχή των γονέων στις σχολικές και εξωσχολικές εκδηλώσεις, εντάσσουν τα παιδιά με ομαλό τρόπο στο κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα την καλλιέργεια του ομαδικού πνεύματος (Justino et al., 2023).

Συνοψίζοντας, ερευνητικά δεδομένα των τελευταίων χρόνων συγκλίνουν στο ότι οι γονικές πρακτικές ασκούν σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη των παιδιών,

καθορίζοντας τις γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές τους δεξιότητες, σε κάθε στάδιο ανάπτυξης τους (Chen et al., 2023· Jeong et al., 2021· Justino et al., 2023· Prime et al., 2023).

Κατά την βρεφική ηλικία, γονικές πρακτικές, οι οποίες ενθαρρύνουν τα βρέφη να εξερευνήσουν τον κόσμο που τα περιβάλλει και σχετίζονται με την άμεση ανταπόκριση στις ανάγκες τους (Landry et al., 2006). Τα βοηθούν έτσι ώστε να αναπτύξουν ασφαλείς δεσμούς προσκόλλησης και συνεπώς ενισχύουν την αυτοεκτίμηση και την κοινωνική τους ανάπτυξη (Jeong et al., 2021· Liu et al., 2011). Κατά την προσχολική ηλικία, οι γονικές πρακτικές που σχετίζονται με ρουτίνες και διαδραστικές και παιγνιώδεις δραστηριότητες, καλλιεργούν την αυτονομία των παιδιών, την κοινωνικοποίησή τους, την ικανότητά τους να λαμβάνουν αποφάσεις και ενισχύουν την αυτοπειθαρχία και την υπευθυνότητά τους (Tammilehto et al., 2021). Κατά την πρώτη σχολική ηλικία γονικές πρακτικές που σχετίζονται με την εκπαίδευση των παιδιών και στηρίζουν τη συμμετοχή τους σε σχολικές και σε εξωσχολικές δραστηριότητες, ενισχύουν επιτυχώς την ακαδημαϊκή πορεία των παιδιών και οδηγούν τα παιδιά στην υιοθέτηση θετικών στάσεων προς τη μάθηση (Cost et al., 2023). Κατά την εφηβεία, οι γονικές πρακτικές οι οποίες διέπονται από ενθάρρυνση και διάλογο (Grolnick & Pomerantz, 2009· Kuczynski & Parkin, 2007), από ειλικρινή ανταλλαγή απόψεων (Peterson & Green, 2009), όπου τα παιδιά αισθάνονται ότι οι γονείς ακούν, σέβονται και κατανοούν τις απόψεις τους (Grolnick & Pomerantz, 2009· Kuczynski & Parkin, 2007), ενισχύουν την αυτονομία των παιδιών και τη συναισθηματική τους αυτορρύθμιση, τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, με αποτέλεσμα την επιτυχή κοινωνική τους ένταξη (Cost et al., 2023).

Σύμφωνα με τους Darling και Steinberg, (1993)· Jeong και συνεργάτες (2021), είναι σημαντικό να κατανοηθεί η συμπεριφορά των γονέων και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από αυτή, καθώς οι γονικές πρακτικές ασκούν σημαντική επιρροή στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της εξέλιξης των παιδιών (Jeong et al., 2021). Έτσι οι γονικές πρακτικές διακρίνονται σε θετικές και αρνητικές, ανάλογα με τα αποτελέσματα που προκύπτουν σε σχέση με την ανάπτυξη των παιδιών (Darling & Steinberg, 1993). Μέσω του συγκεκριμένου διαχωρισμού, είναι ευκολότερο να κατανοηθούν οι γονικές πρακτικές που σχετίζονται με την υγιή ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και οι

γονικές πρακτικές που σχετίζονται με τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα των παιδιών (Cost et al., 2023).

Αναλυτικότερα, οι Cost και συνεργάτες (2023) υποστηρίζουν πως η αυτοεκτίμηση και η κοινωνική προσαρμογή των παιδιών σχετίζονται με θετικές γονικές πρακτικές, όπως η ενθάρρυνση, η υποστήριξη και η ανοιχτή επικοινωνία (Liu et al., 2011· Tammilehto et al., 2021) καθώς και η ενεργή συμμετοχή σε κοινωνικές και σχολικές δραστηριότητες (Carrasco et al., 2019). Η εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών μειώνει τα προβλήματα προσαρμογής και ενδυναμώνει τις κοινωνικές και προσωπικές δεξιότητες των παιδιών (Jeong et al., 2021· Volpes et al., 2024). Επίσης ενισχύει τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, με αποτέλεσμα την ομαλή ένταξη των παιδιών στο σχολικό πλαίσιο (Carrasco et al., 2019) και ενισχύει τη συναισθηματική τους αυτορρύθμιση, με αποτέλεσμα τη θετική αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους τους (Carrasco et al., 2019). Έτσι μειώνονται οι πιθανότητες εμφάνισης άγχους και συμπτωμάτων κατάθλιψης (Volpes et al., 2024) και ενισχύονται οι πιθανότητες ανάπτυξης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (Eisenberg et al., 2015· Laible et al., 2004· Kochanska et al., 2008· Mikulincer & Shaver 2005). Με τον όρο *φιλοκοινωνική συμπεριφορά*, αναφερόμαστε στις δράσεις που γίνονται προς όφελος των άλλων και χαρακτηρίζονται από ενσυναίσθηση, συμμετοχή, υποστήριξη και συνεργασία (Laible et al., 2004· Eisenberg et al., 2015· Carlo et al., 2018).

Παράλληλα, οι δυσκολίες στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, σχετίζονται με αρνητικές γονικές πρακτικές (Cost et al., 2023), όπως η παραμέληση, η ελλιπής υποστήριξη η αυταρχικότητα και η αυστηρή πειθαρχία (Darling & Steinberg, 1993· Önder & Gülay, 2009). Οδηγούν, επίσης, στην ανάπτυξη προβλημάτων επιθετικότητας και υψηλού άγχους (Darling & Steinberg, 1993· Önder & Gülay, 2009) καθώς και προβλημάτων προσαρμογής, τα οποία επηρεάζουν αρνητικά την ψυχική υγεία και την κοινωνικοποίησή των παιδιών (Fabes & Eisenberg, 1998). Με τον όρο *προβλήματα προσαρμογής*, αναφερόμαστε στις δυσκολίες που εμφανίζουν τα παιδιά στην ρύθμιση των συναισθημάτων τους και σε στις δυσκολίες που παρουσιάζουν κατά την ένταξή τους στο κοινωνικό και σχολικό-ακαδημαϊκό περιβάλλον (Volpes et al., 2024· Camisasca et al., 2022).

Συνοψίζοντας, η προσχολική ηλικία αποτελεί ένα κρίσιμο αναπτυξιακό στάδιο (Britto et al., 2017), κατά το οποίο οι γονικές πρακτικές ασκούν σημαντική επίδραση στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών (Delgado et al., 2023· Zhu et al., 2024· Dong et al., 2021), καθώς θετικές γονικές πρακτικές, που εφαρμόζονται κατά το συγκεκριμένο αναπτυξιακό στάδιο, ενισχύουν τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών (Brownell et al., 2012· Gaspar & Paiva, 2003· Lin et al., 2023), ενώ οι αρνητικές γονικές πρακτικές που εφαρμόζονται κατά το συγκεκριμένο αναπτυξιακό στάδιο, οδηγούν στην ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής (Fabes & Eisenberg, 1998· Finkenauer et al., 2005).

Οι Buccini και συνεργάτες (2023), υποστηρίζουν πως δεν έχουν κατανοηθεί πλήρως τα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν τις γονικές πρακτικές. Ειδικότερα για την περίπτωση των υπηρετούντων στα σώματα ασφαλείας, οι Tsela και συνεργάτες (2023) υποστηρίζουν πως οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν επηρεάζονται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εργασίας τους, καθώς διακατέχονται από υψηλά επίπεδα άγχους και ψυχικής κόπωσης (Davis et al., 2015), με αποτέλεσμα τα παιδιά τους να παρουσιάζουν συχνά προβλήματα προσαρμογής (DeVoe et al., 2016). Αντιθέτως οι Vasiou και συνεργάτες (2023), υποστηρίζουν ότι λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών εργασίας της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, τα παιδιά τους αναπτύσσουν ευκολότερα δεξιότητες προσαρμοστικότητας και ενσυναίσθησης (Boele et al., 2019). Λόγω της συχνής απουσίας των γονέων σε αποστολές, κατά την επιστροφή τους επιδεικνύουν υψηλή συναισθηματική υποστήριξη (Vasiou et al., 2023), με αποτέλεσμα να εφαρμόζουν θετικές γονικές πρακτικές. Οι γονικές πρακτικές, περιλαμβάνουν σταθερότητα, ενθάρρυνση και ενίσχυση (Carlo et al., 2010) και συνεπώς καλλιεργούν τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών τους (Vasiou et al., 2023· Carlo et al., 2010).

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα, κρίνεται αναγκαία η διερεύνηση των γονικών πρακτικών, των προβλημάτων προσαρμογής και της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών προσχολικής ηλικίας, γονέων υπηρετούντων στην ελληνική Πολεμική Αεροπορία. Τα στάδια της έρευνας μας περιγράφονται ακολούθως.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας περιλαμβάνει το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας. Αρχικά αναλύονται οι γονικές πρακτικές και η κατηγοριοποίησή τους σε θετικές και αρνητικές. Έπειτα, παρουσιάζονται οι γονικές πρακτικές κατά τα στάδια ανάπτυξης των

παιδιών (εφηβεία, μέση παιδική ηλικία, προσχολική ηλικία). Ακολούθως, δίνεται έμφαση στην εξέταση των γονικών πρακτικών (θετικές και αρνητικές) τα προβλήματα προσαρμογής και της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς κατά την προσχολική ηλικία. Στη συνέχεια, συζητάται η αξιοποίηση του Ε.Γ.Α. και του ΕΔΔ, η αναγκαιότητα, ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η έρευνα που πραγματοποιήθηκε. Αρχικά παρουσιάζεται η μέθοδος που ακολουθήθηκε και παρουσιάζεται το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε. Ακολούθως, γίνεται η στατιστική ανάλυση. Στο τέλος της εργασίας παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και οι περιορισμοί της, καθώς επίσης και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Γονικές πρακτικές

Η εφαρμογή γονικών πρακτικών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ψυχική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και την ακαδημαϊκή τους πορεία (Fan et al., 2022· Lin et al., 2023), ενώ επηρεάζει σημαντικά κάθε αναπτυξιακό στάδιο από την βρεφική ηλικία έως την εφηβεία (Spera, 2005· Crnic & Ross, 2017· Zhu & Shek, 2024), με σπουδαία αποτελέσματα (Spera, 2005). Οι Gaspar και Paiva (2003), υποστηρίζουν ότι σχεδόν μια μεγάλη μερίδα παιδιών αντιμετωπίζει προβλήματα συμπεριφοράς σε κάποιο στάδιο της ανάπτυξής του, τα οποία επηρεάζουν την κοινωνική και ψυχική τους υγεία. Οι Chen και συνεργάτες (2019) εκπόνησαν μια ποσοτική έρευνα, με την οποία μελέτησαν τις επιπτώσεις των γονικών πρακτικών στην ανάπτυξη των παιδιών, με επίκεντρο τη σχέση ανάμεσα στον γονέα και το παιδί, συσχετίζοντας τις γονικές πρακτικές με τη συναισθηματική υγεία, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συχνότητα εμφάνισης ψυχικών διαταραχών στα παιδιά. Διαπίστωσαν ότι η ανάπτυξη ποιοτικών σχέσεων μεταξύ γονέων και παιδιών και η εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών, ενδυναμώνει συναισθηματικά τα παιδιά, με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιεί τον κίνδυνο εκδήλωσης ψυχικών διαταραχών και χρήσης ουσιών και να τα οδηγεί στη σωματική, κοινωνική και ψυχική υγεία και ευημερία.

Οι Crnic και Ross (2017), υποστηρίζουν πως τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών είναι πολυδιάστατα, καθώς τα παιδιά που μεγαλώνουν σε υποστηρικτικά περιβάλλοντα, παρουσιάζουν άριστες σχολικές επιδόσεις, αναπτύσσουν κοινωνικές δεξιότητες και παρουσιάζουν ελάχιστα προβλήματα συμπεριφοράς. Οι γονείς που υιοθετούν ωφέλιμες γονικές πρακτικές βοηθούν τα παιδιά να αναπτύξουν υγιείς συμπεριφορές και δεξιότητες, οι οποίες θα τα συνοδεύουν σε όλη τους την ζωή (Fan et al., 2022). Η μοναδικότητα του κάθε παιδιού διαμορφώνεται από το περιβάλλον που μεγαλώνει και τις γονικές πρακτικές που εφαρμόζονται μέσα σε αυτό. Επίσης, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι αλληλεπιδράσεις με τους φίλους, τους

συνομηλίκους και τους εκπαιδευτικούς, αλλά και οι απρόβλεπτοι παράγοντες, όπως π.χ. ασθένειες ή ατυχήματα (Knapp et al., 2023). Οι Knapp και συνεργάτες (2023) υποστηρίζουν πως η δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για τα παιδιά σχετίζεται με γονικές πρακτικές ενθάρρυνσης, υποστήριξης, αυτονομίας, παροχής ευκαιριών μάθησης και ανάπτυξης δεξιοτήτων, που προάγουν την ψυχοκοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι γονικές πρακτικές ασκούν διαφορετική επίδραση σε κάθε παιδί, καθώς συνδέονται άμεσα με την ιδιοσυγκρασία του (Ioannidou & Georgiou, 2021), δηλαδή τα ατομικά χαρακτηριστικά του (π.χ. συναισθηματικότητα, επίπεδο δραστηριότητας, προσοχή και επιμονή, κοινωνικότητα, αντιδραστικότητα κ.α.), που παρουσιάζει από την ώρα που γεννιέται, σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον του (Saudino, 2005). Οι Yan και Li (2024), υποστηρίζουν ότι η ιδιοσυγκρασία είναι ένα σταθερό χαρακτηριστικό, που οφείλεται σε βιολογικούς παράγοντες, επηρεάζεται από την ανάπτυξη του εγκεφάλου και την ανατροφή και εμφανίζεται σύντομα μετά τη γέννηση. Έτσι, γονείς που σέβονται τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των παιδιών τους, αναπτύσσουν ισχυρούς δεσμούς με αυτά και πρακτικές που τα οδηγούν σε καλύτερη συναισθηματική ρύθμιση και κοινωνική προσαρμογή (Kiff et al., 2011).

Επιπρόσθετα ο Saudino (2005), υποστηρίζει πως ο τρόπος που λειτουργεί κάθε οικογένεια, επιδρά διαφορετικά στην ιδιοσυγκρασία κάθε παιδιού, καθώς οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από τα ατομικά του χαρακτηριστικά (Eisenberg, 2020). Έχει παρατηρηθεί πως οι θετικές αλλαγές στην οικογένεια έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών (Knapp et al., 2023). Οι Ryan και Deci (2019) και οι Shen και συνεργάτες (2020), υποστηρίζουν πως οι θετικές αλλαγές σχετίζονται με την εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών, όπως η προώθηση της συνεργασίας, η συναισθηματική υποστήριξη, η ενθάρρυνση της αυτονομίας και η θέσπιση σαφών και σταθερών κανόνων. Οι συγκεκριμένες γονικές πρακτικές, στοχεύουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών καθώς μέσω αυτών αναπτύσσονται οι κοινωνικές και συναισθηματικές τους δεξιότητες (Ryan & Deci, 2019) με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα (Knapp et al., 2023), όπως η ακαδημαϊκή και επαγγελματική επιτυχία, η ανάπτυξη υγιών

σχέσεων ως ενήλικες, η εξάλειψη ψυχικών διαταραχών και αντικοινωνικών συμπεριφορών (Ryan & Deci, 2019· Shen et al., 2020· Knapp et al., 2023). Οι γονικές πρακτικές, μπορεί να βελτιωθούν ακόμη και με μικρές θετικές μεταβολές στην οικογενειακή ρουτίνα, όπως η αύξηση του χρόνου που περνά η μητέρα με τα παιδιά της και οι υλικές επενδύσεις που τους προσφέρει. Τέτοιες μικρές αλλαγές, συμβάλλουν στη βελτίωση της σχέσης και της καθημερινής αλληλεπίδρασης μεταξύ γονέων και παιδιών, αλλά και την ενίσχυση των γονικών δεξιοτήτων (Justino et al., 2023). Συμπερασματικά, η οικογένεια αποτελεί ένα σημαντικό περιβάλλον ανάπτυξης γονικών πρακτικών, όπου η ευημερία των παιδιών προκύπτει όταν οι γονικές πρακτικές έχουν θετικό πρόσημο (Canetti et al., 1997). Οι αντιλήψεις των γονέων σχετικά με τη διαπαιδαγώγηση και την κοινωνικοποίηση των παιδιών έχουν αλλάξει με το πέρασμα των χρόνων, καθώς η δομή της οικογένειας έχει διαφοροποιηθεί (Alwin, 2004). Οι γονικές πρακτικές, αποτελούν μέρος της γονικής συμμετοχής (Spera, 2005). Έχουν άμεση σχέση με τις μεθόδους που εφαρμόζουν οι γονείς, όπως η επιβράβευση, η πειθαρχία, η επικοινωνία και η συναισθηματική έκφραση, στοχεύοντας στην κοινωνικοποίηση των παιδιών τους (Spera, 2005) και στην επιτυχία τους ένταξη στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, μέσω της υποστήριξης και της ενθάρρυνσης που τους παρέχουν (Jeynes, 2010).

Οι Eisenberg (2020) και οι Hou και συνεργάτες (2020), υποστηρίζουν πως οι γονικές πρακτικές επηρεάζουν την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών και ασκούν σημαντική επίδραση στη συμπεριφορά των παιδιών (Darling & Steinberg, 1993). Σύμφωνα με τους Boele και συνεργάτες (2019), οι γονικές πρακτικές, οι οποίες σχετίζονται με την συναισθηματική υποστήριξη των παιδιών και χαρακτηρίζονται από αλληλεγγύη και ενσυναίσθηση, ενισχύουν τις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών και τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά τους (Conger et al., 2010· Mahoney et al., 2021). Γονείς οι οποίοι διακατέχονται από υψηλά επίπεδα συναισθηματικής νοημοσύνης και υψηλής ανταπόκρισης (Conger et al., 2010) και υποστηρίζουν και οριοθετούν τα παιδιά τους (Garrett-Peters et al., 2017), ενισχύουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτορρύθμισης και ενσυναίσθησης τους (Conger et al., 2010), με αποτέλεσμα την αποφυγή του κινδύνου ανάπτυξης αγχώδους διαταραχής ή επιθετικών συμπεριφορών (Garrett-Peters et al., 2017). Παράλληλα, γονείς οι οποίοι ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να εκφράζουν τα συναισθήματα

τους, ενισχύοντας τα συναισθήματα της αλληλεγγύης και της συνεργασίας, οδηγούν τα παιδιά στην ανάπτυξη υγιών ενδοπροσωπικών σχέσεων (Groh et al., 2017). Επιπρόσθετα, γονείς οι οποίοι λαμβάνουν ενεργή συμμετοχή στις σχολικές και εξωσχολικές δραστηριότητες των παιδιών τους, ενισχύουν το αίσθημα της αυτοεκτίμησης στα παιδιά τους και τα βοηθούν να ενσωματωθούν επιτυχώς στο κοινωνικό πλαίσιο (Conger et al., 2010· Mahoney et al., 2021).

Τελικά, οι γονικές πρακτικές επιδρούν στη συμπεριφορά των παιδιών, επηρεάζοντας τις κοινωνικές και συναισθηματικές τους δεξιότητες (Eisenberg, 2020· Hou et al., 2020· Garrett-Peters et al., 2017). Θετικές γονικές πρακτικές όπως η συναισθηματική υποστήριξη, η ενίσχυση της αυτορρύθμισης, της ενσυναίσθησης και της συνεργασίας, οδηγούν στην ανάπτυξη κοινωνικά υγιών παιδιών και μειώνουν τις πιθανότητες ανάπτυξης προβλημάτων προσαρμογής (Eisenberg, 2020· Garrett-Peters et al., 2017· Hou et al., 2020·). Αντιθέτως οι Johnson και συνεργάτες (2017), υποστηρίζουν πως αρνητικές γονικές πρακτικές, οι οποίες χαρακτηρίζονται από αυταρχικότητα, παραμέληση και απόρριψη σχετίζονται με την ανάπτυξη υψηλών επίπεδων κατάθλιψης και επιθετικότητας στα παιδιά.

Επίσης σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι στάσεις των γονέων, οι οποίες εμπεριέχουν αξίες, προσδοκίες και πεποιθήσεις, οι οποίες επηρεάζουν την συμπεριφορά προς τα παιδιά τους και τις πρακτικές που ακολουθούν ως προς την ανατροφή τους κατά την μεταξύ τους αλληλεπίδραση (Alwin, 2004· Douglas et al., 2021· Jeynes, 2010). Οι Matters (2016) και Jeynes (2010) υποστηρίζουν πως οι στάσεις των γονέων διαμορφώνονται από το κοινωνικοπολιτισμικό τους πλαίσιο, τις εμπειρίες και τις αντιλήψεις τους σχετικά με την ανατροφή των παιδιών. Οι Grusec και Danyliuk (2014), υποστηρίζουν ότι οι αξίες των γονέων καθορίζουν τις πρακτικές προσέγγισης και καθοδήγησης που υιοθετούν οι γονείς. Παραδείγματος χάρη, γονείς οι οποίοι θεωρούν την εκπαίδευση των παιδιών τους σημαντική, εμφανίζουν μεγαλύτερη εμπλοκή στη σχολική ζωή των παιδιών τους και υιοθετούν πρακτικές ενθάρρυνσης προς την συγκεκριμένη κατεύθυνση (Douglas et al., 2021). Επιπρόσθετα οι Grusec και Danyliuk (2014), υποστηρίζουν πως οι προσδοκίες των γονέων καθορίζουν τις πρακτικές υποστήριξης και πειθαρχίας και κοινωνικής υπευθυνότητας. Παραδείγματος χάρη, γονείς οι οποίοι προσδοκούν την κοινωνική

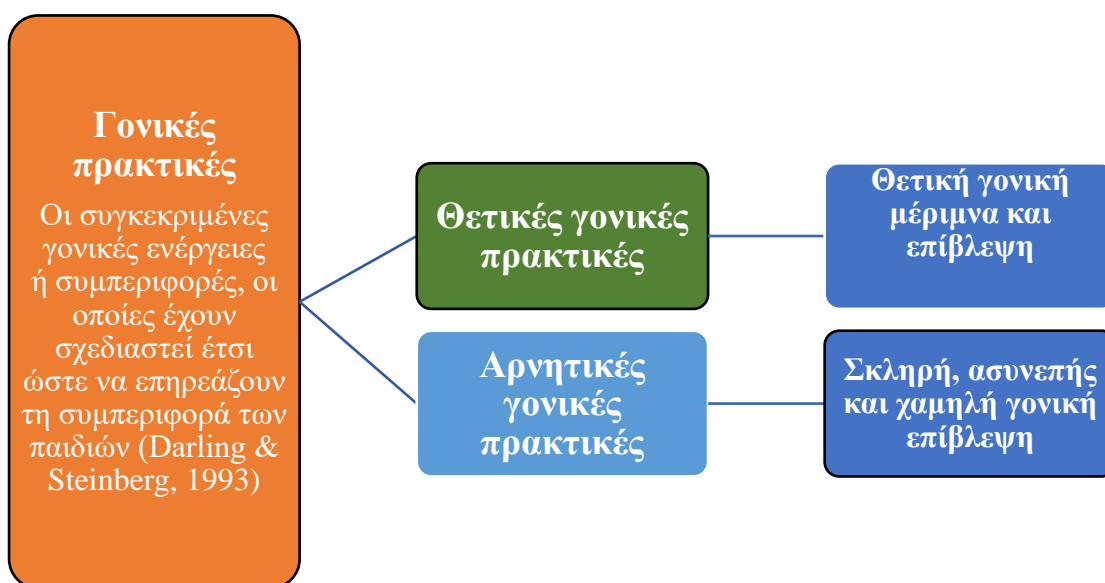
υπευθυνότητα των παιδιών τους, εφαρμόζουν πρακτικές ενίσχυσης της κοινωνικής υπευθυνότητας των παιδιών και τα προτρέπουν να συμμετέχουν σε εθελοντικά προγράμματα (Loughlin-Presnal & Bierman, 2017). Επίσης οι Grusec και Danyliuk (2014), υποστηρίζουν πως πεποιθήσεις των γονέων καθορίζουν τις πρακτικές τους και επηρεάζουν την ανατροφή των παιδιών τους, καθώς διαμορφώνουν τις μεθόδους καθοδήγησης, υποστήριξης και πειθαρχίας προς αυτά. Για παράδειγμα, γονείς οι οποίοι πιστεύουν ότι τα παιδιά τους πρέπει να λειτουργούν αυτόνομα, παρέχουν στα παιδιά την ελευθερία λήψης αποφάσεων και επιλογών (He et al., 2021).

Επιπρόσθετα σύμφωνα με τον Alwin (2004), οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από ιστορικές, οικονομικές, δημογραφικές, πολιτισμικές και οικολογικές αλλαγές. Παρομοίως, από την βιβλιογραφική ανασκόπηση του Spera (2005) επιβεβαιώνεται ότι γονικές πρακτικές διαφοροποιούνται ανάλογα με το εθνικό, πολιτισμικό και κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των οικογενειών.

Αναλυτικότερα, οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από τις ιστορικές αλλαγές, καθώς με το πέρασμα των χρόνων προκύπτουν κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές αλλαγές στις οικογένειες (Garcia et al., 2020· Babu & Fatima, 2024· Zhu et al., 2024). Ειδικότερα, οι αντιλήψεις για την ανατροφή των παιδιών και οι γονικές πρακτικές διαφέρουν από γενιά σε γενιά, καθώς στην εποχή μας εφαρμόζονται συχνότερα γονικές πρακτικές που προωθούν την αυτονομία των παιδιών, σε σχέση με τα παλαιότερα χρόνια, όπου εφαρμόζονταν πρακτικές οι οποίες αποσκοπούσαν στην πειθαρχία των παιδιών (Garcia et al., 2020). Επίσης σύμφωνα με την έρευνα των Babu και Fatima (2024), οι πρακτικές των γονέων αναπροσαρμόστηκαν κατά την διάρκεια της πανδημίας COVID-19, καθώς προέκυψαν αλλαγές τόσο στο εργασιακό όσο και στο οικογενειακό περιβάλλον. Επίσης, οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από τις οικονομικές αλλαγές (Babu & Fatima, 2024· Zhu et al., 2024). Σε περιόδους οικονομικής ανάκαμψης, οι γονείς εφαρμόζουν θετικές γονικές πρακτικές, όπως η συναισθηματική υποστήριξη και η ενίσχυση της αυτονομίας, καθώς νοιώθουν μεγαλύτερη οικονομική ασφάλεια λόγω της βελτίωσης των οικονομικών τους συνθηκών, ενισχύοντας έτσι την ανάπτυξη των παιδιών τους (Garcia et al., 2020). Αντίθετα, σε περιόδους οικονομικής κρίσης οι Babu και Fatima (2024) και οι Zhu και συνεργάτες (2024) συμφωνούν ότι οι γονείς εφαρμόζουν αυστηρές γονικές πρακτικές,

όπως η περιορισμένη κοινωνική δραστηριότητα, η αυστηρή επιτήρηση και πειθαρχία και η ιδιαίτερη έμφαση στην ακαδημαϊκή επίδοση των παιδιών, λόγω της επείγουσας απομακρυσμένης εκπαίδευσης και της ανάγκης που προέκυψε για εξισορρόπηση ανάμεσα στο οικογενειακό και εργασιακό περιβάλλον (Babu & Fatima, 2024). Επιπλέον, οι Garcia και συνεργάτες (2020) και οι Zhu και συνεργάτες (2024), υποστηρίζουν ότι οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από δημογραφικές αλλαγές, καθώς παρουσιάζεται αύξηση του προσδόκιμου ζωής, έχουν μειωθεί οι γεννήσεις και η σύνθεση της οικογένειας έχει διαφοροποιηθεί, με αποτέλεσμα να παρατηρείται η συχνότερη εμπλοκή των ηλικιωμένων (πάππου -γιαγιάς) στην ανατροφή των παιδιών (Garcia et al., 2020). Επίσης, παρουσιάζεται αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, με αποτέλεσμα λόγω των αυξημένων οικονομικών υποχρεώσεων ή της αυξημένης ευθύνης που νοιώθουν, να εφαρμόζουν αυστηρότερες γονικές πρακτικές (Garcia et al., 2020· Zhu et al., 2024). Τέλος, οι Garcia και συνεργάτες (2020) και οι Zhu και συνεργάτες (2024), υποστηρίζουν ότι οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από περιβαλλοντικές αλλαγές, καθώς η γονική αντίληψη επηρεάζεται από την περιβαλλοντική κρίση και συνεπώς οι γονείς εφαρμόζουν πρακτικές ευαισθητοποίησης των παιδιών για περιβαλλοντικά και οικολογικά θέματα, όπως η ανακύκλωση, η εξοικονόμηση ενέργειας και η προστασία του περιβάλλοντος (Garcia et al., 2020). Επίσης, από την έρευνα των Chen και Luster (2002), προκύπτει ότι οι γονικές πρακτικές διαφοροποιούνται ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο των γονέων, καθώς οι γονείς που προέρχονται από διαφορετικές εθνικότητες διατηρούν διαφορετικές αξίες και αντιλήψεις. Επιπρόσθετα, από την έρευνα του Spera (2005) προκύπτει ότι οι γονικές πρακτικές διαφοροποιούνται ανάλογα με το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των γονέων, καθώς οι γονείς με υψηλό κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο εφαρμόζουν πρακτικές οι οποίες ενισχύουν και υποστηρίζουν την συμμετοχή των παιδιών στην οικογένεια, μέσω της ενθάρρυνσης και της συζήτησης. Εύρημα που έρχεται σε αντίθεση με αυτό που προκύπτει από την έρευνα των Gaspar και Paiva (2003), η οποίοι υποστηρίζουν οι γονείς με υψηλό κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο, εφαρμόζουν πρακτικές σκληρής πειθαρχίας, λειτουργώντας υπερπροστατευτικά προς τα παιδιά τους. ενώ οι γονείς με χαμηλότερο κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο, αξιοποιούν τη θετική πειθαρχία και επίβλεψη, γονικές πρακτικές που σχετίζεται σημαντικά με την ανάπτυξη της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών.

Τέλος, οι Coln και συνεργάτες (2013) και οι Haack και συνεργάτες (2016) συμφωνούν στο ότι οι γονικές πρακτικές μπορούν να χωριστούν σε δυο κατηγορίες. Τις αρνητικές γονικές πρακτικές, οι οποίες συνδέονται με τη σκληρή, ασυνεπή και χαμηλή γονική επίβλεψη, αλλά και με τις δυσκολίες που εμφανίζουν τα παιδιά σε κάθε ηλικιακό στάδιο και τις θετικές γονικές πρακτικές, οι οποίες συνδέονται με την κατάλληλη και θετική γονική μέριμνα και επίβλεψη, καθώς επίσης και με θετικές πρακτικές ανατροφής εν γένει (Gaspar & Paiva, 2003) (βλ. Σχήμα 1). Ακολουθούν οι επιδράσεις των θετικών και αρνητικών γονικών πρακτικών στον πληθυσμό, που αποτελεί το επίκεντρο του ενδιαφέροντος της παρούσας έρευνας.

Σχήμα 1. Είδη γονικών πρακτικών

Θετικές γονικές πρακτικές

Οι θετικές γονικές πρακτικές, οι οποίες συνδέονται με υψηλή γονική φροντίδα (στοργή, θέρμη, επιβράβευση, αποδοχή), όπου ο γονιός στηρίζει συναισθηματικά το παιδί του

(Canetti et al., 1997), έχουν θετικά αποτελέσματα, όπως τη σχολική επιτυχία των παιδιών (Areepattamannil, 2010), την εξασθένηση καταθλιπτικών συμπτωμάτων κατά την μέση παιδική ηλικία (Dallaire et al., 2006) και τη μείωση της επιθετικότητας κατά την εφηβεία (Finkenauer et al., 2005). Οι γονικές πρακτικές, οι οποίες σχετίζονται με τη γονική ζεστασιά και τη συμμετοχή σε θετικές δραστηριότητες (π.χ. συζήτηση μεταξύ γονιού και παιδιού σχετικά με το πώς πέρασε στο σχολείο του ή σε σχέση με τους φίλους του), οδηγούν σε χαμηλότερα επίπεδα προβλημάτων συμπεριφοράς και αναπτυξιακών διαταραχών, όπως η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) (Shelton et al., 1996).

Ακόμη, έχει διαπιστωθεί πως οι θετικές γονικές πρακτικές όπως η γονική ζεστασιά, η επαγωγική πειθαρχία, οι μη τιμωρητικές πρακτικές και η συνέπεια στην ανατροφή των παιδιών συνδέονται με θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα σε παιδιά και εφήβους (Maccoby & Martin, 1983), όπως αναδεικνύεται στις ακόλουθες έρευνες. Στην έρευνα των Ginsburg και Schlossberg (2002), αναδείχθηκε πως η θετικότητα και η ζεστασιά των γονέων σχετίζεται με χαμηλά επίπεδα άγχους στα παιδιά και υψηλότερα επίπεδα ευημερίας. Οι Canetti και συνεργάτες (1997), στην έρευνα των οποίων συμμετείχαν έφηβοι, διαπίστωσαν πως οι συμμετέχοντες που βίωναν υψηλή γονική φροντίδα και χαμηλό βαθμό υπερπροστασίας ή ελέγχου ανέφεραν ταυτόχρονα υψηλότερα επίπεδα ευημερίας και κοινωνικής υποστήριξης και χαμηλότερα επίπεδα ψυχικής δυσφορίας ή ψυχιατρικών συμπτωμάτων. Παρομοίως, στην έρευνα του Areepattamannil (2010), στην οποία συμμετείχαν παιδιά και έφηβοι, ηλικίας 5-18 ετών, βρέθηκε πως η ενθάρρυνση, ο έπαινος και η υποστήριξη σχετίζονταν με την ακαδημαϊκή επίτευξή τους, καθώς οι συγκεκριμένες πρακτικές ενισχύουν την αυτοπεποίθηση και την πρωτοβουλία των παιδιών και των εφήβων.

Ομοίως, στην έρευνα των Dallaire και συνεργατών (2006), στην οποία συμμετείχαν παιδιά 7-11 ετών και οι γονείς τους, διαπιστώθηκε πως η συσχέτιση μεταξύ θετικών πρακτικών και κατάθλιψης ήταν αρνητική, υποδηλώνοντας πως οι θετικές γονικές πρακτικές λειτουργούν προστατευτικά έναντι των συμπτωμάτων κατάθλιψης.

Επιπρόσθετα, οι γονικές πρακτικές αποτελούν σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης των εφήβων και αντανakλώνται στην κατασκευή του κοινωνικού

κόσμου και του εαυτού τους, ενώ επηρεάζουν την αυτοαντίληψη και την ηθική κρίση τους (Leahy, 1981). Για παράδειγμα, στην έρευνα των Leahy (1981), οι θετικές γονικές πρακτικές, όπως η αποδοχή, η στοργή και η ενθάρρυνση, σχετίζονταν με την ηθική κρίση και την εικόνα των εφήβων για τον εαυτό τους. Φαίνεται πως οι γονείς που ενθαρρύνουν την αυτονομία και την ελευθερία έκφρασης των παιδιών τους και αποφεύγουν τις αυστηρές ποινές και την πειθαρχία, ενισχύουν την αυτοπεποίθηση των παιδιών τους και την ικανότητά τους να αλληλεπιδρούν με ετερογενείς ομάδες συνομήλικων τους και να αναπτύσσουν φιλοκοινωνική συμπεριφορά.

Τέλος, η έρευνα των Finkenauer και συνεργατών (2005), στην οποία συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 10-14 ετών, ανέδειξε πως οι θετικές πρακτικές της αποδοχής και της υποστήριξης συνδέονταν με λιγότερα συναισθηματικά προβλήματα και ο χαμηλότερος βαθμός ελέγχου σχετιζόταν με λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς. Στην ίδια έρευνα αναδείχθηκε πως τα συναισθηματικά προβλήματα, όπως το άγχος, η κατάθλιψη και η χαμηλή αυτοπεποίθηση, και τα προβλήματα συμπεριφοράς, όπως η επιθετικότητα και η παραβατικότητα, σχετίζονται αρνητικά με τις θετικές γονικές πρακτικές. Ακολουθεί η ανασκόπηση των αρνητικών γονικών πρακτικών.

Αρνητικές γονικές πρακτικές

Οι αρνητικές γονικές πρακτικές συνδέονται με τη σκληρή, ασυνεπή και χαμηλή γονική επίβλεψη, αλλά και με τις δυσκολίες που εμφανίζουν τα παιδιά σε κάθε ηλικιακό στάδιο (Gaspar & Paiva, 2003). Στις αρνητικές πρακτικές περιλαμβάνονται η χαμηλή γονική φροντίδα (ψυχρότητα, αποξένωση, απόρριψη), όπου ο γονέας αδιαφορεί προς το παιδί του (Canetti et al., 1997), αλλά και η υπερπροστασία (Ioannidou & Georgiou, 2021). Οι πρακτικές αυτές έχουν αρνητικά αποτελέσματα και συμβάλλουν στην ανάπτυξη προβλημάτων εσωτερίκευσης στα παιδιά (Ioannidou & Georgiou, 2021) αλλά και προβλημάτων εξωτερίκευσης, όπως προβλήματα συμπεριφοράς, υπερκινητικότητα και απροσεξία (Gaspar & Paiva, 2003).

Αναλυτικότερα, όπως προκύπτει από το Ερωτηματολόγιο Γονικότητας Alabama, συγκεκριμένες γονικές πρακτικές, όπως η ασυνεπής πειθαρχία, η οποία οδηγεί στην

ασυνεπή και χαλαρή τιμωρία, συνδέονται με προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών και αναπτυξιακές διαταραχές όπως η ΔΕΠΥ, κατά την μέση παιδική ηλικία (Ellis & Nigg, 2009), καθώς επίσης με πιθανά επίπεδα απροσεξίας (Hawes et al., 2013), συμπέρασμα που επιβεβαιώνεται και από την έρευνα των Spreyer και συνεργατών (2022), μέσα από τα ευρήματα των οποίων, προκύπτει και η ανάπτυξη συναισθηματικών προβλημάτων.

Όπως διαπιστώνεται στη βιβλιογραφία, ο συνδυασμός χαμηλής γονικής φροντίδας και υψηλού βαθμού ελέγχου μειώνει το αίσθημα ευημερίας και κοινωνικής στήριξης των εφήβων και ενισχύει τις πιθανότητες εκδήλωσης ψυχοπαθολογικών συμπτωμάτων (Canetti et al., 1997). Στην έρευνα των Dallaire και συνεργατών (2006), στην οποία συμμετείχαν παιδιά 7-11 ετών και οι γονείς τους, διαπιστώθηκε πως υπάρχει σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ των αρνητικών γονικών πρακτικών και της κατάθλιψης. Αυτό σημαίνει πως τα παιδιά είχαν περισσότερες πιθανότητες εκδήλωσης καταθλιπτικών συμπτωμάτων όταν οι γονικές πρακτικές ήταν αρνητικές, ενώ βρέθηκε, επίσης, πως οι έφηβοι που βίωναν αυστηρό έλεγχο και περιορισμούς είχαν περισσότερα συναισθηματικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς. Παρομοίως, οι Ioannidou και Georgiou (2021), έχοντας χορηγήσει μια σειρά ερωτηματολογίων σε παιδιά 10-14 ετών και τους γονείς τους, διαπίστωσαν πως οι αρνητικές γονικές πρακτικές συμβάλλουν στην ανάπτυξη και διατήρηση περισσότερων προβλημάτων εσωτερίκευσης, όπως το άγχος και η κατάθλιψη, ειδικότερα όταν τα παιδιά έχουν την κληρονομική προδιάθεση να βιώνουν αρνητικά συναισθήματα και δυσκολίες προσαρμογής.

Ακόμη, στην έρευνα του Areepattamannil (2010), βρέθηκε ότι ο υψηλός βαθμός εποπτείας, με τη μορφή πίεσης και αυστηρού ελέγχου, μειώνει την εσωτερική παρακίνηση των παιδιών, καταλήγοντας σε χαμηλές σχολικές επιδόσεις. Αρνητικές γονικές πρακτικές, οι οποίες συνδέονται τόσο με λεκτική όσο και σωματική τιμωρία, επηρεάζουν αρνητικά την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών κατά τη μέση παιδική ηλικία (Bauer et al., 2021), ενώ παρατηρείται ότι η λεκτική όσο και η σωματική τιμωρία είναι πρακτικές που εφαρμόζονται από μια μεγάλη ομάδα γονέων μέχρι και σήμερα (Lansford et al., 2009). Ωστόσο, όπως προκύπτει από την έρευνα των Spreyer και συνεργατών (2022), τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας δεν συνεπάγονται την εφαρμογή αρνητικών πρακτικών. Επιπρόσθετα, οι Ioannidou και Georgiou (2021)

διαπίστωσαν ότι οι αρνητικές γονικές πρακτικές, όπως η υπερπροστασία, η παρεμβατικότητα, ο υπερβολικός έλεγχος, η χαμηλή ευαισθησία και η χαμηλή φροντίδα, ενισχύουν τις πιθανότητες τα παιδιά να αποτελέσουν θύματα εκφοβισμού. Αυτό συμβαίνει διότι οι πρακτικές αυτές σχετίζονται με την ανάπτυξη ανασφάλειας των παιδιών και τη δυσκολία τους στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης με τους συνομηλίκους τους.

Καθώς οι γονικές πρακτικές ασκούν σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη των παιδιών σε κάθε στάδιο ανάπτυξής τους (Alwin, 2004· Spera, 2005· Jeong et al., 2021· Liu et al., 2011· Tammilehto et al., 2021· Cost et al., 2023), είναι σημαντικό να μελετηθούν οι επιδράσεις τους σε κάθε στάδιο ανάπτυξης των παιδιών. Ακολουθούν οι επιδράσεις των γονικών πρακτικών στον πληθυσμό κατά την εφηβεία, κατά τη μέση παιδική ηλικία και κατά την προσχολική ηλικία.

Γονικές πρακτικές κατά την εφηβεία

Οι γονικές πρακτικές έχουν σημαντική επίδραση στη λειτουργία των εφήβων (Kerr et al., 2012), αποτελούν σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής αλληλεπίδρασής τους και αντανακλώνται στην κατασκευή του κοινωνικού κόσμου και του εαυτού τους, ενώ επηρεάζουν την αυτοαντίληψη και την ηθική κρίση τους (Leahy, 1981). Είναι κρίσιμες για την προώθηση της κοινωνικά ικανής συμπεριφοράς τους, αλλά και για την πρόληψη ως προς την εμπλοκή τους σε επικίνδυνες συμπεριφορές (Rijavec et al., 2001). Σημαντικό υπόβαθρο αποτελούν οι κοινωνικοί κανόνες και αξίες που έχουν ήδη αποκτηθεί και εσωτερικευθεί από τους εφήβους ακόμα και αν κατά την περίοδο της εφηβείας οι πρακτικές γονικής μέριμνας χάσουν τη σημασία τους (Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, κατά την εκτίμηση του αντίκτυπου των γονικών πρακτικών ως προς την ανάπτυξη των εφήβων, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη παράγοντες όπως το περιβάλλον, η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση, η κουλτούρα, η φυλή/εθνικότητα (Smokowski et al., 2015). Αναλυτικότερα, στην έρευνα των Smokowski και συνεργατών (2015), υποστηρίζεται ότι το περιβάλλον επιδρά στις γονικές πρακτικές που υιοθετούν οι γονείς, καθώς οι γονείς οικογενειών που μένουν σε περιοχές με αυξημένη

εγκληματικότητα, εφαρμόζουν αυστηρές πρακτικές, με απώτερο στόχο τη διασφάλιση των παιδιών τους. Επίσης υποστηρίζεται ότι η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση των γονέων, σχετίζεται με την υιοθέτηση αυταρχικών γονικών πρακτικών, καθώς λόγω οικονομικών προβλημάτων και άγχους, παρουσιάζουν δυσκολία στη διαμόρφωση ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος για τα παιδιά τους. Επίσης όπως προκύπτει από την συγκεκριμένη έρευνα, η κουλτούρα μιας μερίδας γονέων μπορεί να σχετίζεται με την υπακοή και τον σεβασμό των εφήβων προς αυτούς, με αποτέλεσμα να εφαρμόζουν αυστηρές πρακτικές, ώστε να διασφαλίσουν τις συγκεκριμένες αξίες. Τέλος, οι γονείς που προέρχονται από διαφορετικές φυλές και έθνη, ενδέχεται να αντιμετωπίζουν κοινωνικές προκαταλήψεις, οι οποίες να επηρεάζουν τις γονικές πρακτικές τους.

Οι γονικές πρακτικές μελετώνται εντός του οικογενειακού κλίματος, όπου μεταδίδονται αξίες και συναισθήματα και αναλύονται εστιάζοντας σε συμπεριφορικό, γνωστικό και συναισθηματικό επίπεδο (Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012), ενώ επηρεάζονται από τα στερεότυπα των γονέων, διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο του εφήβου (Leahy, 1981), αλλά και το φύλο των γονέων (Flouri & Buchanan, 2003), καθώς ο ρόλος που ασκεί η μητέρα ή ο πατέρας, επιδρά με διαφορετικό τρόπο στην ψυχολογική ευεξία των εφήβων (Flouri & Buchanan, 2003). Για παράδειγμα, στην έρευνα των Gallarin και Alonso-Arbiol (2012), στην οποία συμμετείχαν έφηβοι 16-19 ετών, αναδείχθηκε ο ρόλος του πατέρα στην εκδήλωση επιθετικότητας των εφήβων, καθώς η προσκόλληση προς τον πατέρα αποτελούσε προγνωστικό παράγοντα της επιθετικότητας, όχι μόνο ως εξωτερικευμένη συμπεριφορά, αλλά και ως αποτέλεσμα σκέψεων και συναισθημάτων, που δεν εξωτερικεύονται απαραίτητα.

Παρομοίως, στην έρευνα των Flouri και Buchanan (2003) διαπιστώθηκε ότι ο ρόλος του πατέρα είχε ισχυρότερη επίδραση στην ευημερία των παιδιών, ανεξάρτητα από το φύλο των εφήβων, τη δομή της οικογένειας ή τον βαθμό εμπλοκής της μητέρας.

Ωστόσο, στην έρευνα των Gallarin και Alonso-Arbiol (2012), αναδείχθηκε πως στην ύστερη εφηβεία, όταν οι κοινωνικοί κανόνες και οι αξίες έχουν ήδη εδραιωθεί, η επίδραση των γονικών πρακτικών εξασθενεί, κάτι που υποδηλώνει ότι η σημασία των παραμέτρων που σχετίζονται με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης αποδυναμώνεται καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν. Αξίζει να επισημανθεί ότι στη μακροχρόνια έρευνα των Kerr και

συνεργατών (2012), διαπιστώθηκε πως η σχέση μεταξύ γονικών πρακτικών και προσαρμογής των εφήβων φαίνεται πως είναι αμφίδρομη και, επομένως, η προσαρμογή επηρεάζει τις γονικές πρακτικές. Όπως επισημάνθηκε, η περίοδος κατά την οποία παρατηρούνται προβλήματα προσαρμογής ταυτίζεται με την περίοδο κατά την οποία οι έφηβοι αφιερώνουν περισσότερο χρόνο εκτός σπιτιού, κάτι που συμβάλλει στην περιπλοκότητα της σχέσης τους και τη δυσκολία κοινής αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Θετικές γονικές πρακτικές όπως η γονική ζεστασιά, η επαγωγική πειθαρχία, οι μη τιμωρητικές πρακτικές και η συνέπεια στην ανατροφή των παιδιών συνδέονται με θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα σε παιδιά και εφήβους (Maccoby & Martin, 1983).

Επιπρόσθετα, κατά την εφηβική ηλικία, οι αποκλίνουσες συμπεριφορές, όπως η χρήση ουσιών, συνδέονται με αρνητικές γονικές πρακτικές (Rijavec et al., 2001), ενώ οι συχνές συγκρούσεις μεταξύ γονέων και εφήβων σχετίζονται με αυξημένα προβλήματα στον πληθυσμό αυτό (Yeh, 2011). Αναλυτικότερα, στην έρευνα των Rijavec και συνεργατών (2001), διαπιστώθηκε ότι ο υψηλός βαθμός εποπτείας σχετιζόταν αρνητικά με τα προβλήματα συμπεριφοράς των εφήβων και τις αποκλίνουσες συμπεριφορές, ενώ η χαμηλή επίβλεψη είχε επίδραση στη φύση των δραστηριοτήτων στις οποίες εμπλέκονταν οι έφηβοι μετά το σχολείο και σχετιζόταν με επικίνδυνες συμπεριφορές.

Ακόμη, η έρευνα του Yeh (2011) έδειξε ότι όσο αυξάνεται η συχνότητα των συγκρούσεων μεταξύ των γονέων και των παιδιών, τόσο περισσότερο εμφανίζουν εσωτερικευμένα προβλήματα, όπως ψυχοσωματικά συμπτώματα και κοινωνική απόσυρση, αλλά και εξωτερικευμένα προβλήματα, όπως επιθετικότητα και αποκλίνουσα συμπεριφορά.

Μάλιστα, τα αρνητικά συναισθήματα, όπως η οργή, διαμεσολαβούν στη σχέση μεταξύ των συγκρούσεων και της επιθετικότητας, υποδηλώνοντας ότι οι αρνητικές γονικές πρακτικές ενεργοποιούν αρνητικά συναισθήματα στους εφήβους και ότι η οργή που οφείλεται στην εκδήλωση των συγκρούσεων είναι πιθανό να καταλήξει σε επιθετική συμπεριφορά. Πιο συγκεκριμένα, η αυξημένη σύγκρουση γονέα-παιδιού συσχετίζεται με αυξημένα προβλήματα εσωτερίκευσης των εφήβων, όπως η κοινωνική απόσυρση, τα ψυχοσωματικά προβλήματα και τα προβλήματα προσοχής (Yeh, 2011).

Γονικές πρακτικές κατά την μέση παιδική ηλικία

Οι Hawes και συνεργάτες (2013) και οι Ellis και Nigg (2009), συμφωνούν στο ότι οι πρακτικές γονικής μέριμνας επηρεάζονται αρνητικά από την κακή επίβλεψη, ενώ οι θετικές γονικές πρακτικές επηρεάζουν θετικά την ανατροφή των παιδιών. Αρνητικές γονικές πρακτικές, οι οποίες συνδέονται τόσο με λεκτική όσο και σωματική τιμωρία, επηρεάζουν αρνητικά την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών κατά τη μέση παιδική ηλικία (Bauer et al., 2021). Ωστόσο, όπως προκύπτει από την έρευνα των Spreyer και συνεργατών (2022), τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας δεν συνεπάγονται την εφαρμογή αρνητικών πρακτικών.

Αναλυτικότερα, όπως προκύπτει από το APQ, συγκεκριμένες γονικές πρακτικές, όπως η ασυνεπής πειθαρχία, η οποία οδηγεί στην ασυνεπή και χαλαρή τιμωρία, συνδέονται με προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών και αναπτυξιακές διαταραχές όπως ΔΕΠΥ, κατά την μέση παιδική ηλικία (Ellis & Nigg, 2009) καθώς επίσης με πιθανά επίπεδα απροσεξίας (Hawes et al., 2013), συμπέρασμα που επιβεβαιώνεται μέσα και από την έρευνα των Spreyer και συνεργατών (2022), από όπου προκύπτει και η ανάπτυξη συναισθηματικών προβλημάτων.

Αντιθέτως, η συμμετοχή σε θετικές δραστηριότητες (π.χ. συζήτηση μεταξύ γονιού και παιδιού σχετικά με το πώς πέρασε στο σχολείο του ή σε σχέση με τους φίλους του), οδηγούν σε χαμηλότερα επίπεδα προβλημάτων συμπεριφοράς και αναπτυξιακών διαταραχών, όπως ΔΕΠΥ (Shelton et al., 1996). Οι γονικές πρακτικές οι οποίες εφαρμόζονται ήδη από την προσχολική ηλικία και σχετίζονται με τη γονική ζεστασιά, όπως η υποστήριξη και στοργή, συνδέονται με θετικά αποτελέσματα κατά τη μέση παιδική ηλικία (Egeland et al., 2003).

Γονικές πρακτικές κατά την προσχολική ηλικία

Κατά την προσχολική ηλικία, δηλαδή την περίοδο ανάπτυξης των παιδιών από τα 3 έως τα 6 έτη (Bukhalenkova & Almazova, 2023), ως γονικές πρακτικές ορίζονται οι πρακτικές

που προωθούν ένα σταθερό περιβάλλον, μέσω του οποίου προσφέρονται ευκαιρίες για πρώιμη μάθηση, ασφάλεια, υποστήριξη και επαρκή διέγερση, ενώ σημαντικό στοιχείο αποτελεί η υγεία και οι ανάγκες των παιδιών (Britto et al., 2017).

Οι Endendijk και συνεργάτες (2016), υποστηρίζουν ότι οι γονικές πρακτικές μπορεί να επηρεάζονται από το φύλο των παιδιών, καθώς συνδέονται με τα κοινωνικά στερεότυπα, με αποτέλεσμα οι γονείς να εφαρμόζουν αυστηρότερες πρακτικές στα αγόρια παρά στα κορίτσια (Endendijk et al., 2016). Αυτό το γεγονός, επιβεβαιώνεται από την έρευνα των El Tantawi και συνεργατών (2022), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι είναι σύνηθες οι μητέρες να εφαρμόζουν θετικές γονικές πρακτικές στα κορίτσια και οι πατέρες αρνητικές πρακτικές στα αγόρια. Αντιθέτως, οι Gaspar και Paiva (2003) και οι Wang και συνεργάτες. (2024), συμφωνούν στο ότι οι γονικές πρακτικές δεν επηρεάζονται από το φύλο του παιδιού αλλά από κοινωνικούς παράγοντες, όπως το εκπαιδευτικό και πολιτισμικό υπόβαθρο των γονέων και η κοινωνική και η οικονομική τους κατάσταση.

Κατά το τέλος της προσχολικής ηλικίας, όταν, δηλαδή, το παιδί πλησιάζει τα έξι έτη, οι αρνητικές πρακτικές των γονέων αμβλύνονται και αυξάνονται οι θετικές (Hosokawa & Katsura, 2019). Συνεπώς, η ηλικία των παιδιών σχετίζεται με τις γονικές πρακτικές (Harvey et al., 2011) αλλά και τη σειρά γέννησής τους, καθώς παρατηρείται η εφαρμογή αυστηρότερων γονικών πρακτικών στα παιδιά που έχουν γεννηθεί πρώτα συγκριτικά με τα μικρότερα αδέλφια τους. Το συγκεκριμένο γεγονός, σχετίζεται με την εμπειρία που αποκτούν οι γονείς με το πέρασμα του χρόνου (Endendijk et al., 2016).

Επιπλέον, οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από τις γονικές πεποιθήσεις, οι οποίες εμπεριέχουν αξίες και κοινωνικά πρότυπα και διαμορφώνονται από το πολιτισμικό πλαίσιο, επηρεάζοντας έτσι την ανατροφή των παιδιών (Chen & Luster, 2002). Συνδέονται με τις παιδικές ρουτίνες και την εξωτερική συμπεριφορά των παιδιών, όπως η ικανότητα ανάπτυξης της αυτορρύθμισής τους (Bater & Jordan, 2016). Όπως προκύπτει από την έρευνα του Florez (2011), οι γονικές πρακτικές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτορρύθμισης των παιδιών. Σύμφωνα με τους Colman και συνεργάτες (2006), με τον όρο αυτορρύθμιση, αναφερόμαστε στην ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων, της προσοχής και της συμπεριφοράς. Η αυτορρύθμιση έχει

σημαντικά αποτελέσματα ως προς την κοινωνικοποίηση των παιδιών και τη σχολική τους επιτυχία (Colman et al., 2006).

Οι Saltalı και İmir (2018), οι Endendijk και συνεργάτες (2016) και οι Minkin και Horowitz, (2023) συμφωνούν στο ότι οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από το φύλο των γονέων, καθώς όπως υποστηρίζουν οι Saltalı και İmir (2018), η διαφοροποίηση ως προς την υιοθέτηση κοινωνικών κανόνων και προσδοκιών, η οποία παρατηρείται ανάμεσα στον πατέρα και την μητέρα, συνεπάγεται και διαφοροποίηση ως προς τις γονικές πρακτικές που ασκούν. Οι Endendijk και συνεργάτες (2016), υποστηρίζουν ότι οι πατέρες εφαρμόζουν συχνά αυστηρές πρακτικές, σε αντίθεση με τις μητέρες οι οποίες εφαρμόζουν συχνά πρακτικές που παρέχουν ζεστασιά και συναισθηματική υποστήριξη στα παιδιά τους. Επιπρόσθετα, οι νεότεροι σε ηλικία γονείς αναπαράγουν παραδοσιακές μεθόδους πειθαρχίας, καθώς ασκούν αυστηρότερες γονικές πρακτικές, γεγονός που μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη εμπειριών αλλά και χρόνου, ως προς την ανατροφή των παιδιών (Saltalı & İmir, 2018). Αντίθετα, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία γονείς έχουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις ικανότητές τους, με αποτέλεσμα να εφαρμόζουν ευκολότερα θετικές γονικές πρακτικές, γεγονός που μπορεί να οφείλεται σε σταθερές συνθήκες (επαγγελματική και οικονομική κατάσταση), οι οποίες τους επιτρέπουν να αλληλεπιδρούν περισσότερο με τα παιδιά τους (Hosokawa & Katsura, 2017).

Τέλος, οι γονείς με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, εφαρμόζουν συνήθως θετικές γονικές πρακτικές όπως η επιβράβευση και η ενθάρρυνση, σε αντίθεση με τους γονείς με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, οι οποίοι εφαρμόζουν συχνά αρνητικές γονικές πρακτικές, με αυστηρότερο πρόσημο (Hosokawa & Katsura, 2019). Σύμφωνα με τους Bai και συνεργάτες (2021), οι θετικές γονικές πρακτικές εμφανίζουν θετικά αποτελέσματα ως προς τη γνωστική λειτουργία των παιδιών και ενισχύουν την ικανότητα αλληλεπίδρασης μεταξύ των συνομηλίκων, δηλαδή τη φιλοκοινωνική τους συμπεριφορά (Kochanska et al., 2005· Zhou et al., 2002). Αντιθέτως αρνητικές γονικές πρακτικές, συνδέονται με λιγότερο συχνές παιδικές ρουτίνες και σχετίζονται με χαμηλότερες δεξιότητες αυτορρύθμισης, οδηγώντας έτσι τα παιδιά στην ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής (Bater & Jordan, 2016). Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, αξίζει να συζητηθεί αναλυτικότερα στην

ενότητα που ακολουθεί, η αξία των θετικών και αρνητικών πρακτικών κατά την προσχολική ηλικία.

Θετικές γονικές πρακτικές κατά την προσχολική ηλικία

Η προσχολική ηλικία, αποτελεί μια σημαντική περίοδο γιατί μπαίνουν τα θεμέλια για την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, μέσω της διαδικασίας της μάθησης και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης με τους συνομηλίκους τους (Shonkoff & Phillips, 2000).

Η εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών όπως η συναισθηματική υποστήριξη, η ενίσχυση της αυτονομίας, η ανάπτυξη συμμετοχικών δραστηριοτήτων και η θετική πειθαρχία (Garner, 2006), αναπτύσσουν τη γνωστική λειτουργία των παιδιών και ενισχύουν την ικανότητα αλληλεπίδρασης μεταξύ των συνομηλίκων και κατά επέκταση τη φιλοκοινωνική τους συμπεριφορά (Kochanska et al., 2005· Zhou et al., 2002).

Αναλυτικότερα, η συναισθηματική υποστήριξη συνδέεται με την αγάπη και την κατανόηση, που συμβάλουν στην ανάπτυξη ισχυρών συναισθηματικών δεσμών μεταξύ παιδιού και γονέα, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του παιδιού (Garner, 2006). Η ενίσχυση της αυτονομίας του συνδέεται με την παροχή ευκαιριών λήψης αποφάσεων και ευθυνών, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης τους. Η ανάπτυξη συμμετοχικών δραστηριοτήτων συνδέεται με την από κοινού συμμετοχή γονέα παιδιού σε κοινωνικές δραστηριότητες, καθώς επίσης και με την αλληλεπίδραση μεταξύ τους μέσω του παιχνιδιού με αποτέλεσμα την ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης των παιδιών με τους συνομηλίκους τους (Hay et al., 2004). Τέλος, η θετική πειθαρχία συνδέεται με τη χρήση θετικών ενισχυτών, ώστε να οριοθετήσουν τα παιδιά και να αναπτύξουν αυτορρύθμιση (Baumrind, 1991).

Κύρια χαρακτηριστικά των θετικών γονικών πρακτικών, αποτελούν η ζεστασιά, ο έπαινος και η συμμετοχή (Darling & Steinberg, 1993). Η ζεστασιά σχετίζεται με τη συναισθηματική υποστήριξη του παιδιού και την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών μεταξύ γονέα και παιδιού, ενώ παράλληλα περιλαμβάνει συναισθήματα όπως η αγάπη και η στοργή, μέσω των οποίων τα παιδιά αναπτύσσουν την αυτοεκτίμησή τους, ενώ παράλληλα ενισχύεται η κοινωνικό-συναισθηματική τους ανάπτυξη (Garner, 2006· Liu et al., 2021).

Ο έπαινος αποτελεί ένα εργαλείο θετικής ενίσχυσης, μέσω του οποίου επιβραβεύεται η θετική συμπεριφορά του παιδιού και του ενισχύει την αυτοπεποίθηση (Kahhalé et al., 2023). Τέλος, η ενεργή συμμετοχή των γονέων στις καθημερινές δραστηριότητες των παιδιών, τόσο στο σπίτι όσο και έξω από αυτό, καθώς και οι κοινές δραστηριότητες μαζί τους, όπως το παιχνίδι, ασκούν σημαντική επίδραση σε όλους τους τομείς ανάπτυξης των παιδιών προσχολικής ηλικίας, καθώς έτσι δημιουργείται ένα πλούσιο περιβάλλον διάδρασης και ευκαιριών μάθησης, όπου οι γονείς αποτελούν πρότυπο (Feng, 2020).

Η ενασχόληση των παιδιών προσχολικής ηλικίας με τις καθημερινές ρουτίνες, η οποία προκύπτει από την εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών, οδηγεί στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτορρύθμισης των παιδιών και συνδέεται με την ανάπτυξη λιγότερων προβλημάτων εξωτερίκευσης σε συμπεριφορικό επίπεδο (Bater & Jordan, 2016). Θετικές γονικές πρακτικές, όπως το διάβασμα βιβλίων σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, η ενασχόληση με την αφήγηση ή το τραγούδι από τους γονείς και η διοργάνωση οικογενειακών γευμάτων, ενισχύουν την κοινωνική και συμπεριφορική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, ενώ ενισχύουν την μελλοντική σχολική επιτυχία των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα (Cprek et al., 2015).

Συνοψίζοντας, γονικές πρακτικές οι οποίες συσχετίζονται με τη θετική πειθαρχία και την παρακολούθηση εμποδίζουν την ανάπτυξη δυσκολιών σε παιδιά προσχολικής ηλικίας (Gaspar & Paiva, 2003), ενώ η έννοια και η επίδραση του γονικού ελέγχου και της αυστηρότητας αποκτούν διαφορετική χροιά όταν ενσωματώνεται σε ένα κλίμα γονικής ζεστασίας και εμπλοκής, ενάντια στη γονική εχθρότητα και απόρριψη (Chen & Luster, 2002). Η τελευταία σχετίζεται με την εφαρμογή αρνητικών γονικών πρακτικών κατά την προσχολική ηλικία, τις οποίες θα μελετήσουμε στην επόμενη ενότητα.

Αρνητικές γονικές πρακτικές κατά την προσχολική ηλικία

Κύρια χαρακτηριστικά των αρνητικών γονικών πρακτικών αποτελούν η κακή παρακολούθηση και επίβλεψη, η ασυνεπής πειθαρχία και η σωματική τιμωρία (Elizur et al., 2016). Οι αρνητικές γονικές πρακτικές, συνδυάζονται με χαμηλή επίβλεψη των

γονέων και σχετίζονται με συναισθηματικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών προσχολικής ηλικίας (Gaspar & Paiva, 2003).

Αναλυτικότερα, οι Gaspar και Paiva, (2003) υποστηρίζουν ότι όσο αυξάνονται οι δύσκολες συμπεριφορές των παιδιών τόσο αυξάνεται και η τιμωρητική διάθεση των γονέων (χρήση λεκτικής και σωματικής επιθετικότητας), κάνοντας χρήση της τιμωρίας ως μέσο πειθαρχίας (Chen & Luster, 2002). Οι γονείς παιδιών με περισσότερες δυσκολίες χρησιμοποιούν τιμωρίες με μεγαλύτερη συχνότητα και δυσκολεύονται να παραμείνουν συνεπείς στους κανόνες, ενώ ως προς την επίβλεψή τους συχνά αποτυγχάνουν, καθώς η επίβλεψη είναι ελλιπής ως και μηδενική (Gaspar & Paiva, 2003).

Η έρευνα των Chen και Luster (2002), στην οποία συμμετείχαν μητέρες παιδιών προσχολικής ηλικίας (3-6 ετών) στην Ταϊβάν, ανέδειξε ότι οι ατομικές διαφορές στην ανατροφή επηρεάζονται από πλήθος παραγόντων, όπως τα χαρακτηριστικά των μητέρων και του παιδιού και το περιβάλλον. Αναλυτικότερα, η κατάθλιψη και οι πεποιθήσεις των μητέρων σχετικά με την ανατροφή βρέθηκαν πως επηρεάζουν τις γονικές πρακτικές. Σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του παιδιού, βρέθηκε πως οι μητέρες που θεωρούσαν τα παιδιά τους κοινωνικά, υιοθετούσαν δημοκρατικές τεχνικές, ενώ οι μητέρες παιδιών που ήταν περισσότερο συναισθηματικά ή παρορμητικά, αξιοποιούσαν αυταρχικές πρακτικές. Σχετικά με τους εξωτερικούς παράγοντες, διαπιστώθηκε πως οι καθημερινές ενοχλήσεις και απογοητεύσεις συμβάλλουν στην αύξηση της δυσφορίας και εξουθένωσης των μητέρων, με αποτέλεσμα να καταλήγουν σε άμεσες και αυταρχικές πρακτικές, όπως οι φωνές και η τιμωρία.

Επιπλέον, οι αρνητικές γονικές πρακτικές συνδέονται με την ψυχοπαθολογία των γονιών (Belsky, 1984). Στην έρευνα των Harvey και συνεργατών (2011), στην οποία συμμετείχαν οι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας με προβλήματα συμπεριφοράς, διαπιστώθηκε πως η ψυχοπαθολογία των γονέων συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη αρνητικών γονικών πρακτικών. Παράλληλα, η κατάθλιψη, το άγχος, η κατάχρηση ουσιών και οι διαταραχές προσωπικότητας του ενός γονιού επηρεάζουν τις γονικές πρακτικές του άλλου. Ακόμη, στην έρευνα των Chen και Luster (2002), βρέθηκε πως η κατάθλιψη στις μητέρες επηρεάζει τις γονικές πρακτικές, καθώς είναι περισσότερο πιθανό να εκφράζουν θυμό και

να αξιοποιούν στρατηγικές πειθαρχίας, παρά ζεστασιά και λογική ή συζήτηση, ακολουθώντας το αυταρχικό στυλ διαπαιδαγώγησης (Chen & Luster, 2002)

Ωστόσο, οι αυταρχικές πρακτικές ανατροφής των παιδιών συνδέονται με την μητρική κατάθλιψη, αλλά όχι απαραίτητα με την αυξημένη χρήση τιμωρίας (Chen & Luster, 2002), ενώ μπορεί να είναι αποτέλεσμα και άλλων ψυχοκοινωνικών στρεσογόνων παραγόντων, οι οποίοι σχετίζονται με το υπόβαθρο των γονέων και με την ηλικία των παιδιών (Harvey et al., 2011) ή μπορεί να σχετίζονται με ψυχιατρικές διαταραχές, όπως η κατάχρηση ουσιών και το άγχος (Weissman et al., 1996). Γονείς με αγχώδεις διαταραχές εφαρμόζουν αρνητικές γονικές πρακτικές, όπως η απόρριψη, ο υπερβολικός έλεγχος και η έλλειψη ζεστασιάς (Ginsburg & Schlossberg, 2002). Στη βιβλιογραφική έρευνα των Ginsburg και Schlossberg (2002) βρέθηκε, μεταξύ άλλων, πως η ύπαρξη άγχους και δυσκολιών προσαρμογής στους γονείς σχετίζεται με αρνητικές συμπεριφορές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη αγχώδους διαταραχής στα παιδιά τους. Ακόμη, διαπιστώθηκε ότι ο υπερβολικός έλεγχος και η υπερπροστασία σχετίζονται με αυξημένα επίπεδα άγχους στα παιδιά, όπως και η απόρριψη, η αποδοκιμασία, η απαξίωση και η επικριτικότητα.

Συμπερασματικά, οι αρνητικές γονικές πρακτικές κατά την προσχολική ηλικία οδηγούν στην ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής, όπως τα προβλήματα συμπεριφοράς και επιθετικότητας (Navarro et al., 2022) καθώς επίσης και στη δύσκολη προσαρμογή στο σχολικό πλαίσιο (Feng, 2020), επηρεάζοντας την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών (Wang et al., 2022· Navarro et al., 2022). Στην ακόλουθη ενότητα θα εξετάσουμε αναλυτικά τα προβλήματα προσαρμογής κατά την προσχολική ηλικία.

Προβλήματα προσαρμογής κατά την προσχολική ηλικία

Ο όρος προβλήματα προσαρμογής ταυτίζεται με τα προβλήματα συμπεριφοράς, τα οποία συνδέονται με την ελλειμματική συμπεριφορική και συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών προσχολικής ηλικίας και σχετίζεται με ένα ευρύ φάσμα δυσκολιών, όπως η υπερκινητική και επιθετική συμπεριφορά, η ελλιπής ανάπτυξη διαδραστικών δεξιοτήτων, η απόσπαση προσοχής, τις διαταραχές στον ύπνο και το φαγητό, την αισθητηριακή

ευαισθησία, καθώς επίσης και με συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης (Arpi & Ferrari, 2013).

Η περίοδος της προσχολικής ηλικίας αποτελεί ένα σημαντικό στάδιο ανάπτυξης για τα παιδιά, καθώς αναπτύσσουν μέσω της αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον τους, τις περισσότερες από τις νευροψυχολογικές, κοινωνικο-συναισθηματικές και συμπεριφορικές ικανότητές τους, έτσι ώστε να φτάσουν στο επίπεδο της ολοκλήρωσης (Arpi & Ferrari, 2013). Κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, είναι αναμενόμενο τα παιδιά να ενταχθούν ομαλά σε κοινωνικές δομές, όπως είναι το νηπιαγωγείο, να συμπεριφέρονται με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους, να αλληλεπιδρούν με τους συνομηλίκους τους και να ακολουθούν τους κανόνες των ενηλίκων (Egeland et al., 1990).

Παρά ταύτα, ο Campbell (1995) υποστηρίζει ότι περίπου το 10-15% των παιδιών προσχολικής ηλικίας εμφανίζουν ήπια έως μέτρια προβλήματα ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής, κάτι που ενισχύεται από τους Lavigne και συνεργάτες (1996), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο αριθμός των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τα οποία παρουσιάζουν κάποιου τύπου συναισθηματική ή συμπεριφορική δυσπροσαρμογή, παρουσιάζει αυξητική τάση. Ορισμένα από τα προβλήματα, που παρουσιάζονται κατά την συγκεκριμένη περίοδο, όπως τα ξεσπάσματα, η περιφρόνηση, η απροσεξία και η επιθετικότητα, συνδέονται με αναπτυξιακές αλλαγές (Campbell et al., 1984). Μπορεί, ωστόσο να συνδέονται με προβλήματα σε μαθησιακό επίπεδο, σε σχεσιακό επίπεδο με τους συνομηλίκους, καθώς επίσης και με προβλήματα ανασφαλούς προσκόλλησης (Pianta & Caldwell, 1990), ενώ είναι πιθανό να συνυπάρχουν με γνωστικές, κινητικές, νευρολογικές και γλωσσικές αναπηρίες (Arpi & Ferrari, 2013). Οι Arpi και Ferrari (2013) υποστηρίζουν πως τα προβλήματα προσαρμογής σχετίζονται με πολλούς παράγοντες, οι οποίοι απορρέουν από την αλληλεπίδραση των περιγεννητικών, νευρολογικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Για παράδειγμα, μια καταθλιπτική μητέρα, μια στρεσογόνα κατάσταση και ένα μη ποιοτικό οικογενειακό περιβάλλον ενισχύουν τις πιθανότητες εμφάνισης τέτοιων προβλημάτων (Egeland, 1990). Αναλυτικότερα, παιδιά που προέρχονται από ένα χαμηλού οικονομικού επιπέδου οικογενειακό περιβάλλον και τα οποία βιώνουν έντονες στρεσογόνες καταστάσεις, έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εμφανίσουν ελλειμματική συμπεριφορική και συναισθηματική αυτορρύθμιση και συνεπώς

προβλήματα προσαρμογής (Fantuzzo et al., 2001). Επιπρόσθετα, συγκεκριμένα πρότυπα αλληλεπίδρασης μητέρας-βρέφους (Arpi & Ferrari, 2013), π.χ. τα αγχωτικά προσκολλημένα βρέφη (Egeland et al., 1990) ή τα πρόωρα βρέφη σε σχέση με τα τελειόμνηνα, συνδέονται με την ανάπτυξη υψηλότερων πιθανοτήτων, για μεταγενέστερα προβλήματα συμπεριφοράς, κατά την προσχολική ηλικία (Arpi & Ferrari, 2013), ενώ παράλληλα και τα παιδιά προσχολικής ηλικίας τα οποία εμφανίζουν συμπτώματα άγχους (Egeland et al., 1990), σε περιπτώσεις που απαιτούν περισσότερη αυτορρύθμιση, παρουσιάζουν αυξημένες πιθανότητες ανάπτυξης προβλημάτων προσαρμογής (Lutz & McDermott, 2002).

Οι Cillessen και συνεργάτες (1992), ο Merrell (1995) και οι Lutz και συνεργάτες (2002), συμφωνούν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας τα οποία παρουσιάζουν προβλήματα προσαρμογής, εμφανίζουν κοινωνική αποσύνδεση, δηλαδή απομονώνονται από τα συνομήλικα παιδιά και παρουσιάζουν δυσκολίες αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Σε περιπτώσεις που απαιτείται από τα παιδιά να επιδείξουν ενεργή συμμετοχή και αυτορρύθμιση σε ομαδικό πλαίσιο, παρουσιάζουν ελλειμματική, συμπεριφορική και συναισθηματική αυτορρύθμιση (Lutz et al., 2002). Εν γένει, δεν διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες, ώστε να αλληλεπιδράσουν με θετικό τρόπο με τους συνομηλίκους τους (Merrell, 1995) και εμφανίζουν υψηλά επίπεδα υπερκινητικής και παθητικής συμπεριφοράς (Fantuzzo et al., 2001). Ως προς την διάκριση των φύλων, οι Coolahan και συνεργάτες (2000), οι Lutz και McDermott (2002) και οι Fantuzzo και συνεργάτες (2001), συμφωνούν στο ότι τα αγόρια είναι πιο υπερκινητικά από τα κορίτσια, ενώ οι Coolahan και συνεργάτες (2000) και οι Lutz και McDermott (2002) συμφωνούν στο ότι τα αγόρια είναι πιο επιθετικά από τα κορίτσια.

Παρά ταύτα, η συγκεκριμένη ηλικιακή περίοδος, αποτελεί την κατάλληλη περίοδο για στοχευμένη παρέμβαση και επίλυση των δυσκολιών και των προβλημάτων που εμφανίζουν τα παιδιά, καθώς η προσωπικότητα του παιδιού δεν είναι ακόμη πλήρως δομημένη και οι πιθανότητες να επιτευχθεί μια αλλαγή είναι μεγαλύτερες (Arpi & Ferrari, 2013). Οι Campbell και συνεργάτες (1984, σελ. 244) υποστηρίζουν ότι «τα μικρά παιδιά με εξωτερικευμένα συμπτώματα, δεν ξεπερνούν αυτόματα τα προβλήματά τους», ενώ σημαντικό ρόλο στον εντοπισμό των προβλημάτων προσαρμογής, διαδραματίζουν οι

εκπαιδευτικοί προσχολικής ηλικίας, οι οποίοι πρέπει να παρατηρούν τα προβλήματα προσαρμογής και να προσδιορίζουν τις δυσκολίες των παιδιών, με εμπειρικό τρόπο, μέσω της σύγκρισής τους με κοινά εθνικά και πολιτισμικά κριτήρια (Lutz et al., 2002) και μέσα από κατάλληλες παρεμβάσεις να αναπτύξουν φιλοκοινωνική συμπεριφορά Garner (2006), την οποία θα μελετήσουμε στην ενότητα που ακολουθεί.

Φιλοκοινωνική συμπεριφορά κατά την προσχολική ηλικία

Η φιλοκοινωνική συμπεριφορά αναφέρεται στη συμπεριφορά του ατόμου η οποία συνδέεται με τις εκούσιες πράξεις του και στοχεύουν στην ωφέλεια κάποιου άλλου (Eisenberg et al., 2015). Οι πράξεις αυτές σχετίζονται με το μοίρασμα, τη βοήθεια και τη συνεργασία (Cole & Cole, 2001) αλλά και τη φιλανθρωπία, τη διάσωση και τη θυσία (Hogg & Vaughann, 2008).

Εντοπίζονται διαφορετικοί τύποι φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (Imuta et al., 2016), όπως η βοήθεια, η κοινή χρήση και ο εθελοντισμός (Dunfield & Kuhlmeier, 2013), οι οποίοι έχουν διαφορετικούς κοινωνικούς στόχους (Moran et al., 2024). Αναλυτικότερα, η βοήθεια συνδέεται με τη προσφορά καθημερινής υποστήριξης χωρίς αντάλλαγμα στους γύρω μας αλλά και σε όσους το έχουν ανάγκη, με στόχο την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων (Imuta et al., 2016). Η κοινή χρήση αναφέρεται στο μοίρασμα των αγαθών που έχει ένα παιδί, με στόχο την ανάπτυξη της κοινωνικής ενσυναίσθησης και της συνεργασίας με τους συνομηλίκους του (Moran et al., 2024). Τέλος ο εθελοντισμός συνδέεται με την ανιδιοτελή προσφορά και στήριξη σε μια κοινότητα, με στόχο την ανάπτυξη της κοινωνικής υπευθυνότητας των παιδιών (Dunfield & Kuhlmeier, 2013).

Η φιλοκοινωνική συμπεριφορά, εμφανίζεται κατά τα πρώτα έτος της ζωής του παιδιού, καθώς αναδύεται από τις κοινές δραστηριότητες σε σχέση με τους άλλους (Brownell, 2012) και εντείνεται κατά τη διάρκεια της εφηβείας (Fabes & Eisenberg, 1998). Η φιλοκοινωνική συμπεριφορά μπορεί να λειτουργεί ως παράγοντας προστασίας για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς οι γονείς των παιδιών, τα οποία εμφανίζουν φιλοκοινωνική συμπεριφορά, χρησιμοποιούν πιο κατάλληλες και θετικές πρακτικές, ενώ

παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα παρακολούθησης. Η κατάλληλη πειθαρχία συνδέεται με την ανάπτυξη της κοινωνικής ικανότητας και η σκληρή πειθαρχία με την ανάπτυξη δυσκολιών (Gaspar & Paiva, 2003).

Ήδη από τη βρεφική ηλικία παρατηρείται η εμφάνιση στοιχείων φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (Hamlin, 2012), καθώς τα βρέφη είναι ικανά να ολοκληρώνουν απλές στοχευμένες συμπεριφορές, παρέχοντας βοήθεια στους γύρω τους (Warneken & Tomasello, 2006). Μητέρες οι οποίες αντιλήφθηκαν έγκαιρα την φιλοκοινωνικότητα των παιδιών τους, παρουσίασαν περισσότερες πιθανότητες να αξιοποιούν πρακτικές του δημοκρατικού μοντέλου ανατροφής και διαπαιδαγώγησης (Chen & Luster, 2002). Φαίνεται πως το δημοκρατικό μοντέλο συμβάλλει στη συναισθηματική ασφάλεια και αυτονομία των παιδιών, ενώ οι συζητήσεις επιτρέπουν στα παιδιά να κατανοήσουν τις αξίες και τους στόχους των γονέων, που τελικά ενστερνίζονται. Παράλληλα, η επικοινωνία ενισχύει τις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών και συμβάλλει στην προσαρμογή τους στο σχολείο και το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (Spera, 2005)

Στη συνέχεια, κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, τα παιδιά μπορούν να αξιολογήσουν τις ανάγκες, τις επιθυμίες και τις συναισθηματικές καταστάσεις των άλλων, καθώς τους προσφέρονται ολοένα και περισσότερα κίνητρα, στο να παρέχουν βοήθεια στους γύρω τους (Brownell, 2012), ενώ για να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες των γύρω τους συμμετέχουν στο μοίρασμα και ανταποκρίνονται στην συναισθηματική δυσφορία που δείχνουν οι άλλοι, με την παρηγοριά (Dunfield & Kuhlmeier, 2013).

Οι θετικές πρακτικές λειτουργούν ως προστατευτικοί παράγοντες, καθώς σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά (Gaspar & Paiva, 2003). Στην έρευνα των Gaspar και Paiva (2003), παρατηρήθηκε σημαντική συσχέτιση μεταξύ της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών προσχολικής ηλικίας και των θετικών γονικών πρακτικών, κάτι που υποδηλώνει ότι όσο περισσότερο οι γονείς αξιοποιούν θετικές πρακτικές, τόσο περισσότερο φιλοκοινωνικά γίνονται τα παιδιά. Όπως επεσήμαναν οι Gaspar και Paiva (2003), το παιχνίδι με φίλους, ο έπαινος ή η επιβράβευση του παιδιού όταν ολοκληρώσει τις εργασίες του, η λεκτική ενθάρρυνση, ο έπαινος και η ενίσχυση, η χρήση κινήτρων ή προνομίων και η επιτήρηση, ενισχύουν τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά του παιδιού, με αποτέλεσμα την κοινωνικοποίησή του. Αντίθετα, οι γονείς οι οποίοι εφαρμόζουν

αρνητικές γονικές πρακτικές, όπως η τιμωρία, ενισχύουν τη μη φιλοκοινωνική συμπεριφορά του παιδιού, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής.

Τέλος στην Ελλάδα, για τη μελέτη των γονικών πρακτικών έχουν σταθμιστεί δύο εργαλεία στα ελληνικά, τα οποία απευθύνονται σε γονείς (Bibou-Nakou et al., 2012· Kypriotaki et al., 2023· Markodimitraki et al., 2024). Το Ερωτηματολόγιο Γονικότητας Αλαμπάμα (Ε.Γ.Α.) (Kypriotaki et al., 2023· Markodimitraki et al., 2024) και το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (ΕΔΔ) (Bibou-Nakou et al., 2012). Έτσι για την εκπόνηση της παρούσας έρευνας επιλέχθηκε συνδυασμός των συγκεκριμένων ερευνητικών εργαλείων, τα οποία είναι έγκυρα και αξιόπιστα (Essau et al., 2006) και εξετάζουν το θέμα που διερευνά η παρούσα εργασία. Ακολουθεί σχετική συζήτηση για τα ερευνητικά εργαλεία τα οποία αξιοποιούνται συνδυαστικά στην παρούσα έρευνα.

Η αξιοποίηση του Ερωτηματολογίου Γονικότητας Alabama στην προσχολική ηλικία

Θα πρέπει να σημειωθεί πως οι έρευνες που έχουν αξιοποιήσει το Alabama Parenting Questionnaire (APQ) - Ερωτηματολόγιο Γονικότητας Alabama (στο εξής Ε.Γ.Α) στην προσχολική ηλικία είναι περιορισμένες, ενώ παρατηρήθηκε έλλειψη αντίστοιχων ελληνικών ερευνών.

Το Alabama Parenting Questionnaire (APQ), είναι ένα εργαλείο το οποίο αξιολογεί τις γονικές πρακτικές και σχεδιάστηκε το 1991 από τους Frick, Shelton και Wootton. Ο αρχικός σχεδιασμός του APQ-42, μετρούσε πέντε διαστάσεις της γονικότητας (θετική γονική εμπλοκή, επίβλεψη και παρακολούθηση, θετικές τεχνικές πειθαρχίας, ασυνεπής πειθαρχία και χρήση σωματικής τιμωρίας) (Frick et al., 1999). Το 2007, οι Elgar και οι συνεργάτες (2007) δημιούργησαν μια συντομευμένη έκδοχή το APQ-9, στοχεύοντας στην ταχύτερη αξιολόγηση των γονικών πρακτικών. Το APQ-9 μετράει τις τρεις βασικές διαστάσεις της γονικότητας (θετική γονική εμπλοκή, ασυνεπής πειθαρχία και ελλιπής παρακολούθηση) (Elgar et al., 2007).

Στην έρευνα των Clerkin και συνεργατών (2007), οι οποίοι χρησιμοποίησαν το APQ, το οποίο αποτέλεσε το κύριο εργαλείο της έρευνας τους, σε ένα δείγμα γονέων με παιδιά προσχολικής ηλικίας, δεν διαπιστώθηκε συσχέτιση μεταξύ γονικών πρακτικών και της ΔΕΠΥ, καθώς δεν βρέθηκαν διαφορές μεταξύ της ομάδας ΔΕΠΥ και της ομάδας ελέγχου. Ωστόσο, σημαντικό εύρημα ήταν ότι οι γονείς των παιδιών της ομάδας ελέγχου αύξησαν τη συχνότητα των θετικών πρακτικών τους σε βάθος χρόνου, όταν επαναλήφθηκε η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ένα έτος αργότερα. Αντίθετα, οι γονείς παιδιών με ΔΕΠΥ μείωσαν τη συχνότητα των θετικών πρακτικών, πιθανά λόγω της αδυναμίας τους να ελέγξουν τη συμπεριφορά των παιδιών τους με αυτές τις πρακτικές.

Οι Trepal και συνεργάτες (2014), οι οποίοι χρησιμοποίησαν το APQ ως ένα από τα βασικά εργαλεία της έρευνάς τους, διερεύνησαν τον ρόλο των γονικών πρακτικών ως διαμεσολαβητικό παράγοντα στη σχέση μεταξύ της ψυχοπαθολογίας των γονέων και της εναντιωματικής προκλητικής διαταραχής (ΕΠΔ) σε παιδιά προσχολικής ηλικίας (3-5 ετών). Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι η σωματική τιμωρία διαμεσολαβεί στη σχέση μεταξύ της κατάθλιψης και του άγχους της μητέρας και της ΕΠΔ στα κορίτσια, μεταξύ της επιθετικής συμπεριφοράς της μητέρας και της ΕΠΔ στα αγόρια και μεταξύ της παραβίασης των κανόνων από μέρους των γονέων και της ΕΠΔ και στα δύο φύλα. Επίσης, παρατηρήθηκε άμεση συσχέτιση μεταξύ της επιθετικότητας της μητέρας και της ΕΠΔ και στα δύο φύλα, ενώ οι γονικές πρακτικές του πατέρα δεν βρέθηκε να διαμεσολαβούν στη σχέση μεταξύ ψυχοπαθολογίας του πατέρα και ΕΠΔ, αν και η κατάθλιψη, το άγχος και η επιθετική συμπεριφορά του πατέρα διαπιστώθηκε πως σχετίζονται άμεσα με την ΕΠΔ.

Στην έρευνα των Hosokawa και Katsura (2017), στην οποία συμμετείχαν μητέρες παιδιών 5-6 ετών και χρησιμοποιήθηκε το APQ, εξετάστηκε η σχέση μεταξύ συζυγικής σχέσης, γονικών πρακτικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν τη συσχέτιση μεταξύ των γονικών πρακτικών και της ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων στα παιδιά, όπως της συνεργασίας, του αυτοελέγχου και της διεκδικητικότητας. Οι ερευνητές επεσήμαναν ότι οι αρνητικές πρακτικές στερούν τα παιδιά από ευκαιρίες ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων, ενώ αντίθετα, οι θετικές πρακτικές ενισχύουν τις ικανότητες των παιδιών για επικοινωνία και την έκφραση και τον

έλεγχο των συναισθημάτων τους, στοιχεία που είναι απαραίτητα για τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις.

Το 2019, ο Kyriazos και Stalikas σταθμίζουν το APQ-9 στον ελληνικό πληθυσμό. Στην έρευνά τους συμμετείχαν 621 γονείς από την Ελλάδα με παιδιά ηλικίας 7-13 ετών, μέσω της οποίας αξιολογήθηκαν οι τρεις βασικές διαστάσεις της γονικότητας (θετική γονική εμπλοκή, ασυνεπής πειθαρχία και ελλιπής παρακολούθηση). Ενώ παράλληλα εξετάστηκε η εσωτερική συνέπεια, η αξιοπιστία του και η εγκυρότητά του APQ-9, στον ελληνικό πληθυσμό. Η έρευνα κατέληξε στο ότι πρόκειται για ένα έγκυρο και αξιόπιστο εργαλείο μέτρησης για τις γονικές πρακτικές. Παράλληλα προτάθηκε η μελλοντική αξιοποίησή του σε άλλες ηλικιακές ομάδες και πληθυσμούς και η διερεύνηση της εφαρμογής του σε διαπολιτισμικά περιβάλλοντα. Τέλος επισημάνθηκε η ανάγκη διεξαγωγής μακροχρόνιας μελέτης, η οποία θα αναδείκνυε τη σταθερότητα των μετρήσεων και την εγκυρότητα του εργαλείου, στην πάροδο του χρόνου σε διαφορετικές δημογραφικές ομάδες (Kyriazos & Stalikas, 2019).

Μια πρόσφατη αξιοποίηση του Ε.Γ.Α στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε στην έρευνα των Kypriotaki και συνεργατών (2023). Στην έρευνα, συμμετείχαν 466 γονείς από την Ελλάδα με 125 παιδιά προσχολικής ηλικίας με αναπηρίες και 125 παιδιά χωρίς αναπηρίες, αξιολογήθηκαν οι ψυχομετρικές ιδιότητες του Ε.Γ.Α, το οποίο προσαρμόστηκε στα ελληνικά. Αναλυτικότερα, εξετάστηκε η εσωτερική συνέπεια και η αξιοπιστία του, η εγκυρότητά του τόσο σε οικογένειες με παιδιά με αναπηρίες όσο και σε οικογένειες με παιδιά χωρίς αναπηρίες και η σταθερότητα των μετρήσεων και στα δύο είδη οικογενειών. Η έρευνα κατέληξε στο ότι πρόκειται για ένα έγκυρο και αξιόπιστο εργαλείο μέτρησης για τις γονικές πρακτικές, των Ελλήνων γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας (3-6 ετών). Επίσης προτείνουν την μελλοντική αξιοποίησή του Ε.Γ.Α σε σχετικές έρευνες και ειδικά σε οικογένειες με παιδιά με αναπηρίες.

Επίσης, οι Markodimitraki και συνεργάτες (2024), αξιολόγησαν τις ψυχομετρικές ιδιότητες του προσαρμοσμένου στα ελληνικά Ε.Γ.Α (παιδική έκδοση) σε παιδιά ηλικίας 3-6 ετών. Στην έρευνα συμμετείχαν 404 παιδιά με ή χωρίς αναπηρίες. Μέσω της συγκεκριμένης έρευνας επιβεβαιώθηκε η αξιοπιστία και η εγκυρότητα του συγκεκριμένου εργαλείου. Από την παραγοντική ανάλυση CFA προέκυψαν τέσσερις εσωτερικά συνεπής

παράγοντες η συμμετοχή, η θετική γονική συμπεριφορά, η ασυνεπής πειθαρχία και η σωματική τιμωρία. Η έρευνα κατέληξε στο ότι το Ε.Γ.Α είναι ένα κατανοητό ερευνητικό εργαλείο, το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί εύκολα για τη διερεύνηση των γονικών πρακτικών, τόσο σε οικογένειες με παιδί με αναπηρίες ή χωρίς, με βάση τις απόψεις των παιδιών. Επίσης προτείνουν την εφαρμογή πρώιμης αξιολόγησης των παιδιών με την χρήση του Ε.Γ.Α. από τα πρώτα τρία χρόνια της ζωής τους, από συμβούλους γάμου και οικογένειας υποστηρίζοντας ότι έτσι οι γονείς θα εντοπίσουν τυχόν προβλήματα και δυσκολίες και με την βοήθεια ειδικών θα αναπτύξουν υγιείς σχέσεις με τα παιδιά τους για όλη τους τη ζωή. Τέλος, σημαντικό πλεονέκτημα της συγκεκριμένης μελέτης αποτελεί η πρώιμη αναγνώριση των γονικών πρακτικών από την παροχή των δεδομένων που παρέχουν τα ίδια τα παιδιά (Markodimitraki et al., 2024).

Τέλος οι Marinakis και συνεργάτες (2024), αξιολόγησαν τις ψυχομετρικές ιδιότητες του προσαρμοσμένου στα ελληνικά Ε.Γ.Α (για γονείς). Στην έρευνα συμμετείχαν 1118 οικογένειες εφήβων με ή χωρίς αναπηρίες, ηλικίας 6-18 ετών. Από την παραγοντική ανάλυση (EFA και CFA), προέκυψαν έξι εσωτερικά συνεπείς παράγοντες: συμμετοχή, ανεπαρκής παρακολούθηση και εποπτεία, θετική γονική συμπεριφορά, σωματική τιμωρία, ασυνεπής πειθαρχία καθώς και άλλες πρακτικές πειθαρχίας, οι οποίοι παρουσιάζουν επαρκή προσαρμογή τόσο στις μητέρες όσο και στους πατέρες παιδιών με ή χωρίς αναπηρία. Μέσω της συγκεκριμένης έρευνας επιβεβαιώθηκε η αξιοπιστία και η εγκυρότητα του συγκεκριμένου εργαλείου για την αξιολόγηση των γονικών πρακτικών πατέρων και μητέρων παιδιών με ή χωρίς αναπηρία, καθώς τα ευρήματά της επικυρώνονται από παρόμοιες έρευνες σε διαφορετικές κουλτούρες και πληθυσμούς. Τέλος, προτείνεται η χρήση της παγκόσμιας έκδοσης του APQ για την εκπόνηση μελλοντικών ερευνών σχετικά με τα χαρακτηριστικά των Ελλήνων μητέρων και πατέρων και της επίδρασής τους στις γονικές πρακτικές σε παιδιά και εφήβους με ή χωρίς αναπηρίες. Ενώ παράλληλα υποστηρίζεται πως το APQ είναι ένα αξιόπιστο και έγγυρο εργαλείο παροχής σημαντικών στοιχείων, ώστε να σχεδιαστούν κατάλληλα προγράμματα παρέμβασης για γονείς και παιδιά με ή χωρίς αναπηρίες.

Η αξιοποίηση του Ερωτηματολογίου Δυνατοτήτων και Δυσκολιών στην προσχολική ηλικία

Το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών-Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) σχεδιάστηκε από τον Robert Goodman το 1994 με βάση το ερωτηματολόγιο του Rutter (1967) (Μπίμπου και συν., 2020). Είναι ένα εργαλείο το οποίο αξιολογεί τις δυνατότητες και τις δυσκολίες των παιδιών ηλικίας 4 έως 16 ετών, μέσω πέντε βασικών διαστάσεων (προβλήματα συμπεριφοράς, συναισθηματικά συμπτώματα, υπερκινητικότητα, προβλήματα σχέσεων με συνομηλίκους και κοινωνική συμπεριφορά) Goodman (1997) . Αν και υπάρχει έλλειψη ερευνών στην Ελλάδα που έχουν αξιοποιήσει το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (στο εξής ΕΔΔ), η ξενόγλωσση βιβλιογραφία περιλαμβάνει πολυάριθμες έρευνες που αφορούν την προσχολική ηλικία. Ακολουθούν ενδεικτικά παραδείγματα.

Οι Sim και συνεργάτες (2019) διαπίστωσαν ότι τα παιδιά που εμφανίζουν συμπεριφορικές δυσκολίες στην ηλικία των 4 ετών αντιμετωπίζουν προβλήματα συμπεριφοράς και προσαρμογής δύο χρόνια αργότερα, στην ηλικία των 6 ετών. Παρομοίως, οι Sawyer και συνεργάτες (2014), παρατήρησαν ότι τα παιδιά που εμφάνιζαν προβλήματα, σύμφωνα με τις απαντήσεις των γονέων τους στο ΕΔΔ, κατά την ηλικία των 4-5 ετών εντοπίζονταν από τους εκπαιδευτικούς στην ηλικία των 6-7 ετών, υποδηλώνοντας την αξία του ερωτηματολογίου ως εργαλείο ανίχνευσης και πρόληψης. Παρομοίως, οι Navarro και συνεργάτες, (2019) ανέδειξαν τη χρησιμότητα του ΕΔΔ για τον εντοπισμό παραγόντων κινδύνου που σχετίζονταν με τη θυματοποίηση των παιδιών, σύμφωνα με τις απαντήσεις εκπαιδευτικών και γονέων. Εξετάζοντας παράγοντες που σχετίζονταν με το παιδί και την οικογένεια, διαπιστώθηκε ότι το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, η αδυναμία συναισθηματικού ελέγχου και τα προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις, καθώς και οι συζυγικοί καυγάδες και οι αρνητικές γονικές πρακτικές, όπως η ελλιπής εποπτεία, οι αυστηρές τιμωρίες και η περιορισμένη ενασχόληση με το παιδί, κατά την ηλικία των 3 ετών, αποτελούσαν ενδείξεις για τη θυματοποίηση των παιδιών στην ηλικία των 4-5 ετών.

Οι Septiana και συνεργάτες (2023), αξιοποίησαν τις απαντήσεις εκπαιδευτικών και γονέων παιδιών ηλικίας 4-9 ετών, για να καταγράψουν το ποσοστό παιδιών με

συναισθηματικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς. Η περιορισμένη φιλοκοινωνική συμπεριφορά, η υπερκινητικότητα, τα προβλήματα με τους συνομηλίκους, τα συναισθηματικά προβλήματα και τα προβλήματα συμπεριφοράς ήταν, σε φθίνουσα σειρά, όσα ανιχνεύτηκαν. Τα κυριότερα προβλήματα των παιδιών που αναδύθηκαν ήταν η απώλεια της ψυχραιμίας και η διάσπαση προσοχής ή η δυσκολία συγκέντρωσης.

Παρομοίως, οι Wichstrøm και συνεργάτες (2011), κατέγραψαν τα συμπεριφορικά και συναισθηματικά προβλήματα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Σύμφωνα με τις αναφορές των γονέων τους, τα συχνότερα προβλήματα, σε φθίνουσα σειρά, ήταν η ΔΕΠΥ, η εναντιωματική προκλητική διαταραχή, οι διαταραχές συμπεριφοράς και οι διαταραχές άγχους και κατάθλιψης. Μάλιστα, τα περισσότερα προβλήματα καταγράφηκαν σε παιδιά διαζευγμένων γονέων και σε παιδιά με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, ενώ τα αγόρια διαπιστώθηκε πως εμφάνιζαν συχνότερα ΔΕΠΥ και κατάθλιψη, σε σύγκριση με τα κορίτσια.

Σε σχέση με τις δυσκολίες και τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, στην έρευνα των Gaspar και Paiva (2003), στην οποία χρησιμοποιήθηκε το ΕΔΔ σε δείγμα που αποτελούνταν από γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, 3-6 ετών, διαπιστώθηκε ότι οι αρνητικές γονικές πρακτικές, που χαρακτηρίζονται από ασυνέπεια και χαμηλό βαθμό επίβλεψης, σχετίζονται με τις δυσκολίες των παιδιών. Μάλιστα, βρέθηκε ισχυρή συσχέτιση μεταξύ των πρακτικών αυτών και της εξωτερίκευσης των προβλημάτων των παιδιών. Επιπλέον, παρατηρήθηκε πως για την ηλικία των 3 ετών, η θετική πειθαρχία λειτουργεί ως προστατευτικός παράγοντας για την αποφυγή εκδήλωσης δυσκολιών, ενώ για τις ηλικίες των 4 και 5 ετών, η εποπτεία και η θετική πειθαρχία, αντίστοιχα, είχαν μεγαλύτερη επίδραση στην ανάπτυξη φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών. Σε σχέση με το φύλο, η ασυνέπεια φαίνεται πως συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη δυσκολιών των αγοριών και η θετική πειθαρχία στην ανάπτυξη της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς τους, ενώ η επίβλεψη λειτουργεί ως προστατευτικός παράγοντας για τα κορίτσια. Ωστόσο, ήταν σαφές πως, ανεξάρτητα από το φύλο, οι θετικές γονικές πρακτικές σχετίζονται με την ανάπτυξη της κοινωνικής ικανότητας, ενώ αντίθετα, η σκληρή πειθαρχία με την ανάπτυξη δυσκολιών.

Οι Knafo και Plomin (2006) διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ των γονικών συναισθημάτων και πρακτικών και της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς παιδιών 3, 4 και 7 ετών. Όπως διαπιστώθηκε, η θετικότητα των γονέων σχετίζεται θετικά με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, ενώ αντίθετα, παρατηρήθηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ των αρνητικών συναισθημάτων και πρακτικών των γονέων και της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών.

Σε ανάλογο πνεύμα, οι Hughes και συνεργάτες (2000) συνέκριναν παιδιά προσχολικής ηλικίας που εμφάνιζαν προβλήματα συμπεριφοράς, σύμφωνα με τις αναφορές των γονέων τους, και παιδιά που ανήκαν στην ομάδα ελέγχου. Όπως διαπιστώθηκε, τα παιδιά με τα προβλήματα συμπεριφοράς είχαν υψηλότερη βαθμολογία στην αντικοινωνική συμπεριφορά και το αρνητικό συναίσθημα και χαμηλότερες βαθμολογίες στην ενσυναίσθηση και τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά. Μάλιστα, παρατηρήθηκε ότι τα προβλήματα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις οφείλονταν κυρίως στην αδυναμία τους να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά τους.

Οι Flouri και Sarmadi (2016), οι οποίοι διερεύνησαν την πορεία παιδιών στις ηλικίες των 3, 5 και 7 ετών, κατέληξαν σε σημαντικά ευρήματα σχετικά με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματά τους, παρατηρήθηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς και των εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων σε όλες τις ηλικίες. Μάλιστα, η συσχέτιση αυτή ήταν ισχυρότερη σε παιδιά που φοιτούσαν σε σχολεία με χαμηλές επιδόσεις ή ζούσαν σε υποβαθμισμένες συνοικίες, καθώς τα παιδιά αυτά είχαν περιορισμένη φιλοκοινωνική συμπεριφορά και αντίστοιχα, μεγαλύτερα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα.

Στην Ελλάδα το 2001, οι Μπίμπου- Νάκου και συνεργάτες (2020) σταθμίζουν ΕΔΔ στον ελληνικό πληθυσμό, σε δείγμα 238 παιδιών, ηλικίας 6-12 ετών. Μέσω της συγκεκριμένης έρευνας, αξιολογούνται οι δυνατότητες και οι δυσκολίες παιδιών στο οικογενειακό και σχολικό πλαίσιο. Το εργαλείο της έρευνας συμπληρώθηκε από τους γονείς και τους δασκάλους των παιδιών. Η έρευνα κατέληξε πως το ΕΔΔ, είναι ένα έγκυρο εργαλείο αξιολόγησης των δυνατοτήτων και των δυσκολιών των παιδιών και υπογράμμισε την ανάγκη περαιτέρω μελέτης, έτσι ώστε να αποσαφηνισθούν τα κριτήρια που επηρεάζουν

τις σχετικές κρίσεις γονέων και εκπαιδευτικών. Παράλληλα προτείνεται η διερεύνηση των δυνατοτήτων και των δυσκολιών των παιδιών, να συνδέεται με την αξιολόγηση τους και στρατηγικές παρέμβασης. Τέλος τονίσθηκε η ανάγκη να διερευνηθεί κατά πόσο οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί κατανοούν ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά, επιβαρύνουν τους ίδιους και εμποδίζουν την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών (Μπίμπου και συν., 2020).

Μια πρόσφατη αξιοποίηση του ΕΔΔ στην Ελλάδα, πραγματοποιήθηκε από τους Giannakopoulos και συνεργάτες (2013). Μέσω του συγκεκριμένου εργαλείου ελέγχθηκαν οι συμπεριφορικές και συναισθηματικές δυσκολίες 1194 εφήβων ηλικίας 11-17 ετών. Το εργαλείο της έρευνας συμπληρώθηκε από τους γονείς αλλά και τους εφήβους. Η έρευνα κατέληξε πως το ΕΔΔ έχει ικανοποιητικές ψυχομετρικές ιδιότητες και επιβεβαίωσε την πεντάβαθμη κλίμακα των παραγόντων του (συναισθηματικά συμπτώματα, προβλήματα συμπεριφοράς, υπερκινητικότητα/απροσεξίας, προβλήματα με συνομηλίκους και κοινωνικής συμπεριφοράς). Επίσης, προτάθηκε η διεξαγωγή μελλοντικών μελετών με στόχο την επικαιροποίηση της χρήσης του στην Ελλάδα (Giannakopoulos et al., 2013).

Τέλος, στη παρούσα εργασία το Ε.Γ.Α. (Kypriotaki et al., 2023· Markodimitraki et al., 2024) και το ΕΔΔ (Bibou-Nakou et al., 2012) αποτελούν συνδικάστηκα το ερευνητικό εργαλείο της έρευνας μας. Έτσι, τα αποτελέσματα που προκύπτουν μπορούν να συγκριθούν με τα ελληνικά δεδομένα και τα δεδομένα που έχουν προκύψει από μελέτες άλλων χωρών. Επιπλέον, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας θα μπορέσουν να χρησιμοποιηθούν κατάλληλα, ώστε να αντιμετωπιστούν στοχευμένα τα προβλήματα συμπεριφοράς και συνεπώς να ενισχυθούν οι θετικές γονικές πρακτικές και η φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η αναγκαιότητα της παρούσας έρευνας συζητάται ακολούθως.

Η αναγκαιότητα της έρευνας

Οι γονικές πρακτικές ασκούν σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών (Spera, 2005· Justino et al., 2023) σε κάθε αναπτυξιακό τους στάδιο σε γνωστικό, συναισθηματικό και

κοινωνικό επίπεδο (Spera, 2005· Crnic & Ross, 2017· Jeong et al., 2021· Lanjekar et al., 2022· Chen et al., 2023· Fan et al., 2022· Justino et al., 2023· Lin et al., 2023· Prime et al., 2023· Zhu & Shek, 2024), με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα (Knapp et al., 2023).

Όταν οι γονικές πρακτικές εμφανίζουν θετικό πρόσημο τα παιδιά προοδεύουν (Canetti et al., 1997) και οδηγούνται σε ακαδημαϊκή επιτυχία (Zhu et al., 2024), είναι ψυχικά υγιή (Justino et al., 2023), αποκτούν δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων (Zhu et al., 2024) και αποκτούν πνεύμα ομαδικότητας (Justino et al., 2023), με αποτέλεσμα την επιτυχή κοινωνικοποίησή τους (Chen et al., 2023) και την ανάπτυξη φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (Gaspar & Paiva, 2003). Ως ενήλικες οδηγούνται στην επαγγελματική επιτυχία, την ανάπτυξη υγιών σχέσεων, καθώς είναι ψυχικά υγιείς και ενσωματωμένοι πλήρως στο κοινωνικό πλαίσιο (Ryan & Deci, 2019· Shen et al., 2020· Knapp et al., 2023).

Όταν οι γονικές πρακτικές εμφανίζουν αρνητικό πρόσημο, επηρεάζεται αρνητικά η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη (Wang et al., 2022· Navarro et al., 2022· Cost et al., 2023) και η κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών (Dallaire et al., 2006· Bauer et al., 2021· Speyer et al., 2022), σε κάθε αναπτυξιακό τους στάδιο (Gaspar & Paiva, 2003). Πολλοί ερευνητές συμφωνούν ότι οι αρνητικές γονικές πρακτικές ενισχύουν τα προβλήματα προσαρμογής των παιδιών (Fabes & Eisenberg, 1998· Finkenauer et al., 2005· Bater & Jordan, 2016· Navarro et al., 2022), όπως τα προβλήματα συμπεριφοράς (Gaspar & Paiva, 2003· Dallaire et al., 2006· Ellis & Nigg, 2009· Navarro et al., 2022), τα προβλήματα επιθετικότητας (Yeh, 2011· Johnson et al., 2017· Navarro et al., 2022). Κατά τη μέση και τη προσχολική ηλικία, πολλοί ερευνητές συμφωνούν ότι αυξάνονται οι πιθανότητες εμφάνισης αναπτυξιακών διαταραχών στα παιδιά (Gaspar & Paiva, 2003· Ellis & Nigg, 2009· Yeh, 2011· Hawes et al., 2013· Feng, 2020). Παράλληλα, πολλοί ερευνητές συμφωνούν πως κατά την περίοδο της εφηβείας, στα παιδιά εμφανίζονται αυξημένα επίπεδα άγχους (Darling & Steinberg, 1993· Weissman et al., 1996· Ginsburg & Schlossberg, 2002· Dallaire et al., 2006· Önder & Gülay, 2009) και συμπτώματα κατάθλιψης (Dallaire et al., 2006· Johnson et al., 2017· Ioannidou & Georgiou, 2021), ενώ είναι επιρρεπείς στη χρήση ουσιών (Weissman et al., 1996· Rijavec et al., 2001).

Οι Tsela και συνεργάτες (2023), υποστηρίζουν οι γονικές πρακτικές των στρατιωτικών επηρεάζονται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εργασίας τους, καθώς ασκούν ένα επάγγελμα υψηλών απαιτήσεων (Bellou & Gkousgkounis, 2014), λόγω της συχνής απουσίας τους σε στρατιωτικές αποστολές και εκπαιδεύσεις (Lowe et al., 2012). Ενώ μια μερίδα αυτών διαμένει σε οικείματα στρατιωτικών βάσεων που τους παρέχει η υπηρεσία τους (Ormeno et al., 2020). Οι Bellou και Gkousgkounis (2014), υποστηρίζουν πως η συμμετοχή των στρατιωτικών σε αποστολές είναι συχνές και μη προβλέψιμες, με αποτέλεσμα οι ίδιοι και οι οικογένειες τους να διακατέχονται από υψηλά επίπεδα άγχους αποχωρισμού, ενώ παράλληλα οι οικογένειές τους λειτουργούν για μεγάλα χρονικά διαστήματα ως μονογονεϊκές. Οι Gewirtz και συνεργάτες (2011), υποστηρίζουν τα μέλη των στρατιωτικών οικογενειών που μένουν πίσω συνήθως είναι οι μητέρες, οι οποίες αναπτύσσουν υψηλά επίπεδα άγχους λόγω των πολλών ευθυνών, των οικονομικών πιέσεων και της ανησυχίας για την ανατροφή των παιδιών. Έτσι είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν προβλήματα όπως κατάθλιψη, κοινωνική απόσυρση, επιθετικότητα, ανάπτυξη αρνητικών συναισθημάτων, προβλήματα ύπνου και υγείας (Χρήστου, 2006· Gewirtz et al., 2011· Ormeno et al., 2020), με αποτέλεσμα τα παιδιά τους να παρουσιάζουν προβλήματα προσαρμογής (Gewirtz et al., 2011).

Οι Vasiou και συνεργάτες (2023), υποστηρίζουν ότι τα παιδιά των στρατιωτικών κατά την περίοδο της απουσίας τους, αναπτύσσουν ευκολότερα δεξιότητες προσαρμοστικότητας και ενσυναίσθησης (Boele et al., 2019). Αντιθέτως οι Chandra και συνεργάτες (2010) υποστηρίζουν ότι τα παιδιά των στρατιωτικών τη συγκεκριμένη περίοδο, είναι ευάλωτα στην ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών προβλημάτων, τα οποία εμφανίζονται σε όποιο αναπτυξιακό στάδιο και να βρίσκονται (Gewirtz et al., 2011· Creech et al., 2014· Ormeno et al., 2020). Αναλυτικότερα, τα παιδιά των στρατιωτικών κατά την συγκεκριμένη περίοδο, παρά την ανάπτυξη θετικών αισθημάτων όπως η υπερηφάνεια (Chandra et al., 2010), εμφανίζουν προβλήματα προσαρμογής (DeVoe et al., 2016), τα οποία σχετίζονται με συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες (Gewirtz et al., 2011· Creech et al., 2014· Ormeno et al., 2020). Οι δυσκολίες περιλαμβάνουν συμπτώματα κατάθλιψης και άγχους (Gewirtz et al., 2011· Creech et al., 2014· Ormeno et al., 2020), διαταραχές ύπνου, όρεξης και ακαδημαϊκές δυσκολίες (Skomorovsky & Bullock, 2017· Ormeno et al., 2020).

Ενώ τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν μπορούν να κατανοήσουν τους λόγους απουσίας του γονέα-στρατιωτικού (Chandra et al., 2010) και έτσι κατά την συγκεκριμένη περίοδο, παρουσιάζουν αυξημένες πιθανότητες εμφάνισης συμπτωμάτων κατάθλιψης (Creech et al., 2014).

Οι Chandra και συνεργάτες (2010), εκπόνησαν μια έρευνα σε 4.674 οικογένειες μελών των Σωμάτων Ασφαλείας από την Αμερική, με παιδιά ηλικίας 11 έως 17 ετών.

Ερευνητικό εργαλείο της συγκεκριμένης έρευνας αποτέλεσε το SDQ (ΕΔΔ), μέσω του οποίου εξετάστηκαν οι συναισθηματικές δυσκολίες και τα προβλήματα συμπεριφοράς των εφήβων που προέρχονταν από οικογένειες, από τις οποίες ο ένας γονέας είχε λάβει μέρος σε στρατιωτική αποστολή. Από τα ευρήματα της έρευνας, προέκυψε πως όσο αυξάνεται η ηλικία των παιδιών τόσο αυξάνονται οι ακαδημαϊκές δυσκολίες π.χ. η εκπόνηση σχολικών εργασιών και τα προβλήματα συμπεριφοράς, όπως οι τσακωμοί και η χρήση αλκοόλ. Παράλληλα, όσο αυξάνεται η ηλικία των εφήβων, τόσο θετικότερη φιλοκοινωνική συμπεριφορά αναπτύσσουν στις σχέσεις με τους συνομηλίκους τους και μειώνεται το άγχος τους. Επίσης προέκυψε ότι ο βαθμός ενδοοικογενειακών προβλημάτων των εφήβων ήταν μεγαλύτερος συγκριτικά με τα παιδιά της ηλικίας τους. Επίσης η ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής συνδέθηκε με την ψυχική υγεία του γονέα-φροντιστή που έμενε πίσω κατά την διάρκεια της αποστολής. Καθώς επίσης κατά την επιστροφή του γονέα-στρατιωτικού από την αποστολή, τα κορίτσια και τα παιδιά με συναισθηματικές δυσκολίες παρουσίαζαν αυξημένες δυσκολίες.

Συμπερασματικά, από την έρευνα των Ormeno και συνεργατών (2020), προκύπτει ότι κατά την απουσία των γονέων σε στρατιωτικές αποστολές τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, εμφανίζουν έντονη προσκόλληση και ξεσπάσματα, διαταραχές στην τροφή και τον ύπνο. Τα μεγαλύτερα παιδιά εμφανίζουν συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα όπως φοβίες, διάσπαση προσοχής, θλίψη και άγχος. Ενώ οι έφηβοι, οι οποίοι συχνά αναλαμβάνουν υποστηρικτικό ρόλο προς τα μέλη της οικογένειάς τους (Clever & Segal, 2013) εγκαταλείπουν τα χόμπι και τις εξωσχολικές τους δραστηριότητες, εμφανίζουν χαμηλή ακαδημαϊκή απόδοση και υψηλές πιθανότητες χρήσης ουσιών.

Οι Vasiou και συνεργάτες (2023) υποστηρίζουν πως λόγω της συχνής απουσίας των στρατιωτικών-γονέων σε αποστολές, κατά την επιστροφή τους επιδεικνύουν υψηλή

συναισθηματική υποστήριξη. Αντιθέτως, ο Χρήστου (2006) υποστηρίζει πως όταν επιστέφουν από τις αποστολές, εμφανίζουν αδυναμία ένταξης στο κοινωνικό και οικογενειακό πλαίσιο. Τα υψηλά επίπεδα άγχους και ψυχικής κόπωσης που εμφανίζουν (Χρήστου, 2006· Davis et al., 2015), συνδέονται με την ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής στα παιδιά (Ormeno et al., 2020).

Οι Gewirtz και συνεργάτες (2011), υποστηρίζουν ότι κατά την επιστροφή της μια μερίδα στρατιωτικών εμφανίζει μετατραυματική διαταραχή άγχους, η οποία συνδέεται με μειωμένες δεξιότητες γονικής μέριμνας, με ανάπτυξη προβλημάτων στην σχέση γονέα και παιδιού και οικογένειας και δυσκολία στην επίλυση προβλημάτων. Αντιθέτως οι Vasiou και συνεργάτες (2023), υποστηρίζουν ότι κατά την επιστροφή τους, επιδεικνύουν υψηλή συναισθηματική υποστήριξη και εφαρμόζουν θετικές γονικές πρακτικές, όπως η ανάπτυξη επικοινωνίας (Creech et al., 2014). Αναλυτικότερα, Οι Creech και συνεργάτες 2014 υποστηρίζουν πως η ανάπτυξη ποιοτικής επικοινωνίας μειώνει τις πιθανότητες ανάπτυξης προβλημάτων διάσπασης προσοχής ή υπερκινητικότητας στα παιδιά. Παράλληλα, οι Carlo και συνεργάτες (2010) και οι Vasiou και συνεργάτες (2010), συμφωνούν ότι οι γονικές πρακτικές που περιλαμβάνουν σταθερότητα, ενθάρρυνση και ενίσχυση καλλιεργούν την φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών.

Οι Creech και οι συνεργάτες 2022, εκπόνησαν μια έρευνα σε 21 Βετεράνους, οι οποίοι κατά την επιστροφή τους εμφάνισαν συμπτώματα αγχώδους διαταραχής και αυξημένο άγχος γονικής μέριμνας, τα οποία παρουσίασαν αρνητική επίδραση στην σχέση γονέα-παιδιού (Creech et al., 2014). Τα συμπτώματα αγχώδους διαταραχής συνδέονται με την εφαρμογή αρνητικών γονικών πρακτικών, όπως η ασυνεπής πειθαρχία, η μειωμένη θετική γονική συμπεριφορά, η σκληρή πειθαρχία και η αυξημένη σωματική τιμωρία (Gewirtz et al., 2010). Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας, ήταν η αξιολόγηση ενός προγράμματος το οποίο ονομάζεται Strength at Home – Parents (SAHP), στο οποίο συμμετείχαν οι βετεράνοι, με σκοπό τη βελτίωση των γονικών πρακτικών τους. Το APQ αποτέλεσε ένα δευτερεύον εργαλείο αξιολόγησης των γονικών πρακτικών των βετεράνων στρατιωτικών, που είχαν τουλάχιστον ένα παιδί προσχολικής ηλικίας. Τα αποτελέσματα του APQ έδειξαν πως μετά την εφαρμογή του προγράμματος παρέμβασης, αυξήθηκαν οι θετικές γονικές όπως η θετική γονική εμπλοκή και πειθαρχία, ενώ μειώθηκε σημαντικά η χρήση

σωματικής τιμωρίας. Το γονικό και παιδικό αγχος έδειξε να μειώνεται, ενώ παρέμειναν σταθερές η ασυνεπής πειθαρχία και η ελλιπής παρακολούθηση.

Επίσης, οι οικογένειες των στρατιωτικών αντιμετωπίζουν συχνά μεταθέσεις οι οποίες επηρεάζουν την δομή της οικογένειάς τους, καθώς συχνά τα μέλη τους καλούνται να επιλέξουν αν θα τους ακολουθήσουν ή όχι (Clever & Segal, 2013). Οι Perreault και συνεργάτες (2020) υποστηρίζουν ότι οι συχνές μεταθέσεις των στρατιωτικών, οι οποίες συνδέονται με συναισθηματικές δυσκολίες όπως το άγχος, σχετίζονται με την ανάπτυξη εσωτερικών και εξωτερικών προβλημάτων και παράλληλα επηρεάζουν την κοινωνική συμπεριφορά των εφήβων. Επίσης οι Jolleyman και Spencer (2008) υποστηρίζουν ότι οι συχνές μεταθέσεις των στρατιωτικών επηρεάζουν την ψυχική και σωματική υγεία των παιδιών και εφήβων, καθώς παρατηρείται η συχνή εμφάνιση διαταραχών συμπεριφοράς, συναισθηματικής απορρύθμισης, καταθλιπτικών συμπτωμάτων, υψηλών ποσοστών εγκυμοσύνης στην εφηβεία και χρήσης ουσιών.

Οι Perreault και συνεργάτες (2020) υποστηρίζουν ότι μια μετακόμιση μπορεί να εξουθενώσει συναισθηματικά και σωματικά τους γονείς, επιδεικνύοντας ελλειμματική προσοχή στα παιδιά τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του αισθήματος της μοναξιάς σε εφήβους, ενώ μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και μέσης παιδικής ηλικίας σε απομόνωση (DiPietro-Wells et al., 2020). Αντίθετα από την έρευνα των DiPietro-Wells και συνεργατών (2020), προκύπτει ότι ενισχύεται ο ρόλος του γονέα-συντρόφου. Ο γονέας-σύντροφος συχνά δεν εργάζεται, καθώς αυξάνονται οι υποχρεώσεις προς το οικογενειακό πλαίσιο και έχει ως κύριο μέλημα τη παροχή ποιοτικής φροντίδας στα παιδιά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μια σταθερής και ανθεκτικής οικογένειας (Ormeno et al., 2020), η οποία προστατεύει τα παιδιά της από τον κίνδυνο ανάπτυξης προβλημάτων συμπεριφοράς, προσφέροντας τους ευκαιρίες αυτοβελτίωσης π.χ. να βελτιώσουν την σχολική τους επίδοση, αλλάζοντας σχολικό περιβάλλον (Clever & Segal, 2013). Η έρευνα των Ormeno και συνεργατών (2020), υποστηρίζει ότι από τι μια πλευρά οι συχνές μεταθέσεις ενισχύουν την ανθεκτικότητά των παιδιών, ενώ από την άλλη πλευρά οδηγούν τα παιδιά σε κοινωνική αποξένωση. Έτσι τα παιδιά παρουσιάζουν δυσκολίες ένταξης στο σχολικό περιβάλλον, θρέφοντας αρνητικά συναισθήματα προς τους γονείς τους. Επίσης υποστηρίζει ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών προσχολικής ηλικίας

και μέσης παιδικής ηλικίας, μετακομίζει κατά μέσο όρο 6-9 φορές, με αποτέλεσμα να αναπτύσσουν συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες, όπως αγχος προσαρμογής, συναισθηματική απορρύθμιση, αποξένωση και ελλειμματική συναισθηματική σύνδεση.

Επιπρόσθετα, μια μερίδα στρατιωτικών οικογενειών διαμένει μέσα σε οικήματα στρατιωτικών βάσεων (Ormeno et al., 2020). Οι Hartman και Drayer, (1990), υποστηρίζουν ότι κατά τη διαμονή τους ενδέχεται να προκύψουν κοινωνικοοικονομικά προβλήματα, τα οποία επηρεάζουν όλα τα μέλη της οικογένειας καθώς νοιώθουν κοινωνικά απομονωμένοι, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη κοινωνικών προβλημάτων στα παιδιά τους (Ormeno et al., 2020). Αντίθετα οι Meadows και συνεργάτες (2013), υποστηρίζουν πως το συγκεκριμένο πλαίσιο παρέχει υψηλή στήριξη στα μέλη του, καθώς ζουν σε ένα ασφαλές περιβάλλον, με υποδομές οι οποίες παρέχουν ψυχαγωγία στα μέλη τους και δυνατότητες παροχής υψηλής φροντίδας προς τα παιδιά τους. Αυτό συνεπάγεται την ανάπτυξη θετικών κοινωνικών σχέσεων και τη μείωση του στρες, με θετικό αντίκτυπο στην ανατροφή των παιδιών και συνεπώς στην εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών.

Όπως προκύπτει από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, στο ελληνικό πλαίσιο, στην έρευνα των Kypriotaki και συνεργατών (2023) τονίζεται η ανάγκη ενός ισχυρού εργαλείου μέτρησης των γονικών πρακτικών, το οποίο να είναι σταθμισμένο στα ελληνικά, καθώς υπάρχουν ελάχιστα δεδομένα από την αξιοποίηση του APQ στην Ελλάδα (Kyriazos & Stalikas, 2019). Έλληνες ερευνητές σε πρόσφατες έρευνες τους στάθμισαν το Alabama Parenting Questionnaire (APQ), στο εξής Ε.Γ.Α αξιολογώντας τις ψυχομετρικές του ιδιότητες, συμπέραναν ότι πρόκειται για ένα έγκυρο και αξιόπιστο εργαλείο μέτρησης γονικών πρακτικών (Kyriazos & Stalikas, 2019· Kypriotaki et al., 2023· Markodimitraki et al., 2024· Marinakis et al., 2024). Αναλυτικότερα, στη έρευνα των Kypriotaki και συνεργατών (2023), παρατηρείται ελάχιστος αριθμός ελληνικών ερευνών σε γονείς με παιδιά προσχολικής ηλικίας, όπου χορηγείται το ΕΓΑ για την αξιολόγηση των γονικών πρακτικών τους. Ενώ στην έρευνα των Markodimitraki και συνεργατών (2024) υπογραμμίζεται η απουσία σχετικών ερευνών για παιδιά ηλικίας κάτω των τεσσάρων ετών. Υποστηρίζεται, επίσης, ότι απουσιάζουν ερευνητικές προσπάθειες χορήγησης του Ε.Γ.Α σε ομάδες παιδιών κάτω των 4 ετών, παιδιών με ΔΑΦ, ΔΕΠΥ, νοητική και σωματική αναπηρία ή χωρίς αναπηρίες και παιδιών που προέρχονται από

διαφορετικά γεωγραφικά διαμερίσματα. Επίσης οι Kyriazos και Stalikas (2019) και οι Kypriotaki και συνεργάτες (2023) συμφωνούν ότι απουσιάζουν έρευνες οι οποίες μελετούν τις γονικές πρακτικές διαφορετικών δημογραφικών ομάδων.

Στην Ελλάδα το 2023, οι Kypriotaki και συνεργάτες (2023) και το 2024 οι Markodimitraki και συνεργάτες (2024) καταβάλλουν προσπάθειες να καλύψουν το δημογραφικό κενό, μελετώντας τις γονικές πρακτικές μιας μερίδας γονέων παιδιών με αναπηρία.

Αναλυτικότερα, οι Kypriotaki και συνεργάτες (2023) πραγματοποίησαν μια έρευνα μέσω της οποίας επικαιροποιείται το Ε.Γ.Α σε παιδιά ηλικίας 3-6 ετών. Μέρος των συμμετεχόντων της συγκεκριμένης έρευνας αποτελούν γονείς παιδιών με αναπηρία. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν τα ευρήματα ερευνών άλλων χωρών, οι οποίες διερευνούν τις γονικές πρακτικές διαφορετικών πολιτισμών και πληθυσμών (Kypriotaki et al., 2023).

Επίσης το 2024, οι Markodimitraki και συνεργάτες (2024), μέσω της έρευνας τους επικαιροποιούν το Ε.Γ.Α σε παιδιά ηλικίας 3-6 ετών, με ή χωρίς αναπηρία. Μέρος των συμμετεχόντων της συγκεκριμένης έρευνας αποτελούν γονείς παιδιών με αναπηρία. Τα αποτελέσματα της έρευνας υποδεικνύουν την ανάγκη περεταίρω μελέτης των γονικών πρακτικών και επικύρωσης του Ε.Γ.Α στον ελληνικό πληθυσμό αλλά και σε κοινωνίες εκτός του δυτικού κόσμου. Επίσης τονίζεται η αναγκαιότητα μελέτης των γονικών πρακτικών, με βάση την άποψη των παιδιών, έτσι ώστε να οδηγηθούν οι γονείς στην έγκαιρη παρέμβαση, με την βοήθεια ειδικών οικογενειακών συμβούλων.

Την ανάγκη για έγκαιρη παρέμβαση τονίζουν και οι Μπίμπου- Νάκου και οι συνεργάτες (2020), καθώς υποστηρίζουν ότι μέσω του ΕΔΔ, αξιολογούνται τα προβλήματα προσαρμογής και η φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, με σκοπό την εφαρμογή κατάλληλων στρατηγικών παρέμβασης. Παράλληλα, οι Giannakopoulos και συνεργάτες (2013), υποστηρίζουν πως θα πρέπει να επικυρωθεί το ΕΔΔ σε σχέση με άλλα ψυχομετρικά εργαλεία.

Στη παρούσα έρευνα γίνεται προσπάθεια να καλύψουμε μέρος του ερευνητικού κενού σχετικά με τις γονικές πρακτικές μιας ιδιαίτερης δημογραφικής ομάδας (Kypriotaki et al., 2023· Kyriazos & Stalikas, 2022), των γονέων (μητέρων και πατέρων) εκ των οποίων ο ένας τουλάχιστον υπηρετεί στην ελληνική Πολεμική Αεροπορία και είναι γονέας παιδιού

προσχολικής ηλικίας 3-6 ετών. Μάλιστα, δεδομένης της περιορισμένης ελληνικής βιβλιογραφίας που αφορά τον συγκεκριμένο πληθυσμό, η παρούσα έρευνα είναι αναγκαία για την πρόληψη και αντιμετώπιση των δυσκολιών των παιδιών και την ενίσχυση της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς τους, η οποία λειτουργεί ως προστατευτικός παράγοντας (Gaspar & Paiva, 2003).

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αναδεικνύει ότι οι γονικές πρακτικές σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών και τα προβλήματα προσαρμογής. Έτσι διερευνάται ο βαθμός συσχέτισής τους σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, προκειμένου να είναι έγκαιρη η ανίχνευση παιδιών με αυξημένους παράγοντες κινδύνου. Καθώς, η στρατιωτική ζωή επηρεάζει την ανάπτυξη των παιδιών (Clever & Segal, 2013), η έγκαιρη ανίχνευση των προβλημάτων και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στρατιωτικών οικογενειών, είναι σημαντική για την παροχή κατάλληλης υποστήριξης και την πρόληψη σοβαρότερων ψυχικών προβλημάτων (Creech et al., 2014). Μέσω της πρώιμης παρέμβασης και υποστήριξης των παιδιών ενυψίζεται η ανθεκτικότητά τους αλλά και η συνοχή της στρατιωτικής οικογένειας (Osofsky & Chartrand, 2013). Επίσης η έγκαιρη ανίχνευση των προβλημάτων και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στρατιωτικών οικογενειών ενισχύει τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά τους, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη υγιών σχέσεων μεταξύ των παιδιών που προέρχονται από την ίδια ή από άλλες πληθυσμιακές ομάδες (Clever & Segal, 2013). Παράλληλα, παρέχεται γνώση στους επαγγελματίες ψυχικής υγείας και τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι εργάζονται σε εκπαιδευτικά ιδρύματα στρατιωτικών βάσεων, ώστε να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις ανάγκες και τις δυσκολίες των παιδιών και των γονέων τους (Lowe et al., 2012).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι Stone και συνεργάτες (2015) διαπίστωσαν τη χρησιμότητα του ΕΔΔ για την ανίχνευση προβλημάτων σε παιδιά 4-7 ετών, με στόχο την πρόληψη και έγκαιρη παρέμβαση και ότι οι Hosokawa και Katsura (2017) ανέδειξαν, μέσω της χρήσης του ΕΓΑ, την ανάγκη για βελτίωση των γονικών πρακτικών με στόχο την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών, η συγκεκριμένη έρευνα αναδεικνύει τη χρησιμότητα των δύο εργαλείων για τον εντοπισμό παραγόντων κινδύνου, κάτι που αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για την αντιμετώπιση των δυσκολιών στην προσχολική ηλικία. Ειδικότερα,

βασίζομαστε στο σταθμισμένο στα ελληνικά ΕΓΑ., ένα ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε γονείς (Parental Form), σε συνδυασμό με το ΕΔΔ (Bibou-Nakou et al., 2012) μέσω του οποίου αξιολογούνται τα προβλήματα προσαρμογής και η φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών. Η χορήγηση των ερωτηματολογίων παρέχει πληροφορίες για διάφορες πτυχές της καθημερινής ρουτίνας γονέα-παιδιού ηλικίας 3–6 ετών που αφορούν γονικές πρακτικές σε σχέση με την εμπλοκή, τη θετική γονικότητα, την ασυνεπή πειθαρχία και τη σωματική τιμωρία.

Έτσι, η παρούσα έρευνα στοχεύει στην ανάδειξη των θετικών γονικών πρακτικών των μελών (μητέρα ή πατέρα) οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία στην Ελλάδα και τη μείωση των αρνητικών γονικών πρακτικών για την απρόσκοπτη ανάπτυξη της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των μικρών παιδιών και την πρόληψη και αντιμετώπιση των δυσκολιών προσαρμογής. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μπορούν να συμβάλουν στο σχεδιασμό πρώιμων παρεμβάσεων, που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων προσαρμογής των παιδιών και την ενίσχυση της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς τους. Η έγκαιρη παρέμβαση σε θεραπευτικό πλαίσιο μπορεί να βοηθήσει τους γονείς παιδιών με προβλήματα εξωτερίκευσης συμπεριφοράς ή και δυσλειτουργίας, στην υιοθέτηση καταλληλότερων πρακτικών γονικής μέριμνας. Έτσι, η έρευνα συμβάλλει στον εμπλουτισμό της σχετικής βιβλιογραφίας, αναδεικνύοντας τον ρόλο των γονικών πρακτικών των μελών (μητέρα ή πατέρα) οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία στην Ελλάδα, στην προσαρμογή και τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Επιπλέον η παρούσα έρευνα μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για περαιτέρω έρευνες με παρόμοιους στόχους, στη συγκεκριμένη ιδιαίτερη πληθυσμιακή ομάδα.

Σκοπός της έρευνας

Η εφαρμογή γονικών πρακτικών επιτελεί σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών, καθώς ασκεί σημαντική επίδραση σε κάθε αναπτυξιακό τους στάδιο (Justino et al., 2023). Επίσης, σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών διαδραματίζει και ο συνδυασμός των

παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν τις γονικές πρακτικές όπως, για παράδειγμα, η κοινωνική και η οικονομική κατάσταση των γονέων (Spera, 2005). Οι Gaspar και Paiva (2003) υποστηρίζουν ότι κατά την προσχολική ηλικία, οι θετικές γονικές πρακτικές, ενισχύουν τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά του παιδιού, με αποτέλεσμα την κοινωνικοποίησή του. Οι Cillessen και συνεργάτες (1992), ο Merrell (1995) και οι Lutz και συνεργάτες (2002), συμφωνούν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, τα οποία παρουσιάζουν προβλήματα προσαρμογής, εμφανίζουν κοινωνική αποσύνδεση, δηλαδή απομονώνονται από τα συνομήλικα παιδιά και παρουσιάζουν δυσκολίες αλληλεπίδρασης. Όπως προκύπτει από την έρευνα των DiPietro-Wells και συνεργατών (2020), οι έρευνες που μελετούν τις γονικές πρακτικές στρατιωτικών οικογενειών είναι ελάχιστες και ιδιαιτέρως για παιδιά προσχολικής ηλικίας (Clever & Segal, 2013). Οι στρατιωτικές οικογένειες αποτελούν έναν ιδιαίτερο πληθυσμό με ποικίλες ανάγκες, στον οποίο περιλαμβάνονται διαφορετικές κοινωνικές ομάδες από διαφορετικά σώματα ασφαλείας (Clever & Segal, 2013). Με τον όρο στρατιωτικές οικογένειες αναφερόμαστε στους συζύγους και τα παιδιά μέχρι 22 ετών (Clever & Segal, 2013). Οι Segal και Harris (1993) και οι Bellou και Gkousgkounis (2014) συμφωνούν πως λόγω της φύσης της δουλειάς τους, οι στρατιωτικοί έχουν ένα ιδιαίτερο και απαιτητικό ωράριο εργασίας, μετατίθενται συχνά και μετακομίζουν συχνά, ενώ λαμβάνουν μέρος σε αποστολές, με αποτέλεσμα τη συχνή και μεγάλη απουσία τους. Έτσι, ο επαγγελματικός ρόλος τους πολλές φορές συγκρούεται με τον ρόλο τους ως οικογενειάρχες, με αποτέλεσμα την διατάραξη της οικογενειακής ισορροπίας (Bellou & Gkousgkounis, 2014· Carvalho & Chambel, 2017· Ormeno et al., 2020). Οι Clever και Segal (2013), υποστηρίζουν πως για να κατανοηθεί καλύτερα η προσαρμογή των παιδιών στρατιωτικών οικογενειών στο κοινωνικό πλαίσιο, πρέπει να εξεταστεί το οικογενειακό πλαίσιο και ο βαθμός των μεταβάσεων της ζωής των στρατιωτικών. Η φύση του επαγγέλματος τους συχνά συνδέεται με την ανάπτυξη συμπεριφορικών και συναισθηματικών προβλημάτων στα παιδιά τους, τα οποία ενδέχεται να παρουσιάσουν επιπτώσεις για όλη τους τη ζωή (Creach et al., 2014). Από την έρευνα των DiPietro-Wells και συνεργατών (2020), προκύπτει ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας με τουλάχιστον έναν από τους δύο γονείς να είναι στρατιωτικός, παρουσιάζουν αυξημένο κίνδυνο ψυχοκοινωνικών διαταραχών, σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους, οι οποίοι ανήκουν στον γενικό πληθυσμό.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να καταγραφούν οι γονικές πρακτικές οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία, με παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς επίσης και να εξετασθούν οι διαφοροποιήσεις ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, καθώς και ανάλογα με τη σειρά γέννησης των παιδιών. Επίσης η παρούσα έρευνα σκοπεύει να διερευνήσει εάν οι θετικές και αρνητικές γονικές πρακτικές σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών και τις πιθανές δυσκολίες προσαρμογής τους.

Επίσης, είναι ωφέλιμο, αν και υπάρχουν αρκετές βιβλιογραφικές αναφορές επί του θέματος, αλλά πολύ λίγα δεδομένα σχετικά με τη γνώση που προέρχεται από μετρήσεις μέσω του Ε.Γ.Α στην Ελλάδα (Kyriazos & Stalikas, 2022), να συνεχιστεί η έρευνα για την αξιολόγηση των γονικών πρακτικών με ένα ερευνητικό εργαλείο προσαρμοσμένο στα ελληνικά, που επιτρέπει τη μελέτη των πρακτικών που εφαρμόζουν γονείς παιδιών με ή χωρίς αναπηρία. Σε συνδυασμό με τη χορήγηση του ΕΔΔ (Bibou-Nakou et al., 2012), που αξιολογεί τα προβλήματα προσαρμογής και φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών, με την παρούσα έρευνα αντλούμε πληροφορίες σχετικά με τις γονικές πρακτικές, τα προβλήματα προσαρμογής και τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην Ελλάδα, ώστε να συμβάλουμε στην υιοθέτηση καταλληλότερων πρακτικών γονικής μέριμνας (Kypriotaki et al., 2023). Ακολουθούν τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας.

Ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας

Τα ερευνητικά ερωτήματα που κατηύθυναν την παρούσα έρευνα είναι τα ακόλουθα:

1. Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, οι οποίοι υπηρετούν στην Πολεμική Αεροπορία, διαφέρουν ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων;
2. Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, οι οποίοι υπηρετούν στην Πολεμική Αεροπορία, διαφέρουν ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών;

3. Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, οι οποίοι υπηρετούν στην Πολεμική Αεροπορία, σχετίζονται με τα προβλήματα ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής των παιδιών;
4. Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, οι οποίοι υπηρετούν στην Πολεμική Αεροπορία, σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών;

Μεθοδολογία

Μεθοδολογία της έρευνας

Στην παρούσα έρευνα μελετήσαμε τις γονικές πρακτικές, τα προβλήματα προσαρμογής και τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής ηλικίας (3-6 ετών). Τα δεδομένα αξιοποιήθηκαν ποσοτικά. Η συγκεκριμένη μέθοδος επιλέχθηκε, διότι η έρευνά μας προσπαθεί να απαντήσει στα συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα με αμερόληπτο και αντικειμενικό τρόπο, στοχεύοντας στην συγκέντρωση δεδομένων, με οικονομία χρόνου και πόρων (Bryman, 2017), για τη σχέση γονικών πρακτικών, προβλημάτων προσαρμογής και φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην Ελλάδα (Kypriotaki et al., 2023).

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν εθελοντικά 127 γονείς, οι οποίοι ήταν μέλη (μητέρα ή πατέρα) οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία από τους νομούς Βοιωτίας, Αττικής, Αχαΐας, Λάρισας, Θεσσαλονίκης, Δωδεκανήσων και νήσων του Βορείου Αιγαίου, όπου υπάρχουν Μονάδες της Πολεμικής Αεροπορίας. Στο εισαγωγικό μέρος του ερωτηματολογίου οι γονείς ενημερώθηκαν σχετικά, μέσω συνοδευτικής επιστολής. Η συγκέντρωση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε ατομικό επίπεδο, δηλαδή η μονάδα προς ανάλυση ήταν ο κάθε γονέας ξεχωριστά. Ως στρατηγική δειγματοληψίας εφαρμόστηκε το δείγμα ευκολίας, καθώς η πρόσβαση της υποφαινόμενης ερευνήτριας στο δείγμα, είναι άμεση και εύκολη, λόγω της ιδιότητά της, ως Προϊσταμένης Νηπιαγωγείου πολεμικού αεροδρομίου. Η ομοιογένεια του δείγματος (γονείς από τους οποίους έστω ο ένας υπηρετεί στην Πολεμική Αεροπορία), θα μπορούσε να χαρακτηρίσει την παρούσα έρευνα αξιόπιστη, αν και ανασταλτικό παράγοντα ως προς την γενίκευση των αποτελεσμάτων

αποτελεί το μικρό αριθμητικά δείγμα παιδιών προσχολικής ηλικίας των οποίων οι γονείς υπηρετούν ή είναι μέλη οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία (Π.Α.) (μη αντιπροσωπευτικό δείγμα) (Bryman, 2017).

Διαδικασία

Η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου (google forms) (έρευνα ανασκόπησης σε παγκόσμιο ιστό). Η χορήγηση του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου σε γονείς- μέλη οικογενειών της Π.Α. έγινε τον Μάιο του 2024. Έπειτα, προχωρήσαμε στην ανάλυση δεδομένων μέσω του συστήματος SPSS και στη συνέχεια στην καταγραφή των αποτελεσμάτων. Το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, συμπληρώθηκε διαδικτυακά, μέσω της πλατφόρμας Google docs, ενώ αρχικά οι γονείς ενημερώνονταν με σαφήνεια για τον σκοπό της έρευνας. Η συμπλήρωσή του συνεπάγεται και την αυτόματη συναίνεση των συμμετεχόντων (Bryman, 2017). Το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο παρέχει τη δυνατότητα διεξαγωγής της έρευνας με μειωμένο κόστος, τη δημιουργία ενός εύκολου στη συμπλήρωση αρχείου, τη μείωση των γεωγραφικών αποστάσεων (καθώς το ερωτηματολόγιο απευθυνόταν σε μέλη οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία, από διαφορετικούς νομούς της Ελλάδος) και τη γρήγορη συμπλήρωση, συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων (Bell, 1997).

Το ερωτηματολόγιο, στάλθηκε αρχικά στην ομάδα Viber του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων, του Νηπιαγωγείου του Π.Α. στο οποίο η ερευνήτρια υπηρετεί και έπειτα στην ομάδα Viber των Οικημάτων Στέγασης Αξιωματικών – Ανθυπασιπιστών – Υπαξιωματικών (ΟΣΕΑΑΥ) του ΠΑ στο οποίο η ερευνήτρια ζει και εργάζεται, προκειμένου να αποσταλεί σε γονείς μαθητών του Νηπιαγωγείου που έχουν μετατεθεί σε αντίστοιχες Μονάδες της Πολεμικής Αεροπορίας, στους νομούς Αττικής, Αχαΐας, Λάρισας, Θεσσαλονίκης και Δωδεκανήσων και οι οποίοι με την σειρά τους προώθησαν το ερωτηματολόγιο μέσω Viber στις αντίστοιχες Μονάδες και ομάδες ΟΣΕΑΑΥ. Μέσα σε μια εβδομάδα είχε συμπληρωθεί ο απαιτούμενος αριθμός ερωτηματολογίων, καθώς τα μέλη των οικογενειών της Πολεμικής Αεροπορίας, ανταποκρίθηκαν άμεσα στην

συμπλήρωσή του. Τέλος πραγματοποιήθηκαν οι κατάλληλες ενέργειες ως προς την ηθική και τη δεοντολογία της έρευνας, καθώς διατηρήθηκε η ανωνυμία των συμμετεχόντων, προστατεύτηκαν τα προσωπικά τους δεδομένα και διασφαλίστηκε η συναίνεση τους, καθώς το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείτο από τη «Δήλωση συγκατάθεσης για συμμετοχή σε επιστημονική έρευνα».

Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Ως εργαλείο συλλογής δεδομένων για την ποσοτική μας έρευνα, επιλέξαμε ένα ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο (έρευνα επισκόπησης σε παγκόσμιο ιστό), μέσω google forms. Εμπειρείχε το Ερωτηματολόγιο Γονικότητας Alabama (ΕΓΑ.) και το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (ΕΔΔ) (Bibou-Nakou et al., 2012). Το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο συνέβαλε στη συλλογή των δεδομένων με εύκολο και γρήγορο τρόπο (Creswell, 2011), μέσω ερωτημάτων κλειστού τύπου, με προκαθορισμένα ερωτήματα και απαντήσεις (Bryman, 2017).

Αρχικά στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο οι γονείς ενημερώνονταν με σαφήνεια για τον σκοπό της έρευνας, την αναγκαιότητά της, τη σπουδαιότητα της συμβολής των γονέων για τη διερεύνηση του θέματος, την τήρηση της ανωνυμίας και γενικότερα για ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας.

Έπειτα μέσω ενός ηλεκτρονικού συνδέσμου οι συμμετέχοντες γονείς καλούνταν να συμπληρώσουν σε ηλεκτρονική μορφή το Ε.Γ.Α., συνδυαστικά με το ΕΔΔ, (Bibou-Nakou et al., 2012). Το πρώτο αξιολογεί τις γονικές πρακτικές που σχετίζονται με τη γονική συμμετοχή, τη θετική ανατροφή των παιδιών, την ασυνεπή πειθαρχία και τη σωματική τιμωρία (Kyriotaki et al., 2023), ενώ το δεύτερο αξιολογεί τις δυνατότητες και τις δυσκολίες παιδιών, οι οποίες σχετίζονται με την ψυχοκοινωνική τους λειτουργικότητα, τα προβλήματα προσαρμογής και τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείτο από μία εισαγωγική επιστολή, στην πρώτη ενότητα, για τα δημογραφικά στοιχεία του παιδιού. Στη δεύτερη ενότητα ζητούνταν πληροφορίες σχετικά

με τα δημογραφικά στοιχεία του γονέα. Στην τρίτη ενότητα ήταν ενσωματωμένο σε ηλεκτρονική μορφή το ερωτηματολόγιο Γονικότητας Alabama (ΕΓΑ) και στην τέταρτη ενότητα το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών για γονείς (SDQ-Hel). Κατά την μετάβαση από τη μια ενότητα στην άλλη παρέχονταν σαφείς οδηγίες συμπλήρωσης. Στην αρχή του ερωτηματολογίου της έρευνάς μας, επισυνάφθηκε μια εισαγωγική επιστολή, η οποία αποτέλεσε τη δήλωση συγκατάθεσης για συμμετοχή σε επιστημονική έρευνα και απευθυνόταν στους συμμετέχοντες γονείς. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν σχετικά με το σκοπό της έρευνας, για τη μεγάλη σημασία της συμμετοχής τους, για τον διαθέσιμο χρόνο που απαιτούσε η συμπλήρωσή του ερωτηματολογίου, ενώ έλαβαν τις απαραίτητες διαβεβαιώσεις, σχετικά με τα πρωτόκολλα τήρησης των προσωπικών τους δεδομένων και γενικά της ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας. Στο τέλος της επιστολής παρέχονταν τα στοιχεία επικοινωνίας των μελών της ερευνητικής ομάδας, ώστε να απαντηθούν τυχόν ερωτήματα που θα προέκυπταν κατά την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα καθώς και στο σύνδεσμο <https://forms.gle/kLSNXK16Escif3AF7>).

Στην πρώτη και τη δεύτερη ενότητα του εργαλείου ζητούταν η συμπλήρωση των δημογραφικών χαρακτηριστικών παιδιού και γονέα, όπου μέσω ονομαστικής κλίμακας, εξετάζονται οι ιδιότητες και οι γνώσεις του δείγματος, μέσω προκαθορισμένων ερωτήσεων, οι οποίες παρέχουν τη δυνατότητα επιλογής αντιπροσωπευτικών απαντήσεων στους συμμετέχοντες (Bryman, 2017). Αναλυτικότερα, στην πρώτη ενότητα (ερώτημα 1 ως 13), η οποία εξετάζει τα δημογραφικά στοιχεία του παιδιού, συμπληρώθηκαν ερωτήματα, σε σχέση με την ημερομηνία γέννησης του παιδιού, το φύλλο, τη σειρά γέννησης, αν το παιδί έχει αδέρφια, αν έχει ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή είναι παιδί υψηλού κινδύνου, αν το παιδί παίρνει κάποια φαρμακευτική αγωγή ή αν το παιδί ακολουθεί κάποια συγκεκριμένη ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση-αντιμετώπιση, αν το παιδί έχει κάποιο χρόνιο πρόβλημα υγείας ή αν υπάρχουν στο περιβάλλον του παιδιού επιβαρυντικές καταστάσεις για αυτό ή κάποια χρόνια ασθένεια συγγενικού προσώπου π.χ. θάνατος αγαπημένου προσώπου, αν το παιδί φοιτά σε δημόσιο ή ιδιωτικό σχολείο αλλά και σε τον τύπο του σχολείου (π.χ. σχολείο μέσα σε στρατιωτική βάση), σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης φοιτά το παιδί και σε ποια μορφή οικογένειας μεγαλώνει.

Στη δεύτερη ενότητα (ερώτημα 14 ως 20), η οποία εξετάζει τα δημογραφικά στοιχεία του γονέα, συμπληρώθηκαν ερωτήματα, σε σχέση με τη περιοχή κατοικίας (αστική, ημιαστική αγροτική), το φύλο, την ηλικία, την κατάσταση υγείας, το μορφωτικό επίπεδο, το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα, την επαγγελματική κατάσταση, ενώ δόθηκε η δυνατότητα αναλυτικής συμπλήρωσης του επαγγέλματος του γονέα.

Στην τρίτη ενότητα του εργαλείου (ερώτημα 1 ως 18), αρχικά εμφανίζονταν εισαγωγικές κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με τα ερωτήματα που ακολουθούν και το θέμα που εισάγουν προς διερεύνηση. Στη συγκεκριμένη ενότητα, έχει ενσωματωθεί αυτούσια η σταθμισμένη εκδοχή στα ελληνικά του ερωτηματολογίου Γονικότητας Alabama (ΕΓΑ), ύστερα από άδεια χρήσης των ερευνητριών, η οποία αξιολογεί τις γονικές πρακτικές που σχετίζονται με τη γονική συμμετοχή, τη θετική ανατροφή των παιδιών, την ασυνεπή πειθαρχία και τη σωματική τιμωρία (Kypriotaki et al., 2023).

Στην τέταρτη ενότητα του εργαλείου εμπεριέχονται δύο μέρη, το Α' μέρος (ερώτημα 1 ως 25) και το Β' μέρος (ερώτημα 1 ως 4). Αρχικά εμφανίζονται εισαγωγικές κατευθυντήριες οδηγίες, οι οποίες ενημερώνουν τους συμμετέχοντες σχετικά με τα ερωτήματα που ακολουθούν και το θέμα που εισάγουν προς διερεύνηση. Στη συγκεκριμένη ενότητα, έχει ενσωματωθεί αυτούσιο το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών για γονείς (SDQ-Hel), το οποίο αξιολογεί τις δυνατότητες και τις δυσκολίες παιδιών, οι οποίες σχετίζονται με την ψυχοκοινωνική τους λειτουργικότητα, τα προβλήματα προσαρμογής και τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών (Bibou-Nakou et al., 2012). Η συγκεκριμένη ενότητα χωρίζεται σε δύο μέρη. Η συμπλήρωση των ερωτημάτων του Α' μέρους ήταν υποχρεωτική (ερωτήματα 1-25), ενώ η θετική απάντηση στο ερώτημα 25, οδηγεί τους συμμετέχοντες στη συμπλήρωση του Β' μέρους του ερωτηματολογίου (ερώτημα 1 ως 4). Οι απαντήσεις της πρώτης και της δεύτερης ενότητας είναι διαμορφωμένες σε ονομαστική κλίμακα, έτσι ώστε να κατηγοριοποιηθούν ευκολότερα οι ερωτώμενοι σε ομάδες (Larson-Hall, 2015), ενώ οι απαντήσεις της τρίτης και της τέταρτης ενότητας, είναι διαμορφωμένες σε κλίμακα τύπου Likert. Αναλυτικότερα, στην τρίτη ενότητα αναπτύσσεται η πενταβάθμια κλίμακα Likert με κωδικό 1 την απάντηση «Ποτέ» και κωδικό 5 την απάντηση «Πάντα», ενώ στην τέταρτη ενότητα στο Α' μέρος, αναπτύσσεται η κλίμακα Likert τριών σημείων, με κωδικό 1 την απάντηση «Δεν ισχύει»

και κωδικό 3 την απάντηση «Ισχύει σίγουρα» και στο Β' μέρος η τετραβάθμια κλίμακα Likert , με κωδικό 1 την απάντηση «Καθόλου» και κωδικό 4 την απάντηση «Πάρα πολύ». Διαφοροποίηση παρατηρείται στο πρώτο ερώτημα του Β' μέρους, καθώς ο κωδικός 1 αντιστοιχεί στην απάντηση «Λιγότερο από μήνα» και ο κωδικός 4 αντιστοιχεί στην απάντηση «Περισσότερο από χρόνο» (Bryman, 2017).

Αξιοπιστία και εγκυρότητα

Η εγκυρότητα και αξιοπιστία του ΕΔΔ έχει διαπιστωθεί σε ποικίλες ξενόγλωσσες έρευνες. Οι Essau και συνεργάτες (2012), οι οποίοι αξιολόγησαν τις ψυχομετρικές του ιδιότητες σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες (Αγγλία, Γερμανία, Κύπρο, Σουηδία, Ιταλία), χορηγώντας το σε εφήβους, διαπίστωσαν ότι η εσωτερική συνέπεια και εγκυρότητά του ήταν ικανοποιητική για όλες τις χώρες. Στην συγκεκριμένη έρευνα, ως προς τη δομή των παραγόντων, επιβεβαιώθηκαν πέντε παράγοντες (τα συναισθηματικά προβλήματα, τα προβλήματα συμπεριφοράς, υπερκινητικότητα / απροσεξία, τα προβλήματα με συνομήλικους και την κοινωνική προσφορά), με καλή προσαρμογή για όλες τις χώρες. Η εσωτερική συνοχή ήταν ικανοποιητική για όλες τις χώρες και ως προς την ισομετρική ισοδυναμία, δοκιμάσθηκε η ισοδυναμία του εργαλείου μεταξύ των χωρών, με αποτέλεσμα να επιβεβαιωθεί η ακαταλληλότητά του για διαπολιτισμική χρήση. Η εγκυρότητα του επιβεβαιώθηκε μέσω της σύγκρισης που πραγματοποιήθηκε με άλλα εργαλεία και κλινικές αξιολογήσεις.

Παρομοίως, στη συστηματική ανασκόπηση των Kersten και συνεργατών (2016), που διερεύνησαν τις ψυχομετρικές ιδιότητες του ερωτηματολογίου, συμπεριλαμβάνοντας 41 μελέτες, διαπιστώθηκε η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του. Στην συγκεκριμένη έρευνα, η εσωτερική συνοχή εμφανίζεται αποδεκτή ως καλή, η αξιοπιστία μέτρια ως υψηλή, με συντελεστές συσχέτισης μεγαλύτερους του 0,6. Η εξέταση της δομής των παραγόντων επιβεβαίωσε τους πέντε παράγοντες (τα συναισθηματικά προβλήματα, τα προβλήματα συμπεριφοράς, υπερκινητικότητα / απροσεξία, τα προβλήματα με συνομήλικους και την κοινωνική προσφορά). Η εγκυρότητα του εργαλείου επιβεβαιώθηκε, καθώς η μετρική ισοδυναμία ήταν καλή. Εξετάσθηκαν το φύλο, η ηλικία και τα πολιτισμικά υπόβαθρα σε

διαφορετικές ομάδες. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως το ΕΔΔ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί με αξιοπιστία σε διάφορες πληθυσμιακές ομάδες.

Στο ελληνικό πλαίσιο, οι Μπίμπου- Νάκου και συνεργάτες (2020) που χρησιμοποίησαν το ΕΔΔ, όπως προσαρμόστηκε από τους ίδιους για την ελληνική πραγματικότητα, σε δείγμα παιδιών Δημοτικού, γονέων και εκπαιδευτικών, επιβεβαίωσαν την εγκυρότητα και αξιοπιστία του, ενώ αργότερα, οι Bibou-Nakou και συνεργάτες (2019) επιβεβαίωσαν τα ικανοποιητικά ψυχομετρικά χαρακτηριστικά του σε πληθυσμό εφήβων. Η ανάλυση των δεικτών της έρευνας ακολουθεί στο τέλος της ενότητας, καθώς το ΕΔΔ, αποτελεί ένα από τα εργαλεία της έρευνάς μας.

Παρομοίως, οι Giannakopoulos και συνεργάτες (2013), έχοντας χρησιμοποιήσει το μεταφρασμένο στην ελληνική ερωτηματολόγιο σε εφήβους και τους γονείς τους, και οι Giannakopoulos και συνεργάτες (2009), οι οποίοι το χρησιμοποίησαν σε εφήβους, διαπίστωσαν ότι οι ψυχομετρικές του ιδιότητες ήταν ικανοποιητικές. Στην έρευνα του Giannakopoulos και συνεργάτες (2013), ως προς την εσωτερική συνοχή, η συνολική βαθμολογία των δυσκολιών ήταν ικανοποιητική, ενώ στις υποκλίμακες των προβλημάτων συμπεριφοράς και προβλημάτων με τους συνομηλίκους, οι τιμές ήταν χαμηλές. Η ανάλυση παραγόντων παρουσίασε συνεπή αποτελέσματα, η αξιοπιστία παρουσίασε μέτρια ως υψηλή συμφωνία και επιβεβαιώθηκε η εγκυρότητα, καθώς παρουσιάστηκαν υψηλές συσχετίσεις μεταξύ των συγκρίσιμων και θεωρητικών διαστάσεων. Η αξιοπιστία παρουσίασε καλή σταθερότητα. Για την εξέταση της εγκυρότητας, οι ερευνητές βασίστηκαν σε υποθέσεις, οι οποίες σχετίζονταν με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας, ενώ θεωρήθηκε αναμενόμενη η συσχέτιση μεταξύ των προβλημάτων συμπεριφοράς των εφήβων και του χαμηλού κοινωνικοοικονομικού υποβάθρου. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι Gomez και συνεργάτες (2021), οι οποίοι έλεγξαν την εγκυρότητα της ελληνικής έκδοσης σε δείγμα εφήβων.

Για τον πληθυσμό της παρούσας έρευνας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Goodman (2001) και οι Stone και συνεργάτες (2015) επιβεβαίωσαν την εγκυρότητα και αξιοπιστία του ερωτηματολογίου με δείγματα που αποτελούνταν από γονείς και εκπαιδευτικούς παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας, 3-16 ετών και 4-7 ετών, αντίστοιχα. Αναλυτικότερα, στην έρευνα των Stone και συνεργατών (2015) , ως προς την εσωτερική συνοχή

παρουσιάστηκαν αποδεκτές τιμές, από την ανάλυση των παραγόντων, επιβεβαιώθηκε η δομή πέντε παραγόντων που περιλαμβάνει τη θετική γονική συμπεριφορά, την ασυνεπή πειθαρχία, την ανεπαρκή επίβλεψη και παρακολούθηση, τη σκληρή πειθαρχία και τη γονική εμπλοκή. Η αξιοπιστία έδειξε καλή σταθερότητα στην πάροδο του χρόνου. Ως προς την εγκυρότητα πραγματοποιήθηκαν συσχετίσεις με άλλα στοιχεία ψυχοκοινωνικών προβλημάτων και τα αποτελέσματα έδειξαν ότι από τη χορήγηση του ΕΔΔ προκύπτουν έγκυρα συμπεράσματα μεταξύ των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα και αυτών που δεν παρουσιάζουν.

Αναφορικά με το ΕΓΑ, οι Clerkin και συνεργάτες (2007) βρήκαν ικανοποιητικές τις ψυχομετρικές ιδιότητες του ερωτηματολογίου, καθώς οι δείκτες αξιοπιστίας έδειξαν καλή εσωτερική συνέπεια, οι δείκτες αξιοπιστίας επαναληπτικών μετρήσεων ήταν ικανοποιητικοί και οι δείκτες εγκυρότητας επιβεβαίωσαν τους παράγοντες *θετική γονική εμπλοκή, αρνητική/ασυνεπής πειθαρχία, επίβλεψη/παρακολούθηση*. Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έδειξαν ότι το εργαλείο μπορεί να χρησιμοποιηθεί με ασφάλεια για την αξιολόγηση των γονικών πρακτικών. Από τα αποτελέσματά της έρευνας προέκυψε σημαντική συσχέτιση μεταξύ των αρνητικών γονικών πρακτικών και των προβλημάτων συμπεριφοράς. Το ίδιο αποτέλεσμα, ως προς την αξιοπιστία και εγκυρότητα του ΕΓΑ, προέκυψε και από τις έρευνες των Cona και συνεργατών (2017) και των Dadds και συνεργατών (2003).

Αναλυτικότερα, στην έρευνα των Cona και συνεργατών (2017) οι δείκτες αξιοπιστίας έδειξαν καλή εσωτερική συνέπεια, οι δείκτες αξιοπιστίας επαναληπτικών μετρήσεων δεν αναφέρθηκαν και οι δείκτες εγκυρότητας παρουσίασαν ένα μοντέλο τεσσάρων παραγόντων με τις ακόλουθες διαστάσεις, θετική ενίσχυση, γονική εμπλοκή, ασυνεπή πειθαρχία και τιμωρικές πρακτικές. Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έδειξαν ότι το εργαλείο είναι αξιόπιστο και έγκυρο και εφαρμόσιμο για κάθε σχετική ερευνητική διαδικασία. Από τα αποτελέσματά της έρευνας προέκυψε σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στις εξωτερικευμένες συμπεριφορές και στην ασυνεπή πειθαρχία.

Στην έρευνα των Dadds και συνεργατών (2003) οι δείκτες αξιοπιστίας έδειξαν καλή εσωτερική συνέπεια, οι δείκτες αξιοπιστίας επαναληπτικών μετρήσεων έδειξαν ότι το APQ, είναι σταθερό στο πέρασμα του χρόνου και οι δείκτες εγκυρότητας παρουσίασαν

μια δομή πέντε παραγόντων που περιλαμβάνει τη θετική γονική συμπεριφορά, την ασυνεπή πειθαρχία, την ανεπαρκή επίβλεψη και παρακολούθηση, τη σκληρή πειθαρχία και τη γονική εμπλοκή. Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έδειξαν ότι το εργαλείο είναι αξιόπιστο και έγκυρο. Από τα αποτελέσματά της έρευνας προέκυψε σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στις αρνητικές γονικές πρακτικές και τα προβλήματα συμπεριφοράς και σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στις θετικές γονικές πρακτικές και τα μικρότερα προβλήματα συμπεριφοράς.

Στην ελληνική βιβλιογραφία, οι Kyriazos και Stalikas (2019) επιβεβαίωσαν την εγκυρότητα και αξιοπιστία της ελληνικής έκδοσης του εργαλείου, όπως προσαρμόστηκε από τους ίδιους, σε δείγμα γονέων με παιδιά 7-13 ετών. Στη συγκεκριμένη έρευνα η ανάλυση ως προς τη δομή παραγόντων, έδειξε ότι το ελληνικό Ε.Γ.Α διαθέτει τρεις παράγοντες, τη θετική ανατροφή, την ασυνεπή πειθαρχία και την κακή επίβλεψη, παρουσιάζοντας ικανοποιητικούς δείκτες προσαρμογής. Ως προς τη μετρική ισοδυναμία, το Ε.Γ.Α είναι ισοδύναμο μεταξύ διαφορετικών φύλων. Ως προς την εγκυρότητα, το ερευνητικό εργαλείο συσχετίστηκε και με άλλα, για να ενισχυθεί η εγκυρότητά του. Ως προς την αξιοπιστία, οι δείκτες υποστήριξαν την εγκυρότητα του εργαλείου.

Παρομοίως, οι Marinakis και συνεργάτες (2024) εξέτασαν τις ψυχομετρικές ιδιότητες της ελληνικής έκδοσης του ερωτηματολογίου που απευθύνεται σε γονείς παιδιών ηλικίας 6-18 ετών και επιβεβαίωσαν την εγκυρότητα και αξιοπιστία του. Στην συγκεκριμένη έρευνα, ως προς την εξέταση των ψυχομετρικών ιδιοτήτων στην εσωτερική συνοχή ο συντελεστής Cronbach's alpha εμφανίζει ικανοποιητικές τιμές για όλες τις υποκλίμακες ενώ η αξιοπιστία Test-Retest επιβεβαιώθηκε. Επίσης η παραγοντική ανάλυση επιβεβαίωσε τέσσερις παράγοντες (εμπλοκή, θετική γονικότητα, ασυνεπή πειθαρχία, σωματική τιμωρία), με ικανοποιητικούς δείκτες προσαρμογής. Η μετρική ισοδυναμία είναι ίδια σε διαφορετικές ομάδες και το ερωτηματολόγιο είναι έγκυρο για χρήση σε αυτές τις ομάδες. Η στατιστική ανάλυση έδειξε καλή προσαρμογή των μοντέλων και επιβεβαίωσε την ισοδυναμία.

Τέλος, για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνάς μας χορηγήθηκε ηλεκτρονικά το Ε.Γ.Α που απευθύνεται σε γονείς (Parental Form), σε συνδυασμό με το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (ΕΔΔ) (Bibou-Nakou et al., 2012) μέσω του οποίου

αξιολογήθηκαν τα προβλήματα προσαρμογής και η φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών. Αναλυτικότερα, οι Kypriotaki και συνεργάτες (2023), οι οποίοι εξέτασαν τις ψυχομετρικές ιδιότητες και την εγκυρότητα του εργαλείου σε πληθυσμό γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας 3-6 ετών, διαπίστωσαν ότι το Ε.Γ.Α προσφέρει ικανοποιητικά αποτελέσματα για παιδιά με και χωρίς αναπηρίες. Στη συγκεκριμένη έρευνα ως προς τη δομή των παραγόντων, επιβεβαιώθηκαν τέσσερις παράγοντες (γονική εμπλοκή, θετική γονικότητα, ασυνεπής πειθαρχία, σωματική τιμωρία), παρουσιάζοντας ικανοποιητικούς δείκτες προσαρμογής. Ως προς την αξιοπιστία, η εσωτερική συνοχή εμφάνισε ικανοποιητικούς συντελεστές για κάθε υποκλίμακα. Ως προς την εγκυρότητα, παρουσίασε εγκυρότητα δομής, επαρκή προσαρμογή και επιβεβαίωση της ισοδυναμίας, ανάμεσα στις διάφορες ομάδες.

Οι Μπίμπου-Νάκου και συνεργάτες (2001) που χρησιμοποίησαν το ΕΔΔ, όπως προσαρμόστηκε από τους ίδιους για την ελληνική πραγματικότητα, σε παιδιά Δημοτικού, γονείς και εκπαιδευτικούς, επιβεβαίωσαν την εγκυρότητα και αξιοπιστία του. Στη συγκεκριμένη έρευνα, ως προς τους ψυχομετρικούς δείκτες, η εσωτερική συνοχή παρουσίασε ικανοποιητικές τιμές για όλες τις υποκλίμακες, από την δομή παραγόντων προέκυψαν πέντε διαστάσεις του ερωτηματολογίου (συναισθηματικά προβλήματα, προβλήματα συμπεριφοράς, υπερκινητικότητα/Απροσεξία, προβλήματα με συνομήλικους, και κοινωνική συμπεριφορά), με ικανοποιητικούς δείκτες. Επίσης η μετρική ισοδυναμία, ως προς το φύλο των παιδιών έδειξε υψηλότερη τιμή για τα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια, ενώ η εξέταση της εγκυρότητας του εργαλείου ήταν θετική. Επιπρόσθετα η έρευνα περιείχε 25 ερωτήσεις, οι οποίες χωρίστηκαν σε πέντε υποκλίμακες (τα συναισθηματικά προβλήματα, τα προβλήματα συμπεριφοράς, υπερκινητικότητα/απροσεξία, τα προβλήματα με συνομήλικους και την κοινωνική προσφορά). Η έρευνα κατέδειξε την εγκυρότητα και την αξιοπιστία του ΕΔΔ, ενώ παρείχε δεδομένα για την χρήση του σε διαφορετικές πληθυσμιακές μονάδες.

Στατιστική Ανάλυση

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων πραγματοποιήθηκε μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS έκδοσης 24. Με τη χρήση του συγκεκριμένου προγράμματος αναλύθηκαν τα δημογραφικά δεδομένα των συμμετεχόντων γονέων και τα δημογραφικά στοιχεία των παιδιών, που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε η διερεύνηση των γονικών πρακτικών που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, μέσω 18 προτάσεων. Για την στατιστική τους ανάλυση, εφαρμόστηκε η στατιστική μέθοδος του MANOVA (Multivariate Analysis of Variance) στο IBM SPSS, μέσω της κωδικοποίησης των ερωτήσεων Likert (Ποτέ ως Πάντα), οι οποίες αποτέλεσαν τις εξαρτημένες μεταβλητές, με κωδικοποιημένο αύξοντα αριθμό από το 1 ως το 5 και των ανεξάρτητων μεταβλητών (φύλο, η ηλικία, μορφωτικό επίπεδο) των γονέων. Επιπρόσθετα, πραγματοποιήθηκε το Multivariate Test (Pillai's Trace και Wilks' Lambda), ώστε να εξετασθεί η διαφοροποίηση των γονικών πρακτικών σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων.

Ακολούθως, πραγματοποιήθηκε η διερεύνηση των γονικών πρακτικών που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών. Η διερεύνηση των γονικών πρακτικών πραγματοποιήθηκε μέσω 18 προτάσεων. Για τη στατιστική τους ανάλυση, εφαρμόστηκε η στατιστική μέθοδος του MANOVA (Multivariate Analysis of Variance) στο IBM SPSS, μέσω της κωδικοποίησης των ερωτήσεων Likert (Ποτέ έως Πάντα), οι οποίες αποτέλεσαν τις εξαρτημένες μεταβλητές, με κωδικοποιημένο αύξοντα αριθμό από το 1 ως το 5 και των ανεξάρτητων μεταβλητών (το φύλο, η ηλικία, η σειρά γέννησης) των παιδιών. Επιπρόσθετα, πραγματοποιήθηκε το Multivariate Test (Pillai's Trace και Wilks' Lambda), ώστε να εξετασθεί η διαφοροποίηση των γονικών πρακτικών σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών.

Επιπρόσθετα, πραγματοποιήθηκε η διερεύνηση των γονικών πρακτικών που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, σε σχέση με τα προβλήματα ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής των παιδιών. Για τη στατιστική

ανάλυση, εφαρμόστηκε η στατιστική μέθοδος του EFA (Exploratory Factor Analysis) με τη μέθοδο Principal Components Analysis (PCA), ενώ για την αξιολόγηση της καταλληλότητας των δεδομένων το KMO και το Bartlett's Test, όπου η τιμή KMO πρέπει να είναι πάνω από 0.6 και το Bartlett's test να είναι στατιστικά σημαντικός ($p < 0.05$).

Τέλος, πραγματοποιήθηκε η διερεύνηση των γονικών πρακτικών, που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, σε σχέση με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών. Για την στατιστική ανάλυση εφαρμόστηκε η στατιστική μέθοδος του EFA (Exploratory Factor Analysis) με τη μέθοδο Principal Components Analysis (PCA), ενώ για την αξιολόγηση της καταλληλότητας των δεδομένων το KMO και το Bartlett's Test, όπου η τιμή KMO πρέπει να είναι πάνω από 0.6 και το Bartlett's test να είναι στατιστικά σημαντικός ($p < 0.05$).

Αποτελέσματα

Δημογραφικά δεδομένα συμμετεχόντων

Στην έρευνα συμμετείχαν εθελοντικά 127 γονείς, οι οποίοι είναι μέλη (μητέρα ή πατέρα) οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία από την Ελλάδα. Ο Πίνακας 1 δείχνει τα δημογραφικά στοιχεία γονέων και ο Πίνακας 2 δείχνει τα δημογραφικά στοιχεία των παιδιών, που έλαβαν μέρος στην έρευνα.

Δημογραφικά Στοιχεία Γονέων

Τα αποτελέσματα από τη συγκέντρωση των δημογραφικών δεδομένων (βλ. πίνακα 1) έδειξαν ότι, από τους 127 συμμετέχοντες γονείς που συμμετείχαν στην έρευνα, οι 86 (67.7%) ήταν γυναίκες και οι 41 (32.3%) ήταν άνδρες, ενώ η πλειονότητα (52.0%) των συμμετεχόντων, διέμεναν σε ημιαστική περιοχή, το (38.6%) σε αστική και μια μικρή μερίδα (9.5%) διέμεναν σε αγροτική περιοχή ή προάστια.

Δημογραφικά δεδομένα γονέων		Συχνότητα
Περιοχή κατοικίας	Αγροτική	10 (7,9%)
	Αστική	49 (38,6%)
	Ημιαστική	66 (52,0%)
	Προάστια	2 (1,6%)
Φύλο	Άνδρας	41 (32,3%)
	Γυναίκα	86 (67,7%)
Ηλικία	20-30	5 (3,9%)
	30-40	67 (52,8%)
	40 και πάνω	55 (43,3%)
Κατάσταση υγείας	Κακή	1 (0,8%)
	Πάρα πολύ καλή	78 (61,4%)
	Πολύ καλή	48 (37,8%)
Μορφωτικό επίπεδο		
	Ανώτατη Εκπαίδευση (μεταπτυχιακό δίπλωμα)	33 (26%)
	Ανώτερη Εκπαίδευση	43 (33,9%)
	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο/Λύκειο)	19 (15,0%)
	ΔΗΜΟΣΙΟ ΙΕΚ	1 (0,8%)
	Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (Δημοτικό)	1 (0,8%)
	Πτυχίο Στρατιωτικής Σχολής:	27 (21,3%)

	Άλλο:	3 (2,4%)
Επαγγελματική κατάσταση		
	Αναπληρώτρια	1 (0,8%)
	Άνεργος/η	12 (9,4%)
	Αυτοαπασχολούμενος	1 (0,8%)
	Δημόσιος Υπάλληλος	96 (75,6%)
	Ελεύθερος επαγγελματίας	1 (0,8%)
	Ιδιωτικός Υπάλληλος	12 (9,4%)
	Άλλο	4 (3,1%)
Επάγγελμα	Αγροτικά - Ιδιωτικός υπάλληλος	1 (0,8%)
	Άνεργη	3 (2,4%)
	Αστυνομικός	1 (0,8%)
	Γεωπόνος	2 (1,6%)
	Δασκάλα	1 (0,8%)
	Δημόσιος Υπάλληλος	1 (0,8%)
	Δημοτικός Υπάλληλος	1 (0,8%)
	Διακοσμήτρια εσωτερικού χώρου	1 (0,8%)
	Εκπαιδευτικός	20 (15,7%)
	Εκπαιδευτικός Αγγλικής Γλώσσας	1 (0,8%)
	Εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής	1 (0,8%)
	Ιδιοκτήτης καταστήματος	1 (0,8%)
	Καθηγήτρια Φυσικής Αγωγής	1 (0,8%)
	Κοινωνιολόγος	1 (0,8%)

	Λογίστρια	1 (0,8%)
	Μαγείρισσα	1 (0,8%)
	Μαία:	1 (0,8%)
	Μοδίστρια	1 (0,8%)
	Νηπιαγωγός	5 (3,9%)
	Οικιακά	8 (6,3%)
	Παιδαγωγός	2 (1,6%)
	Περιβαλλοντικές μελέτες	1 (0,8%)
	Πυροσβέστης	1 (0,8%)
	Στρατιωτικός Π.Α.	65 (51,2%)
	Σχολική Νοσηλεύτρια	4 (3,1%)
	Τεχνολόγος Ιατρικών Εργαστηρίων	1 (0,8%)
Ύψος μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος.	Έως 650 ευρώ	1 (0,8%)
	Έως 1000 ευρώ	17 (13,4%)
	Έως 1500 ευρώ	43 (33,9%)
	Έως 2000 ευρώ	21 (16,5%)
	Έως 2500 ευρώ	16 (12,6%)
	Έως 3000 ευρώ	15 (11,8%)
	Πάνω από 3500 ευρώ	7 (5,5%)
	Άλλο:	7 (5,5%)

Πίνακας 1. Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων γονέων

Ως προς την ηλικία οι 127 συμμετέχοντες μοιράστηκαν κυρίως ανάμεσα σε δύο ηλικιακές ομάδες, στους συμμετέχοντες με ηλικία 30-40 ετών (52.8%) και τους 40 και πάνω

(43.3%), ενώ μια μικρή μερίδα άνηκε στην ηλικιακή ομάδα 20-30 (3.9%). Επίσης η πλειονότητα των συμμετεχόντων 126 (99.2%) από τους 127, δήλωσαν πως η κατάσταση της υγείας τους είναι πάρα πολύ καλή ή πολύ καλή. Αναλυτικότερα οι 78 (61.4%), δήλωσαν πως η κατάσταση της υγείας τους είναι πάρα πολύ καλή, οι 48 (37.8%) δήλωσαν πως η κατάσταση της υγείας τους είναι πολύ καλή και μόνο 1 (0.8%) δήλωσε ότι η κατάσταση της υγείας του είναι κακή. Ως προς το μορφωτικό επίπεδο, η πλειονότητα των συμμετεχόντων 102 (80.4%) διαθέτει δίπλωμα Ανώτατης ή Ανώτερης Εκπαίδευσης ή Πτυχίο Στρατιωτικής Σχολής. Αναλυτικότερα, 43 από τους συμμετέχοντες γονείς διαθέτουν πτυχίο Ανώτερης Εκπαίδευσης (33.9%), 33 συμμετέχοντες γονείς διαθέτουν πτυχίο Ανώτατης Εκπαίδευσης (26.0%) και 27 συμμετέχοντες γονείς διαθέτουν Πτυχίο Στρατιωτικής Σχολής (21.3%). Επιπρόσθετα 19 από τους συμμετέχοντες γονείς διαθέτουν πτυχίο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (15.0%), ενώ 2 από τους συμμετέχοντες είναι απόφοιτοι Δημόσιου ΙΕΚ και Δημοτικού (1.6%).

Ως προς την επαγγελματική κατάσταση, το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων, 96 (75.6%) από τους 127 συμμετέχοντες δηλώνουν δημόσιοι υπάλληλοι, ενώ παρατηρείται ισόποση κατανομή ανάμεσα στους ιδιωτικούς υπαλλήλους και τους άνεργους, καθώς 12 συμμετέχοντες δηλώνουν ιδιωτικοί υπάλληλοι (9.4%) και 12 συμμετέχοντες δηλώνουν άνεργοι (9.4%). Πιο συγκεκριμένα, ως προς την επαγγελματική κατάσταση, είναι αξιοσημείωτο το ποσοστό συμμετεχόντων γονέων στρατιωτικών, καθώς 65 συμμετέχοντες είναι Στρατιωτικοί της Πολεμικής Αεροπορίας (51.2%), ενώ από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες 62 (48,8%), οι 35 είναι εκπαιδευτικοί (26.7%), 11 συμμετέχοντες δηλώνουν άνεργοι-οικιακά (8.7%), 2 είναι γεωπόνοι (1.6%) και 14 συμμετέχοντες ασκούν διάφορα επαγγέλματα (11.2%), όπως (αγρότης, διακοσμήτρια εσωτερικού χώρου, λογίστρια, ιδιοκτήτης καταστήματος, κοινωνιολόγος, μαγείρισσα, μαία, μοδίστρα, περιβαλλοντικές μελέτες, πυροσβέστης, τεχνολόγος ιατρικών εργαστηρίων, αστυνομικός, δημόσιος υπάλληλος, δημοτικός υπάλληλος).

Τέλος ως προς το ύψος μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος, οι 43 (33.9%) συμμετέχοντες δήλωσαν πως το μηνιαίο τους εισόδημα είναι έως 1500 ευρώ, οι 21

(16.5%) έως 2000 ευρώ, οι 16 (12.6%) έως 2500 ευρώ, οι 17 (13.4%) έως 1000 ευρώ, οι 15 (11.8%) έως 3000 ευρώ, οι 7 (5.5%) πάνω από 3500 ευρώ, και 1 (0.8%) έως 650 ευρώ.

Δημογραφικά Στοιχεία Παιδιών

Δημογραφικά δεδομένα παιδιών		Συχνότητα
Φύλο	αγόρι	57 (44,9%)
	κορίτσι	70 (55,1%)
Αδέρφια	0	23 (18,1%)
	1	60 (47,2%)
	2	32 (25,2%)
	3	8 (6,3%)
	4	4 (3,1%)
Ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή παιδί υψηλού κινδύνου	Ναι	2 (1,6%)
	Όχι	125 (98,4%)
Φαρμακευτική αγωγή	Ναι	2 (1,6%)
	Όχι	125 (98,4%)
Ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση-αντιμετώπιση	Ναι	1 (0,8%)
	Όχι	126 (99,2%)
Σειρά γέννησης	1ο παιδί	58 (45,7%)
	2ο παιδί	37 (29,1%)
	3ο παιδί	25 (19,7%)
	4ο παιδί	5 (3,9%)
	Άλλο	1 (0,8%)
	Δίδυμα	1 (0,8%)
Χρόνιο, μη ιάσιμο πρόβλημα υγείας	Ναι	2 (1,6%)
	Όχι	125 (98,4%)

Επιβαρυντικές καταστάσεις στο περιβάλλον του (π.χ. χρόνια ασθένεια συγγενικού προσώπου, θάνατος αγαπημένου προσώπου)	Ναι	12 (9,4%)
	Όχι	115 (90,6%)
Δημόσια ή ιδιωτική εκπαίδευση	Άλλο	13 (10,2%)
	Σε δημόσιο σχολείο	106 (83,5%)
	Σε ιδιωτικό σχολείο	8 (6,3%)
Τύπος σχολείου (π.χ. σχολείο μέσα σε στρατιωτική βάση, Γερμανικό σχολείο κλπ.)	Ιδιωτικό νηπιαγωγείο	1 (0,8%)
	Νηπιαγωγείο	11 (8,7%)
	Παιδικός σταθμός	25 (19,7%)
	Σχολείο σε στρατιωτική βάση (Νηπιαγωγείο)	90 (70,9%)
Βαθμίδα εκπαίδευσης	Νηπιαγωγείο (νήπιο)	49 (38,6%)
	Νηπιαγωγείο (προνήπιο)	53 (41,7%)
	Παιδικός σταθμός	25 (19,7%)
Μορφή οικογένειας	Άλλο	4 (3,1%)
	Με δυο γονείς (φυσικοί ή θετοί) που ζουν στο ίδιο σπίτι)	123 (96,9%)

Πίνακας 2. Δημογραφικά στοιχεία των παιδιών

Τα αποτελέσματα από τη συγκέντρωση των δημογραφικών δεδομένων των παιδιών, έδειξαν πως από τα 127 παιδιά, για τα οποία διεξήχθη η έρευνα τα 70 (55,1%) είναι κορίτσια και τα 57 (44,9%) αγόρια, εκ των οποίων τα 60 (47,2%) έχουν ένα αδελφάκι, τα

32 (25,2%) δύο αδέρφια, τα 23 (18,1%) δεν έχουν κανένα αδελφάκι, τα 8 (6,3%) έχουν τρία αδέρφια και τα 4 (3,1%) έχουν 4 αδέρφια. Επίσης τα 125 (98,4%) από τα 127 δεν ανήκουν στην κατηγορία παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή παιδιών υψηλού κινδύνου, ενώ τα 2 (1,6%) ανήκουν. Τα 125 (98,4%) παιδιά δεν λαμβάνουν κάποια φαρμακευτική αγωγή, ενώ τα 2 (1,6%) παιδιά λαμβάνουν. Επιπρόσθετα, τα 126 (99,2%) παιδιά δεν λαμβάνουν κάποια ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση-αντιμετώπιση, ενώ 1 (0,8%) παιδί λαμβάνει. Ως προς τη σειρά γέννησης τα 58 (45,7%) παιδιά από τα 127, έχουν γεννηθεί πρώτα, τα 37 (29,1%) παιδιά δεύτερα, τα 25 (19,7%) παιδιά τρίτα, τα 5 (3,9%) παιδιά τρίτα, ενώ για 1 (0,8%) παιδί έχει συμπληρωθεί η σειρά άλλο. Ως προς την υγεία των παιδιών, τα 125 (98,4%), δεν παρουσιάζουν κάποιο χρόνια, μη ιάσιμο πρόβλημα υγείας, ενώ 2 (1,6%) παρουσιάζουν. Επίσης τα 115 (90,6%) παιδιά δεν αντιμετωπίζουν επιβαρυντικές καταστάσεις στο περιβάλλον τους (π.χ. χρόνια ασθένεια συγγενικού προσώπου, θάνατος αγαπημένου προσώπου), ενώ 12 (9,4%) παιδιά αντιμετωπίζουν.

Ως προς τον τύπο εκπαίδευσης που ακολουθούν τα παιδιά (Δημόσια ή ιδιωτική εκπαίδευση), τα 106 (83,5%) παιδιά φοιτούν σε δημόσιο σχολείο και τα 8 (6,3%) παιδιά σε ιδιωτικό, ενώ για τα 13 (10,2%) παιδιά, δεν προσδιορίζεται ο τύπος σχολείου φοίτησης, καθώς έχει απαντηθεί η επιλογή "άλλο". Ως προς τον τύπο σχολείου, τα 90 (70,9%) παιδιά φοιτούν σε Νηπιαγωγεία τα οποία βρίσκονται μέσα σε στρατιωτική βάση, τα 25 (19,7%) παιδιά σε παιδικό σταθμό, τα 11 (8,7%) παιδιά σε Νηπιαγωγείο και το 1 (0,8%) παιδί φοιτά σε ιδιωτικό Νηπιαγωγείο.

Αναλυτικότερα, ως προς την βαθμίδα εκπαίδευσης, τα 53 (41,7%) παιδιά φοιτούν ως προνήπια, τα 49 (38,6%) παιδιά φοιτούν ως νήπια και 25 (19,7%) φοιτούν στον παιδικό σταθμό. Τέλος ως προς τη μορφή της οικογένειας, τα 123 (96,9%) παιδιά μεγαλώνουν με δυο γονείς (φυσικοί ή θετοί) που ζουν στο ίδιο σπίτι, ενώ για τα 4 (3,1%) παιδιά έχει απαντηθεί η επιλογή "άλλο".

**Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική
Αεροπορία, παιδιών προσχολικής ηλικίας ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το
μορφωτικό επίπεδο των γονέων**

Η διερεύνηση των γονικών πρακτικών πραγματοποιήθηκε μέσω 18 προτάσεων. Για την στατιστική τους ανάλυση, εφαρμόστηκε η στατιστική μέθοδος του MANOVA (Multivariate Analysis of Variance) στο IBM SPSS, μέσω της κωδικοποίησης των ερωτήσεων Likert (Ποτέ ως Πάντα), οι οποίες αποτέλεσαν τις εξαρτημένες μεταβλητές, με κωδικοποιημένο αύξοντα αριθμό από το 1 ως το 5 και των ανεξάρτητων μεταβλητών (φύλο, η ηλικία, μορφωτικό επίπεδο) των γονέων. Επιπρόσθετα, πραγματοποιήθηκε το Multivariate Test (Pillai's Trace και Wilks' Lambda), ώστε να εξετασθεί η διαφοροποίηση των γονικών πρακτικών σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων.

Στον Πίνακα 3, παρουσιάζεται η τιμή του στατιστικού τεστ (Value), της στατιστικής δοκιμασίας F (F), οι βαθμοί ελευθερίας για την υπόθεση (Hypothesis df), οι βαθμοί ελευθερίας για το σφάλμα (Error df), η τιμή p που δείχνει τη σημαντικότητα του αποτελέσματος (Sig.).

Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
Ηλικία						
Φύλο						
Μορφωτικό Επίπεδο	Pillai's Trace	.653	1.361	54.000	264.000	.060
	Wilks' Lambda	.471	1.369	54.000	257.063	.057

Πίνακας 3. Συσχέτιση Ηλικίας, Φύλου και Μορφωτικού Επιπέδου

Μελετώντας τον Πίνακα 3 και αναλύοντας αρχικά το στατιστικό τεστ Pillai's Trace, συμπεραίνουμε ότι η τιμή Value .653, επιβεβαιώνει ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές εξηγούν την συνολική διακύμανση. Το F-value είναι 1.361 με 54 και 264 βαθμούς ελευθερίας και η τιμή p (.060), είναι μη στατιστικά σημαντική καθώς η τιμή p πρέπει να είναι μικρότερη από 0.05.

Στη συνέχεια αναλύοντας το στατιστικό τεστ Wilks' Lambda, συμπεραίνουμε ότι η τιμή Value είναι .471, η οποία επιβεβαιώνει την επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών. Το F-value είναι 1.369 με 54 και 257.063 βαθμούς ελευθερίας και η τιμή p (.057), είναι μη στατιστικά σημαντική.

Από την ανάλυση των στατιστικών τεστ Pillai's Trace και Wilks' Lambda, διαφαίνεται πως τα αποτελέσματα είναι οριακά σημαντικά, καθώς οι εξαρτημένες μεταβλητές δέχονται επίδραση από τις ανεξάρτητες μεταβλητές (ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο), αν και η επίδραση είναι μη στατιστικά σημαντική, καθώς η τιμή p (.060) και τιμή p (.057), είναι οριακά μικρότερη από 0.05.

**Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική
Αεροπορία, παιδιών προσχολικής ηλικίας ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και τη
σειρά γέννησης των παιδιών**

Η διερεύνηση των γονικών πρακτικών πραγματοποιήθηκε μέσω 18 προτάσεων. Για την στατιστική τους ανάλυση, εφαρμόσθηκε η στατιστική μέθοδος του MANOVA (Multivariate Analysis of Variance) στο IBM SPSS, μέσω της κωδικοποίησης των ερωτήσεων Likert (Ποτέ έως Πάντα), οι οποίες αποτέλεσαν τις εξαρτημένες μεταβλητές, με κωδικοποιημένο αύξοντα αριθμό από το 1 ως το 5 και των ανεξάρτητων μεταβλητών (το φύλο, η ηλικία, η σειρά γέννησης) των παιδιών. Επιπρόσθετα, πραγματοποιήθηκε το Multivariate Test (Pillai's Trace και Wilks' Lambda), ώστε να εξετασθεί η διαφοροποίηση των γονικών πρακτικών σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών.

Στον Πίνακα 4, παρουσιάζεται η τιμή του στατιστικού τεστ (Value), της στατιστικής δοκιμασίας F (F), οι βαθμοί ελευθερίας για την υπόθεση (Hypothesis df), οι βαθμοί ελευθερίας για το σφάλμα (Error df), η τιμή p που δείχνει τη σημαντικότητα του αποτελέσματος (Sig.).

Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
Ηλικία						
Φύλο						
Σειρά Γέννησης	Pillai's Trace	.415	.767	54.000	258.000	.879
	Wilks' Lambda	.637	.759	54.000	251.103	.888

Πίνακας 4. Συσχέτιση Ηλικίας, Φύλου και Σειράς Γέννησης

Μελετώντας τον Πίνακα 4 και αναλύοντας αρχικά το στατιστικό τεστ Pillai's Trace, συμπεραίνουμε ότι η τιμή Value είναι .415. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές μπορούν να εξηγήσουν μόνο το 41.5% της συνολικής διακύμανσης. Το F-value είναι .767 με 54 και 258 βαθμούς ελευθερίας και η τιμή p (0.879), είναι μη στατιστικά σημαντική καθώς η τιμή p πρέπει να είναι μικρότερη από 0.05. Στη συνέχεια αναλύοντας το στατιστικό τεστ Wilks' Lambda, συμπεραίνουμε ότι η τιμή Value είναι .637, η οποία επιβεβαιώνει ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές διαφοροποιούνται ελάχιστα, αλλά καθώς το F-value είναι .759 με 54 και 251.103 βαθμούς ελευθερίας και η τιμή p (.888), είναι πολύ αυξημένη, το αποτέλεσμα είναι μη στατιστικά σημαντικό.

Εν κατακλείδι, διαφαίνεται πως τα αποτελέσματα δεν είναι στατιστικά σημαντικά, καθώς όπως προκύπτει από την ανάλυση των στατιστικών τεστ Pillai's Trace και Wilks' Lambda, οι εξαρτημένες μεταβλητές δεν δέχονται επίδραση από τις ανεξάρτητες μεταβλητές (ηλικία, φύλο, σειρά γέννησης), καθώς οι τιμές p (0.879 και 0.888) παρουσιάζουν αυξητική τάση, δηλαδή είναι πάνω από το αποδεκτό όριο (0.05).

Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, παιδιών προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τα προβλήματα ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής των παιδιών

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να συμπληρώσουν 25 ερωτήσεις, προκυμμένου να διερευνηθούν οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν σε σχέση με τα προβλήματα ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής των παιδιών. Για τη στατιστική ανάλυση εφαρμόσθηκε η στατιστική μέθοδος του EFA (Exploratory Factor Analysis) με τη μέθοδο Principal Components Analysis (PCA), ενώ για την αξιολόγηση της καταλληλότητας των δεδομένων το KMO και το Bartlett's Test, όπου η τιμή KMO πρέπει να είναι πάνω από 0.6 και το Bartlett's test να είναι στατιστικά σημαντικός ($p < 0.05$).

Η αξιολόγηση καταλληλότητας των δεδομένων παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.

Kaiser-Meyer-Olkin		.740
Measure of Sampling Adequacy		
Bartlett's Test of Sphericity		
	Approx. Chi-Square	845.468
	df	300
	Sig.	<.001

Πίνακας 5. KMO και Bartlett's Test για Αξιολόγηση Δεδομένων

Στον Πίνακα 5, το **KMO Measure of Sampling Adequacy** είναι .740.

Η συγκεκριμένη τιμή θεωρείται καλή και συνάδει με την επάρκεια του δείγματος, ώστε να πραγματοποιηθεί παραγοντική ανάλυση. Η Chi-Square παρουσιάζει μεγάλη τιμή (845.468), το df (βαθμοί ελευθερίας) είναι 300 και το sig. (p-value) είναι πολύ χαμηλό (< .001), κάτι που συνεπάγεται την ελάχιστη πιθανότητα (0.01%) μη συσχέτισης των δεδομένων. Για την στατιστική ανάλυση, εφαρμόσθηκε η στατιστική μέθοδος του EFA (Exploratory Factor Analysis) με τη μέθοδο Principal Components Analysis (PCA).

Ο ακόλουθος Πίνακας 6, περιλαμβάνει δύο κύριες συνιστώσες (components) και 25 ερωτήματα. Η πρώτη κύρια συνιστώσα, αντιστοιχεί στα ενδοπροσωπικά προβλήματα, τα οποία σχετίζονται με το πως νιώθει το παιδί για τον εαυτό του, ενώ η δεύτερη κύρια συνιστώσα, αντιστοιχεί στα διαπροσωπικά προβλήματα, τα οποία σχετίζονται με τη συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με τους άλλους, ενώ οι 25 παρατηρήσεις αντιστοιχούν στα ερωτήματα που τέθηκαν προς μέτρηση και ανάλυση.

Ερωτήματα	Κύριες Συνιστώσες	
	Ενδοπροσωπικά Προβλήματα	Διαπροσωπικά προβλήματα
1. Λαμβάνει υπόψη τα συναισθήματα των άλλων.	-.404	.147
2. Ανήσυχος/η και υπερδραστήριος/α, δεν μπορεί να παραμείνει ήρεμος/η, ακίνητος/η για πολλή ώρα.	.449	.001
3. Παραπονείται συχνά για πονοκεφάλους, πόνους στο στομάχι ή αδιαθεσία.	.192	.219
4. Μοιράζεται εύκολα με τα άλλα παιδιά (κεράσματα, παιχνίδια, μολύβια κτλ.).	-.472	.422
5. Συχνά έχει ξεσπάσματα νεύρων ή είναι ευέξαπτος/η.	.610	.071
6. Μάλλον είναι μοναχικός/η, τείνει να παίζει μόνος/η.	.384	.032
7. Γενικά είναι υπάκουος/η, ή συνήθως κάνει ότι του/της ζητούν οι ενήλικες.	-.421	.195
8. Τον/την απασχολεί το παραμικρό, συχνά φαίνεται ανήσυχος/η.	.549	.263
9. Είναι πρόθυμος/η να βοηθήσει κάποιον που είναι πληγωμένος, αναστατωμένος, στεναχωρημένος, άρρωστος.	-.390	.625
10. Συνεχώς στριφογυρίζει νευρικά ή δεν στέκεται ήσυχος/η, έχει νευρικότητα.	.634	.439

11. Συχνά μαλώνει με τα άλλα παιδιά ή τα κοροϊδεύει, τα φοβερίζει, τα χτυπά.	.671	.236
12. Συχνά είναι δυστυχισμένος/η, αποκαρδιωμένος/η ή κλαίει.	.502	.360
13. Γενικά είναι συμπαθής στα άλλα παιδιά.	-.421	.189
14. Η προσοχή του/της διασπάται εύκολα, δυσκολεύεται να συγκεντρωθεί.	.534	.220
15. Σε καινούριες καταστάσεις είναι νευρικός/η ή δείχνει συμπεριφορά προσκόλλησης, εύκολα χάνει την αυτοπεποίθησή του/της.	.279	.015
16. Είναι καλός/ή με τα μικρότερα παιδιά.	-.282	.559
17. Συχνά λέει ψέματα ή εξαπατά.	.301	-.012
18. Τα άλλα παιδιά τον/την έχουν στο μάτι ή τον/την κοροϊδεύουν, τον/την φοβερίζουν, τον/την χτυπούν.	.241	.448
19. Προθυμοποιείται συχνά να βοηθήσει τους άλλους (γονείς καθηγητές, άλλα παιδιά).	-.437	.606
20. Πριν κάνει κάτι το μελετάει προσεκτικά.	-.411	.297
21. Κλέβει από το σπίτι, το σχολείο ή αλλού.	-.024	-.016
22. Τα πηγαίνει καλύτερα με τους ενήλικες παρά με τα παιδιά.	.340	.322
23. Έχει πολλούς φόβους, τρομάζει εύκολα.	.538	.305
24. Φέρνει σε πέρας μία εργασία, έχει καλή προσοχή.	-.554	.229

25. Συνολικά, νομίζετε ότι αυτό το παιδί έχει δυσκολίες σε μία ή περισσότερες από τις παρακάτω περιοχές: συναισθήματα, συγκέντρωση, συμπεριφορά ή δυνατότητα να τα πηγαίνει καλά με τους άλλους ανθρώπους;	.696	-.035
--	------	-------

Πίνακας 6. Συσχέτιση Ενδοπροσωπικών και Διαπροσωπικών Προβλημάτων

Στον Πίνακα 6 παρουσιάζεται η πρώτη κύρια συνιστώσα, η οποία συνδέεται με τα ενδοπροσωπικά προβλήματα, όπως ανησυχία, υπερδραστηριότητα και κοινωνική αλληλεπίδραση. Με την συγκεκριμένη συνιστώσα παρουσιάζουν θετική συσχέτιση, τα αντικείμενα 1, 2, 5, 8, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 22 και 23.

Επιπρόσθετα, όπως διαφαίνεται οι τιμές με βάρος μικρότερο του -0.4 φαίνονται να είναι ρητά συνδεδεμένες με μη-ενδοπροσωπικά προβλήματα αλλά με διαπροσωπικά.

Αναλυτικότερα, στην δεύτερη κύρια συνιστώσα παρουσιάζεται η ανάλυση για το πώς εξηγείται η συσχέτιση των γονικών πρακτικών με τα διαπροσωπικά προβλήματα, όπως η μοναξιά, η αποστροφή από τους άλλους, η άρνηση ή η απόσυρση. Με τη συγκεκριμένη συνιστώσα παρουσιάζουν θετική συσχέτιση τα αντικείμενα 4, 6, 7, 9, 13, 15, 16, 19, 20, 21 και 24.

Το αντικείμενο 3 φαίνεται να μην επηρεάζεται από τις κύριες συνιστώσες, γεγονός που δείχνει ότι κάποιες ερωτήσεις είτε δεν είχαν μεγάλη επιρροή σε μια από τις δύο κατηγορίες (ενδοπροσωπικά ή διαπροσωπικά προβλήματα) ή ακόμη και στις δύο περιπτώσεις.

Οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, παιδιών προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών

Η τελευταία ερώτηση του ερευνητικού εργαλείου ανέφερε τα εξής: «Συνολικά, νομίζετε ότι αυτό το παιδί έχει δυσκολίες σε μία ή περισσότερες από τις παρακάτω περιοχές:

συναίσθημα, συγκέντρωση, συμπεριφορά ή δυνατότητα να τα πηγαίνει καλά με τους άλλους ανθρώπους». Η θετική απάντηση συνεπάγεται και την συμπλήρωση 4 επιπλέον ερωτημάτων.

Για την στατιστική ανάλυση, εφαρμόστηκε η στατιστική μέθοδος του EFA (Exploratory Factor Analysis) με τη μέθοδο Principal Components Analysis (PCA), ενώ για την αξιολόγηση της καταλληλότητας των δεδομένων το KMO και το Bartlett's Test, όπου η τιμή KMO πρέπει να είναι πάνω από 0.6 και το Bartlett's test να είναι στατιστικά σημαντικός ($p < 0.05$).

Η αξιολόγηση καταλληλότητας των δεδομένων παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		.559
Bartlett's Test of Sphericity		
	Approx. Chi- Square	71,832
	df	21
	Sig.	<.001

Πίνακας 7. KMO και Bartlett's Test για Αξιολόγηση Δεδομένων

Στον Πίνακα 7 το KMO Measure of Sampling Adequacy είναι .559. Η συγκεκριμένη τιμή υποδηλώνει πως τα δεδομένα είναι μέτρια ως προς την ανάλυση παραγόντων.

Αναλυτικότερα, παρατηρείται ότι η τιμή KMO είναι κοντά στο 0.6 (είναι αναμενόμενο ότι δεν έχουμε μεγάλη ακρίβεια γιατί το τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου συμπληρώθηκε μόνο από όσους γονείς είχαν απαντήσει «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση). Επίσης, το Bartlett's test είναι στατιστικά σημαντικό, καθώς το Bartlett είναι

ίσο με 71.832 και παρουσιάζει 21 βαθμούς ελευθερίας, με sig. <.001 (άρα και εδώ συνεπάγεται την ελάχιστη πιθανότητα μη συσχέτισης των δεδομένων).

Για την στατιστική ανάλυση αυτού του ερωτήματος, εφαρμόστηκε η στατιστική μέθοδος του EFA (Exploratory Factor Analysis) με τη μέθοδο Principal Components Analysis (PCA). Ο ακόλουθος Πίνακας 8 περιλαμβάνει δύο κύριες συνιστώσες (components) και 4 παρατηρήσεις (items). Η πρώτη κύρια συνιστώσα, αντιστοιχεί στις δυσκολίες που αποτελούν εμπόδιο στην καθημερινότητα του παιδιού ως προς τον χρόνο εμφάνισής τους, σε σχέση με το ίδιο το παιδί, ενώ παράλληλα σχετίζεται με το αν αυτές οι δυσκολίες βαραίνουν την οικογένεια. Η δεύτερη κύρια συνιστώσα, αντιστοιχεί στις διάφορες περιοχές της καθημερινής ζωής του παιδιού (σπίτι, φίλεις, σχολείο, ψυχαγωγία), οι οποίες μπορεί να επηρεασθούν από την εμφάνιση δυσκολιών στους συγκεκριμένους τομείς.

Ερωτήματα	Κύριες Συνιστώσες	
	Δυσκολίες στην καθημερινότητα του παιδιού	Περιοχές της καθημερινής ζωής του παιδιού
1. Από πότε υπάρχουν αυτές οι δυσκολίες;	.241	-.686
2. Αυτές οι δυσκολίες ανησυχούν ή αναστατώνουν το παιδί;	.705	-.176
3.α Οι δυσκολίες αποτελούν εμπόδιο στην καθημερινή ζωή του παιδιού σας στις παρακάτω περιοχές: [ΖΩΗ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ]	.875	.052
3.β Οι δυσκολίες αποτελούν εμπόδιο στην καθημερινή ζωή του παιδιού σας στις παρακάτω περιοχές: [ΦΙΛΙΕΣ]	.705	.443
3.γ Οι δυσκολίες αποτελούν εμπόδιο στην καθημερινή ζωή του παιδιού σας στις παρακάτω περιοχές: [ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ]	.032	.675

3.δ Οι δυσκολίες αποτελούν εμπόδιο στην καθημερινή ζωή του παιδιού σας στις παρακάτω περιοχές: [ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ]	.557	.517
4. Οι δυσκολίες είναι βάρος για σας ή γενικά για την οικογένεια;	.727	-.521

Πίνακας 8. Συσχέτιση Δυσκολιών στην καθημερινότητα του παιδιού και Περιοχών της καθημερινής ζωής του παιδιού

Η ανάλυση μας δείχνει ξεκάθαρα ότι υπάρχουν ρητά συνδεδεμένες σχέσεις των γονικών πρακτικών με τις ερωτήσεις που σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών. Έχουμε δυο Κύριες Συνιστώσες όπου και στις δυο φαίνεται η ψυχαγωγία και οι φίλιες να παίζουν σημαντικό ρόλο αλλά αυτό που τις κάνει να ξεχωρίζουν, και είναι ερευνητικά ενδιαφέροντα, είναι η διαφοροποίηση ως προς τις όψεις της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς.

Αναλυτικότερα, στην πρώτη κύρια συνιστώσα, παρουσιάζονται υψηλές φορτίσεις στα ερωτήματα 2, 3.α και 4, που αναφέρονται κατά κύριο λόγο στο χρόνο που εμφανίζονται οι δυσκολίες στο σπίτι, στην αναστάτωση του παιδιού και το βάρος για την οικογένεια. Αυτό συνεπάγεται τη στενή σύνδεση των ερωτημάτων κάτω από το πρίσμα των δυσκολιών και των επιβαρυντικών παραγόντων για το ίδιο το παιδί και την οικογένειά του στο σπίτι.

Στη δεύτερη κύρια συνιστώσα παρατηρείται ότι μεγάλη βάση δίνεται στην σχολική ζωή και παράλληλα, όπως αναφερθήκαμε πριν, παρουσιάζεται φόρτιση στα ερωτήματα που σχετίζονται με τη καθημερινότητα του παιδιού (φίλιες και ψυχαγωγία), η οποία όπως προκύπτει είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και επηρεάζεται από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει σε αυτά τα πεδία.

Συζήτηση - Συμπεράσματα

Κατά την περίοδο της προσχολικής ηλικίας (3-6 έτη) (Bukhalenkova & Almazova, 2023), οι γονικές πρακτικές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών (Justino et al., 2023). Οι γονικές πρακτικές σχετίζονται με μεθόδους όπως η επιβράβευση, η πειθαρχία, η επικοινωνία και η συναισθηματική έκφραση (Spera, 2005), στοχεύοντας στην υγιή ανάπτυξη, με σεβασμό στις ανάγκες των παιδιών (Britto et al., 2017). Οι θετικές γονικές πρακτικές, ενισχύουν τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά τους (Gaspar & Paiva, 2003), ενώ οι αρνητικές γονικές συμπεριφορές ενισχύουν την ανάπτυξη προβλημάτων προσαρμογής και κοινωνικής αποσύνδεσης (Lutz et al., 2002).

Μια ιδιαίτερη πληθυσμιακή ομάδα αποτελούν οι υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας (Clever & Segal, 2013). Η εργασία τους είναι ιδιαίτερα απαιτητική, καθώς έχουν απαιτητικό ωράριο εργασίας, συχνά λαμβάνουν μέρος σε αποστολές και μετατίθενται (Sega & Harris, 1993· Bellou & Gkousgkounis, 2014). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διαταράσσεται η ισορροπία της οικογένειάς τους και οι γονικές πρακτικές τους (Bellou & Gkousgkounis, 2014· Carvalho & Chambel, 2017· Ormeno et al., 2020). Έτσι, η φύση του επαγγέλματος τους, συχνά συνδέεται με την ανάπτυξη συμπεριφορικών και συναισθηματικών προβλημάτων, με μακροπρόθεσμες συνέπειες στα παιδιά τους (Creech et al., 2014). Από την έρευνα των DiPietro-Wells και συνεργατών (2020) προκύπτει ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας γονέων, όπου ο ένας από τους δύο είναι στρατιωτικός, παρουσιάζουν αυξημένο κίνδυνο ψυχοκοινωνικών διαταραχών. Κατά την διάρκεια μιας στρατιωτικής αποστολής, λόγω της απουσίας του γονέα, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρουσιάζουν αυξημένες πιθανότητες εμφάνισης συμπτωμάτων κατάθλιψης (Creech et al., 2014), έντονη προσκόλληση, ξεσπάσματα και διαταραχές στην τροφή και τον ύπνο (Ormeno et al., 2020). Ενώ μια μετάθεση, η οποία συνεπάγεται την μετακόμιση της οικογένειας σε καινούριο μέρος, μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά προσχολικής ηλικίας στην ανάπτυξη συναισθηματικών και κοινωνικών δυσκολιών, όπως αγχος προσαρμογής, συναισθηματική απορρύθμιση, ελλειμματική συναισθηματική σύνδεση, καθώς και σε κοινωνική απομόνωση (DiPietro-Wells et al., 2020). Αν και από την έρευνα των Ormeno και συνεργατών (2020) προκύπτει ότι οι απαιτητικές συνθήκες εργασίας π.χ. οι συχνές μετακομίσεις, ενισχύουν την κοινωνική προσαρμογή των παιδιών. Επιπρόσθετα, μια

μερίδα στρατιωτικών οικογενειών διαμένει μέσα σε οικήματα στρατιωτικών βάσεων, όπου τα μέλη της οικογένειας, είναι πιθανό νοιώθουν κοινωνικά απομονωμένα, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη κοινωνικών προβλημάτων στα παιδιά τους (Ormeno et al., 2020). Από την άλλη, το συγκεκριμένο αυτό πλαίσιο παρέχει υψηλή στήριξη και ασφάλεια στα μέλη του, τους δίνει την ευκαιρία παροχής υψηλής φροντίδας προς τα παιδιά τους και συνεπώς δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για την εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών (Meadows et al., 2013).

Καθώς παρατηρείται η απουσία έρευνών σχετικά με τις γονικές πρακτικές στρατιωτικών οικογενειών (DiPietro-Wells et al., 2020) και ο αριθμός σχετικών ερευνών για παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι ελάχιστος (Clever & Segal, 2013), σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να καταγραφούν οι πρακτικές των γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας, όπου οι γονείς είναι μέλη (μητέρα ή πατέρα) οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία. Επίσης η παρούσα έρευνα εξετάζει τις διαφοροποιήσεις ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, καθώς και ανάλογα με την ηλικία, το φύλο τη σειρά γέννησης των παιδιών. Επιπρόσθετα διερευνήθηκε εάν οι θετικές και αρνητικές πρακτικές γονέων σε οικογένειες υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία, σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών. Επίσης εξετάστηκαν οι πιθανές δυσκολίες προσαρμογής των παιδιών προσχολικής ηλικίας (προβλήματα ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής).

Τα αποτελέσματα της έρευνας μας, ως προς το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο εξέτασε αν οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία ή τα μέλη των συγκεκριμένων οικογενειών και είναι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, διαφέρουν ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, ήταν οριακά σημαντικά και επιβεβαιώνονται μέσω της βιβλιογραφικής μας ανασκόπησης. Οι έρευνες των Endendijk και συνεργατών (2016), των Minkin και Horowitz, (2023) και των Flouri και Buchanan, (2003), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από το φύλο των γονέων, καθώς εκφράζουν κοινή συμφωνία στο ότι οι μητέρες εφαρμόζουν περισσότερο συναισθηματικές και υποστηρικτικές γονικές πρακτικές, σε αντίθεση με τους πατέρες οι οποίοι εμφανίζουν συχνότερα αυστηρότερες γονικές πρακτικές με στόχο την πειθαρχία των παιδιών.

Επιπρόσθετα, επιβεβαιώνονται οι έρευνες των Saltalı και İmir (2018) και των Hosokawa και Katsura (2017), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από την ηλικία των γονέων, καθώς εκφράζουν κοινή συμφωνία πως οι γονείς με αυξημένα ηλικιακά επίπεδα, εφαρμόζουν συχνότερα υποστηρικτικές γονικές πρακτικές, λόγω της εμπειρίας και της γνώσης που έχουν. Τέλος, επιβεβαιώνονται οι έρευνες των Hosokawa και Katsura, (2019) ως προς το ότι οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, καθώς υποστηρίζουν ότι οι γονείς με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, εφαρμόζουν συνήθως θετικές γονικές πρακτικές όπως η επιβράβευση και η ενθάρρυνση, σε αντίθεση με τους γονείς με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, οι οποίοι εφαρμόζουν συχνά αρνητικές και αυστηρότερες γονικές πρακτικές.

Συμπερασματικά αναφέρουμε πως η έρευνά μας επιβεβαιώνει μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης αλλά και της στατιστικής ανάλυσης, ότι οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, οι οποίοι είναι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, διαφέρουν ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό τους επίπεδο.

Τα αποτελέσματα της έρευνας μας, ως προς το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο εξέτασε αν οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία ή τα μέλη των συγκεκριμένων οικογενειών και είναι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, διαφέρουν ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών, υποδεικνύουν ότι οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι γονείς δεν επηρεάζονται από το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών. Τα αποτελέσματα της έρευνας μας δεν είναι στατιστικά σημαντικά και δεν επιβεβαιώνονται πλήρως μέσω της βιβλιογραφικής μας ανασκόπησης. Αναλυτικότερα, το αποτέλεσμα της έρευνάς μας το οποίο παρουσιάζει αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στις γονικές πρακτικές και το φύλο των παιδιών, έρχεται σε αντίθεση με τις έρευνες των Endendijk και συνεργατών (2016) και των El Tantawi και συνεργατών (2022), οι οποίοι βρήκαν ότι οι γονικές πρακτικές μπορεί να επηρεάζονται από το φύλο των παιδιών, καθώς οι γονείς εφαρμόζουν συχνότερα υποστηρικτικές γονικές πρακτικές προς τα κορίτσια και πιο αυστηρές προς τα αγόρια. Αντίθετα, το αποτέλεσμα της έρευνάς μας ως προς την αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στις γονικές πρακτικές και το φύλο των παιδιών,

επιβεβαιώνεται από τις έρευνες των Gaspar και Paiva (2003) και Wang και συνεργατών (2024), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι γονικές πρακτικές δεν επηρεάζονται από το φύλο του παιδιού, αλλά από κοινωνικούς παράγοντες, καθώς συμφωνούν πως οι γονείς παρέχουν πρακτικές υποστήριξης και φροντίδας στα παιδιά τους, ανεξάρτητα από το φύλο τους.

Επίσης, η αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στις γονικές πρακτικές και την ηλικία των παιδιών που βρέθηκε στην παρούσα έρευνα, δεν επιβεβαιώνεται από την έρευνα των Hosokawa και Katsura (2019) και των Harvey και συνεργατών (2011) οι οποίοι συμφωνούν πως η ηλικία των παιδιών σχετίζεται με τις γονικές πρακτικές και υποστηρίζουν ότι οι γονείς αναπροσαρμόζουν τις γονικές πρακτικές ανάλογα με το στάδιο ανάπτυξης των παιδιών τους και τις ανάγκες που προκύπτουν από αυτό.

Τέλος, η αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στις γονικές πρακτικές και τη σειρά γέννησης των παιδιών που βρέθηκε στην παρούσα έρευνα, έρχεται σε αντίθεση με την έρευνα των Endendijk και συνεργατών (2016), οι οποίοι υποστηρίζουν πως οι γονικές πρακτικές επηρεάζονται από τη σειρά γέννησης των παιδιών, καθώς οι γονείς παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα προσοχής στο πρώτο τους παιδί, στα μεγαλύτερα παιδιά της οικογένειας εφαρμόζουν αυστηρότερες αλλά και με περισσότερες αρμοδιότητες γονικές πρακτικές, ενώ στα μικρότερα πιο ευέλικτες και πιο υποστηρικτικές.

Συμπερασματικά αναφέρουμε πως από την έρευνά μας προκύπτει ότι οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία, σε παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν επηρεάζονται από το φύλο, την ηλικία και τη σειρά γέννησης των παιδιών.

Τα αποτελέσματα της έρευνας, ως προς το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο εξέτασε το αν οι γονικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι υπηρετούντες γονείς στην Πολεμική Αεροπορία ή τα μέλη των συγκεκριμένων οικογενειών, που είναι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, σχετίζονται με τα προβλήματα ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής προσαρμογής των παιδιών, ανέδειξε ότι οι γονικές πρακτικές της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας παρουσιάζουν θετική συσχέτιση με τα προβλήματα προσαρμογής των παιδιών. Από την στατιστική ανάλυση της έρευνάς μας προέκυψε ότι τα παιδιά που παρουσιάζουν ενδοπροσωπικά προβλήματα όπως η ανησυχία, η υπερδραστηριότητα και η

κοινωνική αλληλεπίδραση, δεν λαμβάνουν υπόψη τα συναισθήματα των άλλων, είναι υπερδραστήρια και δεν μπορούν να παραμείνουν ήρεμα για πολλή ώρα, είναι ευέξαπτα, ανήσυχα και νευρικά. Επίσης μαλώνουν και κοροϊδεύουν συχνά τα άλλα παιδιά, τα φοβερίζουν και τα χτυπούν. Συχνά είναι δυστυχημένα και κλαίνε και παρουσιάζουν πολλούς φόβους. Παρουσιάζουν έντονη προσκόλληση όταν βρίσκονται σε καινούριες καταστάσεις, χάνουν εύκολα την αυτοπεποίθησή τους και στοχοποιούνται εύκολα από τους συνομηλίκους τους. Τέλος αναπτύσσουν καλύτερες σχέσεις με τους ενήλικες, ενώ τα διαπροσωπικά προβλήματα σχετίζονται με τη μοναξιά, την αποστροφή, την άρνηση και την απόσυρση. Επίσης από τα δεδομένα της παερούσας έρευνας προέκυψε ότι τα παιδιά που παρουσιάζουν διαπροσωπικά προβλήματα όπως η μοναξιά, η αποστροφή από τους άλλους, η άρνηση ή η απόσυρση, δεν μοιράζονται εύκολα με τα άλλα παιδιά (κεράσματα, παιχνίδια, μολύβια κτλ.) και παίζουν μόνα τους. Επίσης είναι υπάκουα προς τους ενήλικες και παρουσιάζουν υψηλή ενσυναίσθηση (είναι πρόθυμα να βοηθήσουν όποιον έχει ανάγκη). Επίσης είναι συμπαθητικά στα άλλα παιδιά, ενώ παρουσιάζουν έντονη προσκόλληση όταν βρίσκονται σε καινούριες καταστάσεις. Επιπρόσθετα, φροντίζουν τα μικρότερα παιδιά και είναι πρόθυμα να βοηθήσουν τους γύρω τους, ενώ πριν κάνουν κάτι, το μελετούν προσεκτικά.

Τα ευρήματα της έρευνάς μας επιβεβαιώνονται και μέσα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση, καθώς συνδέονται με τα ευρήματα των ερευνών των Campbell και συνεργατών (1984), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι μια μερίδα παιδιών προσχολικής ηλικίας εμφανίζουν ήπια έως μέτρια προβλήματα ενδοπροσωπικής προσαρμογής, όπως ξεσπάσματα, περιφρόνηση, απροσεξία και επιθετικότητα (Campbell et al., 1984) και διαπροσωπικής προσαρμογής π.χ. μαθησιακά προβλήματα, προβλήματα αλληλεπίδρασης με τους συνομηλίκους, καθώς επίσης και προβλήματα ανασφαλούς προσκόλλησης (Pianta & Caldwell, 1990). Επιπρόσθετα τα αποτελέσματα της έρευνάς μας συμφωνούν με τα ευρήματα των Arpi και Ferrari, (2013), των Cillessen και συνεργατών (1992), του Merrell (1995) και των Lutz και συνεργατών (2002), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας τα οποία παρουσιάζουν προβλήματα προσαρμογής, εμφανίζουν κοινωνική αποσύνδεση, δηλαδή απομονώνονται από τα συνομήλικα παιδιά και

παρουσιάζουν δυσκολίες αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού με τους συνομηλίκους τους.

Συμπερασματικά αναφέρουμε πως από την έρευνά μας προκύπτει ότι οι αρνητικές γονικές πρακτικές σε παιδιά προσχολικής ηλικίας παρουσιάζουν θετική συσχέτιση με τα προβλήματα προσαρμογής των παιδιών.

Το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα εξετάζει αν οι γονικές πρακτικές οι οποίες εφαρμόζουν οι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών. Από την ανάλυση των δεδομένων μας, προέκυψε ότι οι γονικές πρακτικές σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, ενώ φαίνεται ότι η ψυχαγωγία και οι φιλίες παίζουν σημαντικό ρόλο ως προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτό το εύρημα συνδέεται με όσα υποστηρίζουν οι Gaspar και Paiva (2003), οι οποίοι αναφέρουν ότι οι θετικές γονικές πρακτικές, όπως ο έπαινος ή η επιβράβευση του παιδιού όταν ολοκληρώσει τις εργασίες του, η λεκτική ενθάρρυνση, ο έπαινος και η ενίσχυση, η χρήση κινήτρων ή προνομίων και η παρακολούθηση λειτουργούν ως προστατευτικοί παράγοντες και σχετίζονται με τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, καθώς όσο περισσότερο οι γονείς αξιοποιούν θετικές πρακτικές, τόσο περισσότερο φιλοκοινωνικά γίνονται τα παιδιά.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι γονικές πρακτικές αποτελούν παράγοντα ζωτικής σημασίας, για την ανάπτυξη των παιδιών κατά την ανάπτυξή τους σε κάθε ηλικιακό στάδιο, τη βρεφική ηλικία (Hamlin, 2012), την προσχολική ηλικία (Britto et al., 2017), τη μέση παιδική ηλικία (Hawes et al., 2013) και την εφηβεία (Kerr et al., 2012). Παράγοντες όπως η ηλικία, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων επηρεάζουν τις γονικές πρακτικές όπως προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων της παρούσας έρευνας αλλά και την βιβλιογραφική ανασκόπηση, ενώ για τους παράγοντες φύλο, ηλικία και σειρά γέννησης των παιδιών, τα αποτελέσματα είναι αντιφατικά. Επιπρόσθετα παρουσιάζεται θετική συσχέτιση μεταξύ των αρνητικών γονικών πρακτικών και της ανάπτυξης ενδοπροσωπικών προβλημάτων καθώς και των θετικών γονικών πρακτικών και της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών. Από την έρευνα προέκυψαν δεδομένα για τη σχέση γονικών πρακτικών των υπηρετούντων στην Π.Α., των προβλημάτων προσαρμογής και φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς σε παιδιά προσχολικής

ηλικίας στην Ελλάδα που ανοίγουν τον δρόμο προς την υιοθέτηση καταλληλότερων πρακτικών γονικής μέριμνας (Kypriotaki et al., 2023).

Περιορισμοί

Στην παρούσα έρευνα υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί. Συγκεκριμένα, το μέγεθος του δείγματός μας είναι μικρό και μη αντιπροσωπευτικό, καθώς στην έρευνά μας συμμετέχουν εθελοντικά 127 γονείς, οι οποίοι είναι μέλη (μητέρα ή πατέρα) οικογενειών υπηρετούντων στην Πολεμική Αεροπορία. Αυτό το γεγονός κάνει τα αποτελέσματα της έρευνας μη γενικεύσιμα. Επίσης ως μέθοδο συλλογής των δεδομένων μας επιλέξαμε ένα ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, όπου μια μερίδα γονέων λόγω της ιδιότητας της ερευνήτριας, η οποία εργάζεται στο νηπιαγωγείο της Π.Α. που φοιτούν τα παιδιά τους να έδωσαν ιδανικές απαντήσεις σχετικά με τις γονικές πρακτικές τους.

Προτάσεις μελλοντικής έρευνας

Θα ήταν ωφέλιμο, αν και υπάρχουν αρκετές βιβλιογραφικές αναφορές επί του θέματος στη διεθνή βιβλιογραφία, αλλά πολύ λίγα δεδομένα σχετικά με τη γνώση που προέρχεται από μετρήσεις μέσω του Ε.Γ.Α στην Ελλάδα (Kyriazos & Stalikas, 2022), να συνεχιστεί η έρευνα για την αξιολόγηση των γονικών πρακτικών με την διαμόρφωση ενός αξιόπιστου ερευνητικού εργαλείου, το οποίο θα συνδυάζει το ΕΓΑ και το ΕΔΔ προσαρμοσμένου στα ελληνικά δεδομένα και το οποίο θα επιτρέπει τη μελέτη των πρακτικών που εφαρμόζουν γονείς ιδιαίτερων πληθυσμιακών ομάδων, όπως οι υπηρετούντες στην Π.Α, οι οποίοι είναι γονείς παιδιών με αναπηρία ή χωρίς αναπηρία.

Με την αξιοποίηση ενός τέτοιου εργαλείου, θα αντλούνται πληροφορίες για τη σχέση γονικών πρακτικών, προβλημάτων προσαρμογής και φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, με απώτερο στόχο να οδηγηθούν οι γονείς στην υιοθέτηση

κατάλληλων πρακτικών γονικής μέριμνας (Kypriotaki et al., 2023). Επίσης θα παρέχεται γνώση στους επαγγελματίες ψυχικής υγείας και τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι εργάζονται σε εκπαιδευτικά ιδρύματα στρατιωτικών βάσεων, ώστε να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις ανάγκες και τις δυσκολίες των παιδιών και των γονέων τους (Lowe et al., 2012). Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας ανοίγουν τον δρόμο προς την υιοθέτηση καταλληλότερων πρακτικών γονικής μέριμνας, αλλά και για την μελέτη των γονικών πρακτικών, των προβλημάτων προσαρμογής και της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς, μιας πληθυσμιακής ομάδας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, των οικογενειών υπηρετούντων στην ελληνική Πολεμική Αεροπορία.

Βιβλιογραφία

- Alwin, D. F. (2004). Parenting practices. In J. Scott, J. Treas, & M. Richards (Eds.), *The Blackwell companion to the sociology of families* (pp. 142-157). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470999004.ch9>
- Andress, B. (1986). Toward an integrated developmental theory for early childhood music education. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 10-17. <http://www.jstor.org/stable/40317965>
- Areepattamannil, S. (2010). Parenting practices, parenting style, and children's school achievement. *Psychological Studies*, 55(4), 283-289. <https://doi.org/10.1007/s12646-010-0043-0>
- Arpi, E. & Ferrari, F. (2013). Preterm birth and behaviour problems in infants and preschool-age children: A review of the recent literature. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 55(9), 788-796. <https://doi.org/10.1111/dmcn.12142>
- Babu, N., & Fatima, M. (2024). The dynamic nature of parenting practices: A qualitative enquiry of parenting adolescents during COVID-19. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1309786>
- Bai, Y., Liu, B., Wang, L., Li, M., Zhang, S., Dang, R., Zheng, L., Yang, N., & Song, C. (2021). Parenting practices and cognitive development of preschool-aged children: Evidence from rural China. *Journal of Child and Family Studies*, 30, 2980-2991. <https://doi.org/10.1007/s10826-021-02134-8>
- Bater, L. R. & Jordan, S. S. (2016). Child routines and self-regulation serially mediate parenting practices and externalizing problems in preschool children. *Child & Youth Care Forum*, 46(2), 243-259. <https://doi.org/10.1007/s10566-016-9377-7>
- Bauer, A., Fairchild, G., Halligan, S. L., Hammerton, G., Murray, J., Santos, I. S., Munhoz, T. N., Barros, A. J. D., Barros, F. C., & Matijasevich, A. (2022). Harsh parenting and child conduct and emotional problems: Parent- and child-effects in

- the 2004 Pelotas Birth Cohort. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 31(8), 1–11. <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01759-w>
- Bellou, V., & Gkousgkounis, G. (2015). Spouse-and service-related antecedents of officers' commitment: The case of the Greek Army. *Armed Forces & Society*, 41(3), 440-459. <https://doi.org/10.1177/0095327X13514226>
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83-96. <https://doi.org/10.2307/1129836>
- Bernal, G., Chafey, M., & Domenech Rodríguez, M. (2009). Cultural adaptation of treatments: A resource for considering culture in evidence-based practice. *Professional Psychology: Research and Practice*, 40(4), 361-368. <https://doi.org/10.1037/a0016401>
- Μπίμπου-Νάκου, Ι., Κιοσέογλου, Γ., & Στογιαννίδου, Α. (2020). Strengths and difficulties of school-aged children in the family and school context. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 8(4), 506–525. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24129
- Bibou-Nakou, I., Stogianidou, A., Kioseoglou, G., & Papageorgiou, B. (2012). Goodman, R.: Strengths and difficulties questionnaire. In A. Stalikas, S. Triliva, & P. Roussi (Eds.), *Psychometric measures in Greece* (pp. 830–831). Pedio.
- Britto, P. R., Lye, S. J., Proulx, K., Yousafzai, A. K., Matthews, S. G., Vaivada, T., Perez-Escamilla, R., Rao, N., Ip, P., Fernald, L. C. H., MacMillan, H., Hanson, M., Wachs, T. D., Yao, H., Yoshikawa, H., Cerezo, A., Leckman, J. F., & Bhutta, Z. A. (2017). Early childhood development interventions review group, for the lancet early childhood development series steering committee. Nurturing care: Promoting early childhood development. *Lancet*, 7, 389(10064), 91-102. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31390-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31390-3)
- Brownell, C. A. (2012). Early development of prosocial behavior: Current perspectives. *Infancy*, 18(1), 1–9. <https://doi.org/10.1111/infa.12004>

- Bryman, A. (2017). Quantitative and qualitative research: Further reflections on their integration. In J. Brannen (Ed.), *Mixing methods: Qualitative and quantitative research* (pp. 57-78). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315248813-3>
- Buccini, G., Kofke, L., Case, H., Katague, M., Pacheco, M. F., & Pérez-Escamilla, R. (2023). Pathways to scale up early childhood programs: A scoping review of Reach Up and Care for Child Development. *PLOS Global Public Health*, 3(8), e0001542. <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0001542>
- Bukhalenkova, D., & Almazova, O. (2023). Active screen time and imagination in 5–6-years-old children. *Frontiers in Psychology*, 14, 1197540. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1197540>
- Camisasca, E., Miragoli, S., Di Blasio, P., & Feinberg, M. (2022). Pathways among negative co-parenting, parenting stress, authoritarian parenting style, and child adjustment: The emotional Dysregulation Driven Model. *Journal of Child and Family Studies*, 31(11), 3085–3096. <https://doi.org/10.1007/s10826-022-02408-9>
- Campbell, S. B. (1995). Behavior problems in preschool children: A review of recent research. *Journal of child Psychology and Psychiatry*, 36(1), 113-149. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1995.tb01657.x>
- Campbell, S. B., Breaux, A. M., Ewing, L. J., & Szumowski, E. K. (1984). A one-year follow-up study of parent-referred hyperactive preschool children. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 23(3), 243-249. [https://doi.org/10.1016/S0002-7138\(09\)60499-4](https://doi.org/10.1016/S0002-7138(09)60499-4)
- Campbell, S. B., Ewing, L. J., Breaux, A. M., & Szumowski, E. K. (1986). Parent-referred problem three-year-olds: Follow-up at school entry. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 27(4), 473-488. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1986.tb00635.x>
- Canetti, L., Bachar, E., Galili-Weisstub, E., Atara, K. D., & Shalev, A. Y. (1997). Parental bonding and mental health in adolescence. *Adolescence*, 32, 381-94. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9179334/>

- Carlo, G., Mestre, M. V., Samper, P., Tur, A., & Armenta, B. E. (2010). Feelings or cognitions? Moral cognitions and emotions as longitudinal predictors of prosocial and aggressive behaviors. *Personality and Individual Differences*, 48(8), 872–877. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.02.010>
- Carlo, G., Mestre, M. V., Samper, P., Tur, A., & Armenta, B. E. (2011). The longitudinal relations among dimensions of parenting styles, sympathy, prosocial moral reasoning, and prosocial behaviors. *International Journal of Behavioral Development*, 35(2), 116–124. <https://doi.org/10.1177/0165025410375921>
- Carrasco, M. A., Delgado, B., & Holgado-Tello, F. P. (2019). Parental acceptance and children's psychological adjustment: The moderating effects of interpersonal power and prestige across age. *PLOS ONE*, 14(4), e0215325. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0215325>
- Carvalho, V. S., & Chambel, M. J. (2018). Work–family conflict and enrichment mediates the relationship between job characteristics and well-being at work with Portuguese Marine Corps. *Armed Forces & Society*, 44(2), 301–321. <https://doi.org/10.1177/0095327X176981>
- Chandra, A., Lara-Cinisomo, S., Jaycox, L. H., Tanielian, T., Burns, R. M., Ruder, T., & Han, B. (2010). Children on the homefront: The experience of children from military families. *Pediatrics*, 125(1), 16–25. <https://doi.org/10.1542/peds.2009-1180>
- Chen, F.-M., & Luster, T. (2002). Factors related to parenting practices in Taiwan. *Early Child Development and Care*, 172(5), 413–430. <https://doi.org/10.1080/03004430214549>
- Chen, P., Wang, K., Li, Z., Zhang, C., & Huang, R. (2023). Parental involvement and student engagement: A review of the literature. *Sustainability*, 15(7), 5859. <https://doi.org/10.3390/su15075859>
- Cillessen, A. H., Van IJzendoorn, H. W., van Lieshout, C. F., & Hartup, W. W. (1992). Heterogeneity among peer-rejected boys: Subtypes and stabilities. *Child Development*, 63(4), 893–905. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01669.x>

- Clerkin, S. M., Halperin, J. M., Marks, D. J., & Policaro, K. L. (2007). Psychometric properties of the Alabama parenting questionnaire—preschool revision. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(1), 19-28.
<https://doi.org/10.1080/15374410709336565>
- Clever, M., & Segal, D. R. (2013). The demographics of military children and families. *The Future of Children*, 23(2), 13–39. <https://doi.org/10.1353/foc.2013.0018>
- Colman, R. A., Hardy, S. A., Albert, M., Raffaelli, M., & Crockett, L. (2006). Early predictors of self-regulation in middle childhood. *Infant and Child Development*, 15(4), 421-437. <https://doi.org/10.1002/icd.469>
- Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55(2), 218-232. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.2.218>
- Coolahan, K., Fantuzzo, J., Mendez, J., & McDermott, P. (2000). Preschool peer interactions and readiness to learn: Relationships between classroom peer play and learning behaviors and conduct. *Journal of Educational Psychology*, 92(3), 458.
<https://doi.org/10.1037/0022-0663.92.3.458>
- Cost, K. T., Mudiyansele, P., Unternaehrer, E., Korczak, D. J., Crosbie, J., Anagnostou, E., ... Charach, A. (2023). The role of parenting practices in parent and child mental health over time. *BJPsych Open*, 9(5), e147.
<https://doi.org/10.1192/bjo.2023.529>
- Creech, S. K., Hadley, W., & Borsari, B. (2014). The impact of military deployment and reintegration on children and parenting: A systematic review. *Professional Psychology: Research and Practice*, 45(6), 452-464.
<https://doi.org/10.1037/a0035055>
- Creech, S. K., Pearson, R., Saenz, J. J., Braciszewski, J. M., Riggs, S. A., & Taft, C. T. (2022). Pilot trial of Strength at Home Parents, a trauma-informed parenting support treatment for veterans. *Couple & Family Psychology*, 11(3), 205–216.
<https://doi.org/10.1037/cfp0000232>

- Creswell, J. W. (2016). *Η έρευνα στην εκπαίδευση. Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* (μτφ. Ν. Κουβαράκου). Ίων.
- Dadds, M. R., Maujean, A., & Fraser, J. A. (2003). Parenting and conduct problems in children: Australian data and psychometric properties of the Alabama Parenting Questionnaire. *Australian Psychologist*, 38(3), 238-241.
<https://doi.org/10.1080/00050060310001707267>
- Dadds, M., Moul, C., Hawes, D., Mendoza Diaz, A., & Brennan, J. (2015). Individual differences in childhood behavior disorders associated with epigenetic modulation of the cortisol receptor gene. *Child Development*, 86(5), 1311–1320.
<https://doi.org/10.1111/cdev.12391>
- Dallaire, D. H., Pineda, A. Q., Cole, D. A., Ciesla, J. A., Jacquez, F., LaGrange, B., & Bruce, A. E. (2006). Relation of positive and negative parenting to children's depressive symptoms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 35(2), 313–322. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3502_15
- Darling, N. & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>
- Davis, L., Hanson, S. K., Zamir, O., Gewirtz, A. H., & DeGarmo, D. S. (2015). Associations of contextual risk and protective factors with fathers' parenting practices in the post deployment environment. *Psychological Services*, 12(3), 250–260. <https://doi.org/10.1037/ser0000038>
- DeVoe, E. R., Paris, R., Emmert-Aronson, B., Ross, A., & Acker, M. (2017). A randomized clinical trial of a post deployment parenting intervention for service members and their families with very young children. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice and Policy*, 9(Suppl 1), 25–34.
<https://doi.org/10.1037/tra0000196>
- Delgado, A. O., Jiménez, Á. P., Gaviño, F. L., & Queija, I. S. (2023). Estilos educativos materno y paterno: Evaluación y relación con el ajuste adolescente. *Anales de Psicología/Annals of Psychology*, 23(1), 49–56. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00172-2>

- DiPietro-Wells, R., Krippel, M. D., Ostrosky, M. M., & Santos, R. M. (2020). Debunking myths to promote collaboration with military families. *Young Exceptional Children*, 23(4), 175-186. <https://doi.org/10.1177/1096250619856015>
- Dong, C., Cao, S., & Li, H. (2021). Profiles and predictors of young children's digital literacy and multimodal practices in central China. *Early Education and Development*, 33(6), 1094–1115. <https://doi.org/10.1080/10409289.2021.1930937>
- Douglas, A. A., Zippert, E. L., & Rittle-Johnson, B. (2021). Parents' numeracy beliefs and their early numeracy support: A synthesis of the literature. *Advances in Child Development and Behavior*, 61, 279–316. <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2021.05.003>
- Dunfield, K. A., & Kuhlmeier, V. A. (2013). Classifying prosocial behavior: Children's responses to instrumental need, emotional distress, and material desire. *Child Development*, 84, 1766–1776. <https://doi.org/10.1111/cdev.12075>
- Egeland, B., Katz, R., & Kotelchuck, M. (2003). A longitudinal study of parenting and child development. *Child Development*, 74(3), 570-584. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7990323/>
- Egeland, B., Kalkoske, M., Gottesman, N., & Erickson, M. F. (1990). Preschool behavior problems: Stability and factors accounting for change. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 31(6), 891–909. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1990.tb00832.x>
- Eisenberg, N. (2020). Findings, issues, and new directions for research on emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), 664–670. <https://doi.org/10.1037/dev0000906>
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Eggum, N. D. (2010). Emotion-related self-regulation and its relation to children's maladjustment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 495-525. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.121208.131208>
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Knafo-Noam, A. (2015). Prosocial development. In M. E. Lamb & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology and developmental*

- science: Socioemotional processes* (Vol. 3, 7th ed., pp. 610-702). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118963418.childpsy315>
- El Tantawi, M., Aly, N. M., Atteya, S., Abdellatif, E., & Yassin, R. (2022). Parenting practices and oral health behaviors of children in rural Egypt: Gender differences in a household survey. *BMC Oral Health*, 22(1), 17.
<https://doi.org/10.1186/s12903-022-02054-z>
- Elizur, Y., Somech, L. Y., & Vinokur, A. D. (2017). Effects of parent training on callous-unemotional traits, effortful control, and conduct problems: Mediation by parenting. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 45(1), 15–26.
<https://doi.org/10.1007/s10802-016-0163-7>
- Elgar, F. J., Waschbusch, D. A., Dadds, M. R., & Sigvaldason, N. (2007). Developments in short forms of the Alabama Parenting Questionnaire. *Journal of Child and Family Studies*, 16(2), 1-12. <https://doi.org/10.1007/s10826-006-9076-0>
- Ellis, B., & Nigg, J. (2009). Parenting practices and attention-deficit/hyperactivity disorder: New findings suggest partial specificity of effects. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 48, 146–154.
<https://doi.org/10.1097/CHI.0b013e31819176d0>
- Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Mesman, J. (2016). Gender differentiated parenting revisited: Meta-Analysis reveals very few differences in parental control of boys and girls. *PLoS ONE*, 11(7), e0159193.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0159193>
- Epstein, J. L., Sanders, M. G., Simon, B. S., Salinas, K. C., Jansorn, N. R., & Van Voorhis, F. L. (2002). *School, family, and community partnerships: Your handbook for action* (2nd ed.). Corwin Press.
- Essau, C. A., Sasagawa, S., & Frick, P. J. (2006). Callous-unemotional traits in a community sample of adolescents. *Assessment*, 13(4), 454–469.
<https://doi.org/10.1177/1073191106287354>

- Essau, C. A., Olaya, B., Anastassiou-Hadjicharalambous, X., Pauli, G., Gilvarry, C., Bray, D., O'Callaghan, J., & Ollendick, T. H. (2012). Psychometric properties of the Strength and Difficulties Questionnaire from five European countries. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 21(3), 232-245. <https://doi.org/10.1002/mpr.136>
- Fabes, R. A., & Eisenberg, N. (1998). Meta-analyses of age and sex differences in children's and adolescents' prosocial behavior. *Handbook of Child Psychology*, 3, 1-29. <https://www.public.asu.edu/~rafabes/meta.pdf>
- Fan, M., Antle, A. N., & Lu, Z. (2022). The use of short-video mobile apps in early childhood: a case study of parental perspectives in China. *Early Years*, 43(4-5), 952-966. <https://doi.org/10.1080/09575146.2022.2038088>
- Fantuzzo, J., Grim, S., Mordell, M., McDermott, P., Miller, L., & Coolahan, K. (2001). A multivariate analysis of the revised Conners' Teacher Rating Scale with low-income, urban preschool children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 141-152. <https://doi.org/10.1023/A:1005236113655>
- Feng, X. (2020). Understanding the impact of parental involvement subtypes on Chinese preschool children's language ability. *Current Psychology*, 39(2), 659-670. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01164-1>
- Finkenauer, C., Engels, R. C. M. E., & Baumeister, R. F. (2005). Parenting behaviour and adolescent behavioural and emotional problems: The role of self-control. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 58-69. <https://doi.org/10.1080/01650250444000333>
- Florez, I. R. (2011). Developing young children's self-regulation through everyday experiences. *Young Children*, 66(4), 46-51. https://www.sd59.bc.ca/sites/default/files/2019-04/Self-Regulation_Florez_OnlineJuly2011.pdf
- Flouri, E., & Buchanan, A. (2003). The role of father involvement and mother involvement in adolescents' psychological well-being. *British Journal of Social Work*, 33, 399-406. <https://doi.org/10.1093/bjsw/33.3.399>

- Flouri, E., & Sarmadi, Z. (2016). Prosocial behavior and childhood trajectories of internalizing and externalizing problems: The role of neighborhood and school contexts. *Developmental Psychology*, 52(2), 253-258.
<https://doi.org/10.1037/dev0000076>
- Frick, P. J., Christian, R. E., & Wootton, J. M. (1999). Age trends in the association between parenting practices and conduct problems. *Behavior Modification*, 23(1), 106-128. <https://doi.org/10.1177/0145445599231005>
- García, O. F., Serra, E., Zacarés, J. J., & García, F. (2018). Parenting styles and short- and long-term socialization outcomes: A study among Spanish adolescents and older adults. *Psychosocial Intervention*, 27(3), 153-161.
<https://doi.org/10.5093/pi2018a21>
- García, O. F., Fuentes, M. C., Gracia, E., Serra, E., & García, F. (2020). Parenting warmth and strictness across three generations: Parenting styles and psychosocial adjustment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(20), 7487. <https://doi.org/10.3390/ijerph17207487>
- Garrett-Peters, P. T., Castro, V. L., & Halberstadt, A. G. (2017). Parents' beliefs about children's emotions, children's emotion understanding, and classroom adjustment in middle childhood. *Social Development*, 26(3), 575–590.
<https://doi.org/10.1111/sode.12222>
- Garner, P. (2006). Prediction of prosocial and emotional competence from maternal behavior in African American preschoolers. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 12(2), 179-198. <https://doi.org/10.1037/1099-9809.12.2.179>
- Gaspar, M. F., & Paiva, P. (2003). Parenting practices and children's socio-emotional development: A study with portuguese community preschool age children. Retirado de <http://www.incredibleyears.com/Library/items/parenting-practices-lift-portuguese-04.pdf>.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=db780deee9b93db7519295bdf83af46e6fb7624f>

- Gewirtz, A. H., Erbes, C. R., Polusny, M. A., Forgatch, M. S., & DeGarmo, D. S. (2011). Helping military families through the deployment process: Strategies to support parenting. *Professional Psychology: Research and Practice*, 42(1), 56–62.
<https://doi.org/10.1037/a0022345>
- Gewirtz, A. H., Polusny, M. A., DeGarmo, D. S., Khaylis, A., & Erbes, C. R. (2010). Posttraumatic stress symptoms among National Guard soldiers deployed to Iraq: Associations with parenting behaviors and couple adjustment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 78(5), 599–610.
<https://doi.org/10.1037/a0020571>
- Ginsburg, G. S., & Schlossberg, M. C. (2002). Family-based treatment of childhood anxiety disorders. *International Review of Psychiatry*, 14, 143–154.
<https://doi.org/10.1080/09540260220132662>
- Giannakopoulos, G., Dimitrakaki, C., Papadopoulou, K., Tzavara, C., Kolaitis, G., Ravens-Sieberer, U., & Tountas, Y. (2013). Reliability and validity of the Strengths and Difficulties Questionnaire in Greek adolescents and their parents. *Health*, 5(11), 1774-1783. <https://doi.org/10.4236/health.2013.511239>
- Giannakopoulos, G., Tzavara, C., Dimitrakaki, C., Kolaitis, G., Rotsika, V., & Tountas, Y. (2009). The factor structure of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) in Greek adolescents. *Annals of General Psychiatry*, 8, 1-7.
<https://doi.org/10.1186/1744-859X-8-20>
- Glick, J. E., & White, M. J. (2004). Post-secondary school participation of immigrant and native youth: The role of familial resources and educational expectations. *Social Science Research*, 33(2), 272–299.
<https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2003.06.001>
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(5), 581-586.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x>
- Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the strengths and difficulties questionnaire. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent*

Psychiatry, 40(11), 1337-1345. <https://doi.org/10.1097/00004583-200111000-00015>

- Groh, A. M., Fearon, R. M. P., van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Roisman, G. I. (2017). Attachment in the early life course: Meta-analytic evidence for its role in socioemotional development. *Child Development Perspectives*, 11(1), 70–76. <https://doi.org/10.1111/cdep.12213>
- Grolnick, W. S., & Pomerantz, E. M. (2009). Issues and challenges in studying parental control: Toward a new conceptualization. *Child Development Perspectives*, 3(3), 165-170. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2009.00099.x>
- Grusec, J. E., & Danyliuk, T. (2014). Parents' attitudes and beliefs: Their impact on children's development. *Encyclopedia on Early Childhood Development*. University of Toronto, Canada. Retrieved from <https://www.child-encyclopedia.com>
- Haack, L. M., Villodas, M. T., McBurnett, K., Hinshaw, S., & Pfiffner, L. J. (2016). Parenting mediates symptoms and impairment in children with ADHD-inattentive type. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 45(2), 155-166. <https://doi.org/10.1080/15374416.2014.958840>
- Hamlin, J. K. (2012). A developmental perspective on the moral dyad. *Psychological Inquiry*, 23(2), 166–171. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2012.670101>
- Hartman, C., & Drayer, R. (1990). A research note: Military-family housing: The other public-housing program. *Housing and Society*, 17(3), 67–78. <https://doi.org/10.1080/08882746.1990.11430083>
- Harvey, E., Stoessel, B., & Herbert, S. (2011). Psychopathology and parenting practices of parents of preschool children with behavior problems. *Parenting*, 11(4), 239–263. <https://doi.org/10.1080/15295192.2011.613722>
- Hawes, D. J., Dadds, M. R., Frost, A. D. J., & Russell, A. (2013). Parenting practices and prospective levels of hyperactivity/inattention across early- and middle-childhood.

Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 35(3), 273–282.

<https://doi.org/10.1007/s10862-013-9341-x>

Hay, D., Payne, A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 45(1), 84-108.

<https://doi.org/10.1046/j.0021-9630.2003.00308>

He, H., Usami, S., Rikimaru, Y., & Jiang, L. (2021). Cultural roots of parenting: Mothers' parental social cognitions and practices from Western US and Shanghai/China.

Frontiers in Psychology, 12, 565040. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.565040>

Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2010). *Κοινωνική Ψυχολογία* (μτφ. Ε. Βασιλικός). Gutenberg.

Hosokawa, R., & Katsura, T. (2017). Marital relationship, parenting practices, and social skills development in preschool children. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 11, 1-8. <https://doi.org/10.1186/s13034-016-0139-y>

Hosokawa, R., & Katsura, T. (2019). Role of parenting style in children's behavioral problems through the transition from preschool to elementary school according to gender in Japan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(1), 21. <https://doi.org/10.3390/ijerph16010021>

Hill, N. E., & Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and children's academic achievement: Pragmatics and issues. *Current directions in psychological science*, 13(4), 161-164. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00298>

Hughes, C., White, A., Sharpen, J., & Dunn, J. (2000). Antisocial, angry, and unsympathetic: “Hard-to-manage” preschoolers' peer problems and possible cognitive influences. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41(2), 169-179. <https://doi.org/10.1017/S0021963099005193>

Imuta, K., Henry, J. D., Slaughter, V., Selcuk, B., & Ruffman, T. (2016). Theory of mind and prosocial behavior in childhood: A meta-analytic review. *Developmental Psychology*, 52(8), 1192–1205. <https://doi.org/10.1037/dev0000140>

- Ioannidou, L., & Georgiou, S. (2021). Αντιληπτές γονικές πρακτικές και εσωτερικευμένα συμπτώματα στα παιδιά: Ο ρόλος της θυματοποίησης και της ιδιοσυγκρασίας του αρνητικού συναισθήματος μέσα από μοντέλα διαμεσολάβησης και ρύθμισης. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 26(2), 203-224. https://doi.org/10.12681/psy_hps.27037
- Jelleyman, T., & Spencer, N. (2008). Residential mobility in childhood and health outcomes: A systematic review. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 62(7), 584–592. <https://doi.org/10.1136/jech.2007.060103>
- Jeong, J., Franchett, E. E., de Oliveira, C. V. R., Rehmani, K., & Yousafzai, A. K. (2021). Parenting interventions to promote early child development in the first three years of life: A global systematic review and meta-analysis. *PLOS Medicine*, 18(5), e1003602. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1003602>
- Jeynes, W. (2010). *Parental involvement and academic success*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203843444>
- Jeynes, W. H. (2010). Religiosity, religious schools, and their relationship with the achievement gap: A research synthesis and meta-analysis. *The Journal of Negro Education*, 263-279. <https://doi.org/10.2307/20798348>
- Justino, P., Leone, M., Rolla, P., Abimpaye, M., Dusabe, C., Uwamahoro, M. D., & Germond, R. (2023). Improving parenting practices for early child development: Experimental evidence from Rwanda. *Journal of the European Economic Association*, 21(4), 1510-1550. <https://doi.org/10.1093/jeea/jvac070>
- Kahhalé, I., et al. (2023). Positive parenting moderates associations between childhood stress and corticolimbic structure. *PNAS Nexus*. <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgad145>
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., & Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: Parenting in the context of child temperament. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14(3), 251-301. <https://doi.org/10.1007/s10567-011-0093-4>

- Kochanska, G., Aksan, N., & Joy, M. E. (2008). Children's fearfulness as a moderator of parenting in early socialization: Two longitudinal studies. *Developmental Psychology*, 44(4), 1112-1124. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.4.1112>
- Koblinsky, S. A., Kuvalanka, K. A., & Randolph, S. M. (2006). Social skills and behavior problems of urban, African American preschoolers: Role of parenting practices, family conflict, and maternal depression. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(4), 554-563. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.76.4.554>
- Kuczynski, L., & Parkin, C. M. (2007). Agency and bidirectionality in socialization: Interactions, transactions, and relational dialectics. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 259-283). Guilford Press.
- Kypriotaki, M., Markodimitraki, M., Charitaki, G., & Amanaki, E. (2023). Alabama Parenting Questionnaire (Parent Form): Psychometric Properties and Validation in a Population of Greek Parents of Young Children (3–6) with and Without Disabilities. *The Family Journal*. <https://doi.org/10.1177/10664807221151172>
- Kyriazos, T. & Stalikas, A. (2022). Profiling parents' wellbeing with a newly developed positive parenting measure. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 27(2), 40-58. https://doi.org/10.12681/psy_hps.31757
- Kyriazos, T. A. & Stalikas, A. (2019). Alabama Parenting Questionnaire—Short Form (APQ-9): Evidencing Construct Validity with Factor Analysis, CFA MTMM and Measurement Invariance in a Greek Sample. *Psychology*, 10, 1790-1817. <https://doi.org/10.4236/psych.2019.1012117>
- Ladd, G. W., & Price, J. M. (1987). Predicting children's social and school adjustment following the transition from preschool to kindergarten. *Child Development*, 58(5), 1168-1189. <https://doi.org/10.2307/1130613>
- Laible, D. J., Carlo, G., & Raffaelli, M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(1), 45–59. <https://doi.org/10.1023/A:1005169004882>

- Lanjekar, P. D., Joshi, S. H., Lanjekar, P. D., & Wagh, V. (2022). The effect of parenting and the parent-child relationship on a child's cognitive development: A literature review. *Cureus*, 14(10), e30574. <https://doi.org/10.7759/cureus.30574>
- Landry, S. H., Smith, K. E., Swank, P. R., Assel, M. A., & Vellet, S. (2006). Does early responsive parenting have a special importance for children's development or is consistency across early childhood necessary? *Developmental Psychology*, 42(3), 386-392. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.3.386>
- Lavigne, J. V., Gibbons, R. D., Christoffel, K. K., Arend, R., Rosenbaum, D., Binns, H., Dawson, N., Sobel, H., & Isaacs, C. (1996). Prevalence rates and correlates of psychiatric disorders among preschool children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35(2), 204-214. <https://doi.org/10.1097/00004583-199602000-00014>
- Liu, J., Chen, X., & Lewis, G. (2011). Childhood internalizing behaviour: Analysis and implications. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 18(10), 884-894. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2850.2011.01743.x>
- Liu, Y., Wang, Z., & Chen, L. (2021). The effects of positive parenting practices on children's prosocial behaviors and self-regulation: A longitudinal study. *Child Development Research*. <https://doi.org/10.1155/2021/6631531>
- Loughlin-Presnal, J., & Bierman, K. L. (2017). How do parent expectations promote child academic achievement in early elementary school? A test of three mediators. *Developmental Psychology*, 53(9), 1694-1708. <https://doi.org/10.1037/dev0000369>
- Lowe, K. N., Adams, K. S., Browne, B. L., & Hinkle, K. T. (2012). Impact of military deployment on family relationships. *Journal of Family Studies*, 18(1), 17-27. <https://doi.org/10.5172/jfs.2012.2003>
- Mahoney, J. L., Parente, M. E., & Lord, H. (2021). Afterschool program engagement: Links to behavioral and social adjustment in middle childhood and adolescence. *American Journal of Community Psychology*, 68(1-2), 39-52. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12490>

- Mandracchia, J. T., Gonzalez, R., & Patterson, K. (2023). Criminogenic thinking relates to employment status and workplace behaviors among law enforcement officers. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 38(3), 123-135.
<https://doi.org/10.1007/s11896-023-09623-0>
- Marinakis, G., Charitaki, G., Kypriotaki, M., & Markodimitraki, M. (2024). Evaluation of psychometric properties, construct validity and measurement invariance across child's disability and gender for the Alabama Parenting Questionnaire APQ-GR (6–18) (Parent Form). *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 1-12. <https://doi.org/10.1177/10664807241239608>
- Matters, P. (2016). *Supporting parents of children ages 0-8*. (Breiner H., Ford M., & Gadsden V. L). National Academies Press (US).
- Meadows, S. O., Miller, L. L., Miles, J. N., Gonzalez, G. C., & Dues, B. T. (2013). Exploring the association between military base neighborhood characteristics and soldiers' and airmen's outcomes. *Rand Health Quarterly*, 3(1), 4.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2005). Attachment security, compassion, and altruism. *Current Directions in Psychological Science*, 14(1), 34–38.
<https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00330.x>
- Minkin, R., & Horowitz, J. (2023). *Parenting in America today*. Pew Research Center's Social & Demographic Trends Project. <https://coilink.org/20.500.12592/1svz8f>
- Moran, D., Liu, V., & Taylor, L. (2024). Who, how, and when do children help? A systematic review of children's outgroup prosocial behavior. *Political Psychology*.
<https://doi.org/10.1111/pops.12948>
- Navarro, J. B., Fernández, M., De La Osa, N., Penelo, E., & Ezpeleta, L. (2019). Warning signs of preschool victimization using the strengths and difficulties questionnaire: Prevalence and individual and family risk factors. *PLoS ONE*, 14(8), e0221580.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0221580>

- Ormeno, M. D., Roh, Y., Heller, M., & Onasanya, N. (2020). Special concerns in military families. *Current Psychiatry Reports*, 22(12). <https://doi.org/10.1007/s11920-020-01207-7>
- Perreault, K., McDuff, P., & Dion, J. (2020). Impact of relocations on mental health and school functioning of adolescents from Canadian military families. *Military Behavioral Health*, 8(3), 333–344. <https://doi.org/10.1080/21635781.2020.1751350>
- Peterson, G. W. & Green, S. K. (2009). Families first: Keys to successful family functioning. *Family Relations*, 58(3), 237-248. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2009.00560.x>
- Pianta, R. C. & Caldwell, C. B. (1990). Stability of externalizing symptoms from kindergarten to first grade and factors related to instability. *Development and Psychopathology*, 2(3), 247-258. <https://doi.org/10.1017/S0954579400000754>
- Prime, H., Andrews, K., Markwell, A., Gonzalez, A., Janus, M., Tricco, A. C., Bennett, T., & Atkinson, L. (2023). Positive parenting and early childhood cognition: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 26(2), 362–400. <https://doi.org/10.1007/s10567-022-00423-2>
- Rijavec, M., Brajsa-Zcganec, A., & R.-S., Z. (2001). The relation of parental practices and self-conceptions to young adolescent problem behaviors and substance use. *Nordic Journal of Psychiatry*, 55(3), 203–209. <https://doi.org/10.1080/08039480152036092>
- Ryan, W. S. & Ryan, R. M. (2019). Toward a social psychology of authenticity: Exploring within-person variation in autonomy, congruence, and genuineness using self-determination theory. *Review of General Psychology*, 23(1), 99-112. <https://doi.org/10.1037/gpr0000162>
- Saltali, N. D. & İmir, H. M. (2018). Parenting styles as a predictor of the preschool children's social behaviours. *Participatory Educational Research*, 5(2). <https://doi.org/10.17275/per.18.10.5.2>

- Saudino, K. J. (2005). Behavioral genetics and child temperament. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 26(3), 214–223.
<https://doi.org/10.1097/00004703-200506000-00010>
- Sawyer, A. C., Chittleborough, C. R., Lynch, J. W., Baghurst, P., Mittinty, M. N., Kaim, A. L., & Sawyer, M. G. (2014). Can screening 4–5 year olds accurately identify children who will have teacher-reported mental health problems when children are aged 6–7 years? *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 48(6), 554–563.
<https://doi.org/10.1177/0004867413514491>
- Segal, M. W., & Harris, J. J. (1993). What we know about Army families (Vol. 21). *US Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences*.
- Schukajlow, S., Rakoczy, K., & Pekrun, R. (2017). Emotions and motivation in mathematics education: Theoretical considerations and empirical contributions. *ZDM*, 49, 307–322. <https://doi.org/10.1007/s11858-017-0864-6>
- Scott, J., Treas, J., & Richards, M. (Eds.). (2008). *The Blackwell companion to the sociology of families*. John Wiley & Sons.
- Shelton, K. K., Frick, P. J., & Wootton, J. (1996). Assessment of parenting practices in families of elementary school-age children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25(3), 317–329. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2503_8
- Shen, Y., Luo, Z., Fu, D., Qie, M., & Wang, L. (2020). Parenting profiles, intolerance of uncertainty, and worry among Chinese primary school children. *Journal of Child and Family Studies*, 29(8), 2303–2313. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01755-9>
- Skomorovsky, A., & Bullock, A. (2017). The impact of deployment on children from Canadian military families. *Armed Forces & Society*, 43(4), 654–673.
<https://doi.org/10.1177/0095327X1667069>
- Smith, K. Y. (2011). The impact of parental involvement on student achievement (Doctoral dissertation, University of Southern California).
<https://doi.org/10.1080/00220671.2023.1835698>

- Smokowski, P. R., Bacallao, M. L., Cotter, K. L., & Evans, C. B. (2015). The effects of positive and negative parenting practices on adolescent mental health outcomes in a multicultural sample of rural youth. *Child Psychiatry & Human Development*, 46, 333-345. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0474-2>
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review*, 17, 125–146. doi: <https://doi.org/10.1007/s10648-005-3950-1>
- Speyer, L. G., Hang, Y., Hall, H. A., & Murray, A. L. (2022). The role of harsh parenting practices in early-to middle-childhood socioemotional development: An examination in the Millennium Cohort Study. *Child Development*, 93(5), 1304-1317. <https://doi.org/10.1111/cdev.13761>
- Stone, L. L., Janssens, J. M., Vermulst, A. A., Van Der Maten, M., Engels, R. C., & Otten, R. (2015). The Strengths and Difficulties Questionnaire: Psychometric properties of the parent and teacher version in children aged 4–7. *BMC Psychology*, 3, 1-12. <https://doi.org/10.1186/s40359-015-0061-8>
- Tammilehto, J., Punamäki, R.-L., Flykt, M., Vänskä, M., Heikkilä, L. M., Lipsanen, J., Poikkeus, P., Tiitinen, A., & Lindblom, J. (2021). Developmental stage-specific effects of parenting on adolescents' emotion regulation: A longitudinal study from infancy to late adolescence. *Frontiers in Psychology*, 12, 582770. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.582770>
- Trepat, E., Granero, R., & Ezpeleta, L. (2014). Parenting practices as mediating variables between parents' psychopathology and oppositional defiant disorder in preschoolers. *Psicothema*, 26(4), 497-504. <https://doi.org/10.7334/psicothema2014.102>
- Treviño, E., Miranda, C., Hernández, M., & Villalobos, C. (2021). Socioeconomic status, parental involvement and implications for subjective well-being during the global pandemic of Covid-19. *Frontiers in Education*, 6, 762780. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.762780>

- Tsela, D., & Tsela, R., & González López, I. (2022). Relations between parenting style and parenting practices and children's school achievement. *Social Sciences*, 12, 5. <https://doi.org/10.3390/socsci12010005>
- Vasiou, A., Kassis, W., Krasanaki, A., Aksoy, D., Favre, C. A., & Tantaros, S. (2023). Exploring parenting styles patterns and children's socio-emotional skills. *Children (Basel, Switzerland)*, 10(7), 1126. <https://doi.org/10.3390/children10071126>
- Volpes, A., Inguglia, C., Ingoglia, S., & Iannello, N. M. (2024). Maternal parenting practices and psychosocial adjustment of primary school children. *Genealogy*, 8(1), 10. <https://doi.org/10.3390/genealogy8010010>
- Wang, L., Tian, J., & Rozelle, S. (2024). Parenting style and child mental health at preschool age: Evidence from rural China. *BMC Psychiatry*, 24(1), 314. <https://doi.org/10.1186/s12888-024-05707-1>
- Wang, M.-T., & Sheikh-Khalil, S. (2013). Does parental involvement matter for student achievement and mental health in high school? *Child Development*, 85(2), 610–625. <https://doi.org/10.1111/cdev.12153>
- Warneken, F., & Tomasello, M. (2006). Altruistic helping in human infants and young chimpanzees. *Science*, 311, 1301–1303. <https://doi.org/10.1126/science.1121448>
- Weissman, M. M., Bland, R. C., Canino, G. J., Faravelli, C., Greenwald, S., Hwu, H. G., ... Yeh, E. K. (1996). A cross-national epidemiology of major depression and bipolar disorder. *JAMA*, 176, 293–299. <https://doi.org/10.1001/jama.276.4.293>
- Wichstrøm, L., Berg-Nielsen, T. S., Angold, A., Egger, H. L., Solheim, E., & Sveen, T. H. (2012). Prevalence of psychiatric disorders in preschoolers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(6), 695-705. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2011.02514.x>
- Wilder, S. (2013). Effects of parental involvement on academic achievement: a meta-synthesis. *Educational Review*, 66(3), 377–397. <https://doi.org/10.1080/00131911.2013.780009>

- Yang, H. & Chen, Y. (2023). The impact of parental involvement on student writing ability: A meta-analysis. *Education Sciences*, 13(7), 718.
<https://doi.org/10.3390/educsci13070718>
- Yan, D. & Li, L. (2024). Temperament and development. In The ECPH encyclopedia of psychology. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-6000-2_243-1
- Yeh, K. H. (2011). Mediating effects of negative emotions in parent–child conflict on adolescent problem behavior. *Asian Journal of Social Psychology*, 14(4), 236-245.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-839X.2011.01350.x>
- Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S. H., Fabes, R. A., Reiser, M., Guthrie, I. K., Shepard, S. A., Cumberland, A. J., & Murphy, B. C. (2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 73(3), 893-915.
<https://doi.org/10.1111/1467-8624.00446>
- Zhu, X., Dou, D., & Karatzias, T. (2024). Parental influence on child social and emotional functioning. *Frontiers in Psychology*, 15, 1392772.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1392772>
- Χρήστου, Ι. (2006). *Ψυχολογική υποστήριξη στρατιωτικών τμημάτων και των οικογενειών τους, που συμμετέχουν σε επιχειρήσεις υποστήριξης της ειρήνης* (Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας). ΨΗΦΙΔΑ: Ψηφιακή Βιβλιοθήκη και Ιδρυματικό Αποθετήριο. <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/894>

Παράρτημα Α: Ερωτηματολόγιο

Γονικές πρακτικές, προβλήματα προσαρμογής και φιλοκοινωνική συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής ηλικίας

1. Email *

A. Πληροφορίες για το παιδί

2. 1. Ημερομηνία γέννησης παιδιού:

Example: 7 January 2019

3. 2. Φύλο παιδιού: *

Tick all that apply.

☐ αγόρι

☐ κορίτσι

4. 3. Πόσα αδέλφια έχει το παιδί σας; *

Tick all that apply.

- ☐ 0
☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ πάνω από 4
☐ Other: _____

5. 4. Ποια είναι η σειρά γέννησης του παιδιού για το οποίο συμπληρώνετε το ερωτηματολόγιο; *

Mark only one oval.

- ☐ 1ο παιδί
☐ 2ο παιδί
☐ 3ο παιδί
☐ 4ο παιδί
☐ Άλλο
☐ Other: _____

6. 5. Είναι παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή *
παιδί υψηλού κινδύνου; (Αν όχι, παρακαλώ
προχωρήστε στην ερώτηση 9)

Mark only one oval.

☐ Όχι

☐ Ναι

7. 6. Αν ναι, το παιδί σας παίρνει κάποια φαρμακευτική *
αγωγή;

Mark only one oval.

☐ Όχι

☐ Ναι

8. 7. Αν ναι, το παιδί σας ακολουθεί κάποια *
συγκεκριμένη ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση-
αντιμετώπιση;

Mark only one oval.

☐ Όχι

☐ Ναι

9. 8. Έχει το παιδί κάποιο χρόνιο, μη ιάσιμο πρόβλημα *
υγείας;

Mark only one oval.

☐ Όχι

☐ Ναι

10. 9. Υπάρχουν στο περιβάλλον του παιδιού *
επιβαρυντικές καταστάσεις για αυτό (π.χ. χρόνια
ασθένεια συγγενικού προσώπου, θάνατος αγαπημένου
προσώπου);

Mark only one oval.

☐ Όχι

☐ Ναι

11. 10. Το παιδί πηγαίνει: *

Tick all that apply.

☐ Σε ιδιωτικό σχολείο (αν ναι, παρακαλώ προχωρήστε
στην ερώτηση 13)

☐ Σε δημόσιο σχολείο (αν ναι, παρακαλώ προχωρήστε
στην ερώτηση 13)

☐ Άλλο (αν ναι, παρακαλώ προχωρήστε στην ερώτηση
12)

12. 11. Παρακαλώ προσδιορίστε σε τι τύπου σχολείο
πηγαίνει το παιδί σας (π.χ. σχολείο μέσα σε
στρατιωτική βάση, Γερμανικό σχολείο κλπ)

13. 12. Το παιδί σας πηγαίνει σε: *

Tick all that apply.

- ☐ Βρεφικό σταθμό
☐ Παιδικό σταθμό
☐ Νηπιαγωγείο (προνήπιο)
☐ Νηπιαγωγείο (νήπιο)
☐ Δεν πηγαίνει σχολείο
☐ Other: _____

14. 13. Σε ποια μορφή οικογένειας μεγαλώνει το παιδί; *

Mark only one oval.

- ☐ Με δυο γονείς (φυσικοί ή θετοί) που ζουν στο ίδιο σπίτι
☐ Με έναν γονέα που ανατρέφει μόνος το παιδί
☐ Άλλο

Β. Πληροφορίες για τους γονείς

Παρακαλώ συμπληρώστε πληροφορίες που αφορούν εσάς.

15. **14. Περιοχή κατοικίας: ***

Tick all that apply.

- ☐ Αστική
☐ Ημιαστική
☐ Αγροτική

16. **15. Φύλο γονιού: ***

Tick all that apply.

- ☐ άνδρας
☐ γυναίκα
☐ Άλλο
☐ Other: _____

17. **16. Ηλικία γονιού: ***

Mark only one oval.

- ☐ 20-30
☐ 30-40
☐ 40 και πάνω

18. 17. Κατάσταση υγείας γονιού: *

Mark only one oval.

- ☐ πάρα πολύ καλή
- ☐ πολύ καλή
- ☐ κακή
- ☐ πάρα πολύ κακή

19. 18. Μορφωτικό επίπεδο γονιού: *

Mark only one oval.

- ☐ Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (Δημοτικό)
- ☐ Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο/Λύκειο)
- ☐ Ανώτερη Εκπαίδευση
- ☐ Ανώτατη Εκπαίδευση (μεταπτυχιακό δίπλωμα)
- ☐ Ανώτατη Εκπαίδευση (διδακτορικό δίπλωμα)
- ☐ Πτυχίο Στρατιωτικής Σχολής
- ☐ Άλλο
- ☐ Other: _____

20. 19. Επαγγελματική κατάσταση: *

Mark only one oval.

- ☐ Δημόσιος Υπάλληλος
- ☐ Ιδιωτικός Υπάλληλος
- ☐ Άνεργος/η
- ☐ Άλλο
- ☐ Other: _____

21. 20. Επάγγελμα γονιού *

(παρακαλώ συμπληρώστε με τι ακριβώς ασχολείστε
επαγγελματικά)

22. 20. Πόσο υψηλό είναι το μηνιαίο οικογενειακό σας εισόδημα; *

Mark only one oval.

- ☐ έως 650 ευρώ
☐ έως 1000 ευρώ
☐ έως 1500 ευρώ
☐ έως 2000 ευρώ
☐ έως 2500 ευρώ
☐ έως 3000 ευρώ
☐ πάνω από 3500 ευρώ
☐ αλλο

Γ. Ερωτηματολόγιο Γονεϊκότητας Alabama (ΕΓΑ) – Γονέων
(Alabama Parenting Questionnaire [3-6])

ΟΔΗΓΙΕΣ

Ακολουθούν κάποιες δηλώσεις που αφορούν στην οικογένειά σας. Παρακαλούμε βαθμολογήστε κάθε δήλωση ως προς το πόσο συχνά συμβαίνει στο σπίτι σας. Οι πιθανές απαντήσεις είναι: Ποτέ (1), Σχεδόν Ποτέ (2), Μερικές Φορές (3), Συχνά (4), Πάντα (5). ΣΑΣ ΠΑΡΑΚΑΛΟΥΜΕ ΝΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΤΕ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΔΗΛΩΣΕΙΣ

23. 1. Αφήνετε το παιδί σας να καταλάβει πότε τα έχει *
πάει καλά σε κάτι.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

24. 2. Απειλείτε να τιμωρήσετε το παιδί σας και στη *
συνέχεια δεν το τιμωρείτε πραγματικά.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

25. **3. Προσφέρεστε εθελοντικά να βοηθήσετε σε ***
εξωσχολικές δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκεται
το παιδί σας (όπως αθλήματα για αγόρια/κορίτσια,
προσκόπους κ.ά.)

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

26. **4. Ανταμείβετε ή δίνετε κάτι επιπλέον στο παιδί ***
σας για την υπακοή του σε σας ή την καλή του
συμπεριφορά.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

27. **5. Παίζετε παιχνίδια ή κάνετε άλλα διασκεδαστικά πράγματα με το παιδί σας.** *

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
- ☐ Σχεδόν Ποτέ
- ☐ Μερικές Φορές
- ☐ Συχνά
- ☐ Πάντα

28. **6. Το παιδί σας σας πείθει να μην το τιμωρήσετε, όταν έχει κάνει κάτι κακό.** *

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
- ☐ Σχεδόν Ποτέ
- ☐ Μερικές Φορές
- ☐ Συχνά
- ☐ Πάντα

29. **7. Ρωτάτε το παιδί σας πώς ήταν η ημέρα του στο σχολείο.** *

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
- ☐ Σχεδόν Ποτέ
- ☐ Μερικές Φορές
- ☐ Συχνά
- ☐ Πάντα

30. **8. Βοηθάτε το παιδί σας με τις κατ' οίκον εργασίες.** *

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
- ☐ Σχεδόν Ποτέ
- ☐ Μερικές Φορές
- ☐ Συχνά
- ☐ Πάντα

31. 9. Κάνετε κομπλιμέντα στο παιδί σας, όταν *
καταφέρει κάτι καλά.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
- ☐ Σχεδόν Ποτέ
- ☐ Μερικές Φορές
- ☐ Συχνά
- ☐ Πάντα

32. 10. Ρωτάτε το παιδί σας ποιο είναι το πρόγραμμά *
του για την επόμενη μέρα.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
- ☐ Σχεδόν Ποτέ
- ☐ Μερικές Φορές
- ☐ Συχνά
- ☐ Πάντα

33. 11. Συνοδεύετε το παιδί σας σε μία εξωσχολική δραστηριότητα. *

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
- ☐ Σχεδόν Ποτέ
- ☐ Μερικές Φορές
- ☐ Συχνά
- ☐ Πάντα

34. 12. Επαινείτε το παιδί σας, όταν συμπεριφέρεται καλά. *

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
- ☐ Σχεδόν Ποτέ
- ☐ Μερικές Φορές
- ☐ Συχνά
- ☐ Πάντα

35. **13. Αγκαλιάζετε ή φιλάτε το παιδί σας, όταν κάνει ***
κάτι καλά.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

36. **14. Βγάζετε το παιδί σας από την τιμωρία νωρίτερα ***
από ό, τι του είχατε πει αρχικά.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

37. 15. Λέτε στο παιδί σας ότι σας αρέσει, όταν σας ^{*}
βοηθάει στις δουλειές του σπιτιού.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

38. 16. Αφαιρείτε προνόμια ή χρήματα από το παιδί σας ^{*}
ως τιμωρία.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

39. 17. Χτυπάτε το παιδί σας με μια ζώνη, μια βέργα *
ή με άλλο αντικείμενο, όταν έχει κάνει κάτι λάθος.

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

40. 18. Αγνοείτε το παιδί σας ως τιμωρία (π.χ.
επιβάλλοντάς του να καθίσει κάτω και να μη μιλάει ή
βάζοντάς το να σταθεί όρθιο σε μια γωνία).

Tick all that apply.

- ☐ Ποτέ
☐ Σχεδόν Ποτέ
☐ Μερικές Φορές
☐ Συχνά
☐ Πάντα

Δ. Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών για γονείς
(SDQ-HeI)

Για κάθε θέμα, σημειώστε αν Δεν Ισχύει, Ισχύει
Κάπως ή Ισχύει Σίγουρα. Θα μας βοηθούσε αν
απαντούσατε σε όλα τα θέματα όσο καλύτερα μπορείτε
ακόμα και αν δεν είστε απόλυτα σίγουρος/η ή το θέμα
φαίνεται αστείο! Παρακαλούμε να απαντήσετε
βασισμένοι στη συμπεριφορά του παιδιού κατά τους
τελευταίους έξι μήνες ή στη διάρκεια αυτής της
σχολικής χρονιάς.

41. 1. Λαμβάνει υπόψη τα συναισθήματα των άλλων. *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

42. 2. Ανήσυχος/η και υπερδραστήριος/α, δεν μπορεί *
να παραμείνει ήρεμος/η, ακίνητος/η για πολλή ώρα.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

43. 3. Παραπονείται συχνά για πονοκεφάλους, πόνους *
στο στομάχι ή αδιαθεσία.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

44. 4. Μοιράζεται εύκολα με τα άλλα παιδιά (κεράσματα, *
παιχνίδια, μολύβια κτλ).

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

45. 5. Συχνά έχει ξεσπάσματα νεύρων ή είναι *
ευέξαπτος/η.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

46. 6. Μάλλον είναι μοναχικός/η, τείνει να παίζει *
μόνος/η.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

47. 7. Γενικά είναι υπάκουος/η, ή συνήθως κάνει ότι *
του/της ζητούν οι ενήλικες.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

48. 8. Τον/την απασχολεί το παραμικρό, συχνά φαίνεται *
ανήσυχος/η.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

49. 9. Είναι πρόθυμος/η να βοηθήσει κάποιον που είναι *
πληγωμένος, αναστατωμένος, στεναχωρημένος,
άρρωστος.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

50. 10. Συνεχώς στριφογυρίζει νευρικά ή δεν στέκεται *
ήσυχος/η, έχει νευρικότητα.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

51. 11. Συχνά μαλώνει με τα άλλα παιδιά ή τα *
κοροϊδεύει, τα φοβερίζει, τα χτυπά.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

52. 12. Συχνά είναι δυστυχισμένος/η, αποκαρδιωμένος/
η ή κλαίει. *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

53. 13. Γενικά είναι συμπαθής στα άλλα παιδιά. *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

54. 14. Η προσοχή του/της διασπάται εύκολα,
δυσκολεύεται να συγκεντρωθεί. *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

55. 15. Σε καινούριες καταστάσεις είναι νευρικός/η ή *
δείχνει συμπεριφορά προσκόλλησης, εύκολα χάνει την
αυτοπεποίθησή του/της.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

56. 16. Είναι καλός/ή με τα μικρότερα παιδιά. *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

57. 17. Συχνά λέει ψέμματα ή εξαπατά. *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

58. 18. Τα άλλα παιδιά τον/την έχουν στο μάτι ή τον/την *
κοροϊδεύουν, τον/την φοβερίζουν, τον/την χτυπούν.

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

59. 19. Προθυμοποιείται συχνά να βοηθήσει τους άλλους *
(γονείς καθηγητές, άλλα παιδιά).

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

60. 20. Πριν κάνει κάτι το μελετάει προσεκτικά. *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

61. **21. Κλέβει από το σπίτι, το σχολείο ή αλλού.** *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

62. **22. Τα πηγαίνει καλύτερα με τους ενήλικες παρά με
τα παιδιά.** *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

63. **23. Έχει πολλούς φόβους, τρομάζει εύκολα.** *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

64. 24. Φέρνει σε πέρας μία εργασία, έχει καλή
προσοχή. *

Tick all that apply.

- ☐ Δεν Ισχύει
☐ Ισχύει κάπως
☐ Ισχύει σίγουρα

65. 25. Συνολικά, νομίζετε ότι αυτό το παιδί έχει *
- δυσκολίες σε μία ή περισσότερες από τις παρακάτω
περιοχές: συναισθήματα, συγκέντρωση, συμπεριφορά
ή δυνατότητα να τα πηγαίνει καλά με τους άλλους
ανθρώπους;

Tick all that apply.

- ☐ Όχι
☐ Ναι - κάποιες δυσκολίες
☐ Ναι - αρκετές δυσκολίες
☐ Ναι - σοβαρές δυσκολίες

Εάν έχετε απαντήσει «Ναι», παρακαλούμε να
απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις σχετικά με αυτές
τις δυσκολίες:

66. 1. Από πότε υπάρχουν αυτές οι δυσκολίες;

Tick all that apply.

- ☐ Λιγότερο από μήνα
- ☐ 1-5 μήνες
- ☐ 6-12 μήνες
- ☐ Περισσότερο από χρόνο
- ☐ Other: _____

67. 2. Αυτές οι δυσκολίες ανησυχούν ή αναστατώνουν το παιδί;

Tick all that apply.

- ☐ Καθόλου
- ☐ Μόνο λίγο
- ☐ Αρκετά
- ☐ Πάρα πολύ

68. 3. Οι δυσκολίες αποτελούν εμπόδιο στην καθημερινή
ζωή του παιδιού σας στις παρακάτω περιοχές:

Mark only one oval per row.

	Καθόλου	Μόνο λίγο	Αρκετά	Πάρα πολύ
ΖΩΗ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	☐	☐	☐	☐
ΦΙΛΙΕΣ	☐	☐	☐	☐
ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ	☐	☐	☐	☐
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	☐	☐	☐	☐

69. 4. Οι δυσκολίες είναι βάρος για σας ή γενικά για την
οικογένεια;

Mark only one oval per row.

	Καθόλου	Μόνο λίγο	Αρκετά	Πάρα πολύ
Σειρά 1	☐	☐	☐	☐

Ευχαριστούμε πολύ για τη βοήθεια!!!

Το ερωτηματολόγιο μπορεί να ανακτηθεί από τον εξής σύνδεσμο:
<https://forms.gle/kLSNXK16Escif3AF7>

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.